

JONAS AISTIS - NUSKRIAUSTO ŽMOGAUS DAINIUS

Tas poezijos m g jas, kuris prisimena literat ros vakarus, ruoštus nepriklausomyb s metais Kaune ir kituose Lietuvos miestuose, tam tikriausiai išliko galvoje trys jauni poetai — Jonas Aistis (1904-1973), Bernardas Brazdžionis (gim. 1907) ir Antanas Miškinis (gim. 1905 m.). Nors anuose literat ros vakaruose jie dalyvaudavo ne vieni trys, o kartais ir ne visi trys kartu, ta iau šita beveik vienme i jaun vyr trijul ne vienam poezijos m g jui simboliškai atstovavo laisvosios Lietuvos poet kartai. Buvo malonu juos matyti dr siai einan ius kurti lietuviškos kult ros.

Ta iau II pasaulinis karas su okupacijomis, kuris daug k sugriov Lietuvoje, išard ir an šauni poet trijul — J. Aistis ir B. Brazdžionis laisvais tremtiniais atsid r Jungtin se Amerikos Valstyb se, o A. Miškinis, lik s Soviet S jungos okupuotoje Lietuvoje, buvo keleriems metams ištremtas Rusijos šiaur . Tod l dabar Vakaruose gyvenan iam lietuviui, pagalvojus apie B. Brazdžion , vaizduot je kontrastu teiškyla J. Aistis, ir atbulai. Šiuos prisiminus, stinga tre iojo, A. Miškinio, kuris savo poezijos pob džiu stov jo lyg viduryje tarp t dviej — objektyvinio herojiškojo B. Brazdžionio ir subjektyvaus elegiko J. Ais io. Art dami septyniasdešimt savo amžiaus met , šiedu pasijuto beveik atlik savo, kaip lyrik , pareigas, nes abudu yra išleid savo poezijos vis rinkini pilnatis — Jonas Aistis vardu *Poezija* (1961 m.), Bernardas Brazdžionis *Poezijos pilnatis* (1970 m.).

Kadangi apie B. Brazdžion jau buvo rašyta I-me *Veid ir problem* tome, ia norisi pla iau sustoti prie J. Ais io poezijos pilnaties. Norint j geriau ir giliau suprasti, savaim kyla klausimas, kaip atrodo tos poezijos autorius : kas jis yra kaip asmuo, kokie veiksniai tur jo didesn s reikšm s toms asmens ypatyb ms, kurios daugiau ar mažiau yra paveikusios arba atsispind jusios k riniuose.

KELI PSICHINIO VEIDO BRUOŽAI

Savo atsiminim knygoje *Apie laik ir žmones* Jonas Aistis prisimena, kad jam pris jo patirti nemažai vargo. Tai buvo jo vaikyst s ir jaunyst s ištikimas, bet nemalonus sankeleivis. Ir kaip Jonas jo b t gal j s išvengti, jeigu jo t vas buvo Kampiški dvaro kampininkas, kuris kalvio p sl tomis rankomis tur jo išmaitinti didel šeim , kurioje poetas buvo devintas vaikas ? Vadinasi, Jonas Aistis buvo tikro proletaro s nus, kuris nemažesne teise už Juoz Baltuš b t gal j s rašyti apie savo vaikyst s parduotas vasaras, nes keturiais atvejais gražiausiu met laiku jis tur jo ganyti Rumšiški miestelio gyventoj band . Taigi jis iš jo t pat piemenyst s « staž », kok anks iau buvo tek atlikti ne vienam atgimstan ios Lietuvos šviesuoliui. Iš šito vargingo « stažo » laik , po keli dešimt met poetas dar prisimin vien vargš mergait , kuriai basai ruden taip b davo šalta, kad ji savo sustingusiom kojom sušildyti stodavo karv s iškritus šilt « raguol ».

Suprantama, kad neturtingam berniukui, kaimo kalvio s nui sunkiai pris jo verstis, atsid rus Kaune ir besimokant *Aušros* gimnazijoje. Baig s ši mokykl ir tap s studentu, jis pats tur jo užsidirbti pragyvenim , tarnaudamas Žem s banke. Ten jis per dvejet met tur jo klausyti apie vargus ir r pes ius daugelio žmoni , nes jaunas poetas rašydavo prašymus mažai raštingiems kininkams, kurie atvykdavo bank skolintis pinig , arba prašydavo savo paskol patogesnio išsimok jimo. Taigi J. Ais io vargo dienos vaikyst je ir jaunyst je neju iomis sl g jo jaun siel , kuri v liau poezijoje neišsiliejo nei pergalingais dži gavimais, nei linksmai mirguliuojan iomis spalvomis.

Ta iau jaun dien vargas bei nepritekliai nepadars iš Jono Ais io nei revoliucionieriaus, nei nihilisto. Šitam, atrodo, nemažos takos tur jo geri ir šviesos trokštantieji Jono t vai. Jo motina Marijona, nors pati buvo berašt , versdavo savo s n jai garsiai skaityti *Didžiojo šaltinio* maldaknyg s vairias maldas, kai vaikas pats, sekdamas savo vyresniuoju broliu, teb damas ketveri su puse met , jau buvo paj gus šlubuoti pirmaisiais skaitymo žingsneliais. Tuo tarpu t vas Aleksandravi ius savo maž j s n trauk knyg skaitym savo kvepian iu pavydžiu.

B damas Šv. Kazimiero Draugijos nariu prenumeratoriumi., kalvis knyg tur jo nemažai. Jis jas m go « kaip tikras bibliofilas r švarias, aptaisytas, tvarkingai sustatytas. Ir skait jas ypatingai r pamaldžiai, susikaup s, nušvit s, patylomis judindamas l pomis

vert lapus labai atsargiai Metais ir neišprausiamais pirštais ; p t lapus, kad atsiskirt . Skait laisvalaikiu, sekmadieniais ir švent mis, ap j s laukus, kad niekas jo nesutrukdyt », rašo apie savo t v s nus ir priduria : « T vas mane bardavo ir mokydavo, kad aš brutaliai su knygomis nesielg iau »¹.

Motinos ver iamas skaityti garsiai maldaknyg , Jonukas pamažu prato skaityti visk , kas tik pakli davo po ranka, dažniausiai religin ir mokslin populiariacij , nes tokia literat ra b davo t vo knygyn lyje. Kad ir nedaug k suprasdamas, jis skaitydavo d l paties skaitymo, arba d l to, kad garsiai iš r kiam ir išdainuojam pasak klausyti patikdavo jo t vo klientams, atvykstantiems t vo kalv su reikalais, arba papramogauti.

S moningesn jaunojo Aleksandravi iaus-Ais io skaityba prasid jo gimnazijoje. Su pasaulin s literat ros didžiaisiais šulais Jonas prad jo susipažinti jau tre ioje gimnazijos klas je, o ketvirtojoje jau buvo perskaityti Goeth s *Faustas*, Dant s Alighierio *Dieviškoji komedija*, Sbakespeare'o ir Fr. Schillerio dramos, kai kurie W. Scotto romanai ir kitokie mažiau garsi autori raštai. Ta iau labiausiai j buvo «paverg s » W. Shakespeare. Jis t moksleiv buvo tiek užvald s, kad šis to dramaturgo *Romeo ir Julij*, tebesimokydamas tik ketvirtoje klas je, jau buvo išvert s lietuvi kalb .

Tuo laiku Ais io skaitom garsi ir mažiau žinom svetimtau i tarp at jo ir lietuviai rašytojai: D d Atanasas, Maironis, Pr. Vai aitis, K. Binkis. Iš ia jau nebetoli buvo pažintis su *Keturi v j* futuristine poezija. J. Ais io studentavimo metais du keturv jininkai, K. Binkis ir A. Rimydis, tapo m s poeto asmeniniais bi iuliais šalia ankstesni draug A. Miškinio ir P. Juodelio. *Keturi v j* Mest jimo laiku (1922-1927 m.) K. Binkis atrod Ais iui, kaip «pati m z buvein ». Tai prisimindamas, poetas rašo : « O kaip aš tada nor jau jo visk tur ti: talent ir išvaizd , pol k ir dr s . Jis buvo lygiai šaunus ir didelis, kaip ir visa tai, k raš »².

Kai šitaip žav josi K. Binki , J. Aistis dar tebebuvo per jaunas — dar gimnazistas, — kad b t gal j s dalyvauti *Keturi v j* s j dyje. Ta iau keturv jinink poezija neliko be takos jaunajam Ais iui. Pirmajame jo lyrikos rinkinyje *Eil raš iai* (1932 m.) galima sutikti ne vien k rin l, susisiekiant su anuo futuristiniu s j džiu. Ta iau su *Imago mortis* rinkiniu (1933 m.)

¹ Jonas Aistis, *Apie laik ir žmones*, Chicago 1954, 221 psl.

² Ten pat, 15 psl.

ta taka išnyksta, arba pasilieka tik Ais io sitikinime, kad lyrinei poezijai tinkanti bet kokia kalba, net kasdieniška, jei tik žodis tariamas savo vietoje. Keturv jiška brav ra, siekianti paty ios, ilg liau išliko tik J. Ais io laikraštiniuose straipsniuose, kur kartais jis juokdavosi iš «profesori galv » taip kaip Binkis. Antai, atsakydamas prof. J. Bal ikoniui, kuris buvo prikiš s poetui, kam jis vartoja nelietuvišk pavard Kossu-Aleksandravi ius, šis per laikrašt neva rimtai rodin jo, kad Kossu tur s savotišk kilm , nes kiekviena jo raid reiškianti inicialus vard t mergai i , kurias jis buv s simyl j s. Ta iau tai tikriausiai tebuvo Ais io poetiška poza, kaip keturv jininko J. Tysliavos poetiškas pasi- gymimas *Žirgu*, arba *Pieniška daina*.

Už *Keturius v jus* gal gilesn s takos J. Ais io poezijai yra tur jusi ana ilga, gausi ir vairi literat ros skaityba, kuri kal jauno poeto s mon tiek daug fiktyvini , grynai literat rini vard , kuriuos jis vartojo savo lyrikoje lygiomis teis mis su isto- riniais, tikrai gyvenusi asmen vardais, arba tuos literat rinius herojus versdavo poetiniais simboliais tokios pat vert s, kaip simboliai paimti iš dabartin s, visiems regimos arba paž stamos tikrov s. Toki knyginiai simboli Ais io jaunyst s lyrikoje iš tikr j yra nemaža. V liau, pradendant *Imago mortis* rinkiniu (1933 m.) šie knyginiai simboliai pasitaiko vis re iau.

Atrodo, kad ta pati ankstyba ir gausi jaunojo Ais io skai- tyba yra past m jusi jo lyrik refleksij bei samprotavimus, nes buvo prislopinusi busimojo poeto tiesiogin santyk su daiktine tikrove. Kitaip tariant, ta gausi skaityba buvo anksti prad jusi slopinti jo spontanišk sias tikrov s percepcijas ir jo vaizduot s spontanišk sias reakcijas, tokias brangias kiekvienam lyriniam poetui. Laim , kad prieš an per ankstyb kult rin , racionalin , dirbtin tak b simam poetui atsvar teik emocinio pob džio veiksniai.

Vienas t veiksniai buvo Lietuvos gamta, kuri supo poeto vaikyst nuo pirm j dien . Toje gamtoje ryškiai išsiskyr Nemunas su savo skaidria, šviesia, pavasariška srove. Su ja Jonuk supa- žindino pirmiausia jo motina, savo mažyt s nel nunešusi ant rank prie tos didel s up s skaidraus srovenimo. Antras gamtos veiksnys buvo vaikišk dien šilas, ta «burt šventykla». «Kiekviename medyje ma iau gyv žmog , — rašo Aistis, — tai visas šilas atrod kaip žmoni b rys. Kiekvien ryt eidavau prie lango ir skaitydavau artimesnes pušis, ar jos visos dar vietoje, ar kuri nors neiš jo »³.

³ Ten pat, 215 psl.

Kai v liau Aleksandravi iui išsik l anapus Rumšiški lygumas, kur nebesimat Nemuno šviesios juostos, kur «buvo ilgu ir nyku », ir tenai anas šilas nebuvo visai ding s, nors tas mažo vaiko šilelis tesimat iš labai toli, « kaip m lynas žaltys, kalnais ir kloniais išsirang s, galv nuleid s sl nin», prisimena J. Aistis⁴. Tod l jis v liau ne viename eil raštyje raš , kaip horizonte matyti « šilo juosta m lyna», o atsiminimuose *Apie laik , ir žmones* dviem atvejais dr siai teig : « Tasai šilas buvo mano poezijos mokykla [...] Mane poetu tasai gamtovaizdis ir padar »⁵.

Be gamtos jaunas Aistis tur jo dar kit jausm ir vaizduot s žadintoj — jautr simpatijos polink mergait ms. Ta iau tos busimojo poeto Lauros ir Beatri s nebuvo jokios išskirtinos b tyb s. Pirmoji mergait , patraukusi save jauno moksleivio Ais io d mes nebuvo jokia skamban ios pilies gyventoja, bet « aptriušusio šermo n lio apykakle kirpyklos mergait ... kirp jo gizelis», kuri atidarin davo klientams duris, pad davo nusirengti ir apsirengti, šluodavo kuokštais grindyse išsidraikiusius nukirptus plaukus, plaudavo indelius ir plakdavo muil [...] Matydavau aš j kasdien, kruopšiai ir r peestingai tri sin i , iš mokyklos suolo pro lang , ir dažnai mano grub s ir nepoetingi mokytojai mane bardavo ir bausdavo, kad aš pro lang lauke varn negaudy iau ... Man ji buvo nepasiekiamas ! Neieškojau progos susitikti, nes buvau sitikin s, kad gimnazistas dar ne žmogus ir ne partija savarankiškai mergaitei, kuri gal jo daugiau sau leisti, nei aš, skurdo berniukas. Jos visos buvo paprastos, pilkos, bet visos nuostabios, tos mano kadaise sutiktos mergait s : švelnios, kaip lapeliai, gražios, kaip Dovydo psalm s. Mane jos ir išmok m gti ir branginti grož : galb t, pilk ir nežym , kaip jos, bet, kaip jos, nuostab ir miel »⁶.

Nors Aistis gal per daug reikšm s priskiria anoms kadaise sutiktoms mergait ms, bet kad jos buvo skatinamuoju emociniu veiksmu, n ra jokios abejon s. Kitas su meile susietas, kad ir ne toks asmeninis, jausmo žadintojas buvo t vyn , susijusi su visa vairybe sp dži ir min i , kuriuos ia sunku nusakyti. Tarp j buvo, kaip sakyta, nekontrastinga Lietuvos lygum gamta su skais iu Nemunu, su nuo tolo baltuojaniais Pažaislio vienuolyno bokštais ir m lyna šilo juosta, bet tikriausiai paslaptینگiau b simo poeto vaizduot veik senelio pasakos, žmoni papro iai, šviesi Velyk procesijos su maršalka Girnium priešakyje ir t vai. Poetas ir po daugelio met

⁴ Ten pat, 216 psl.

⁵ Ten pat, 215-216psl.

⁶ Ten pat, 186 psl.

prisimin savo motinos tautin ambicij , kuri ji pareišk , mesdama besik renan i krosn graž lenkišk elementori , kur Aleksandravi i vaikams buvo dovanoj s kaimynas dvarininkas.

Ta iau gal stipriausiai Ais io patriotizm ugd jo pirmieji savarankiški darbeliai, kartu su draugais gimnazijoje dalyvaujant literat b relyje, v liau kuriant ir leidžiant *Pi vie* žurnal (1929-30 m.). Šituose savarankiškuose kult riniuose darbuose poetas gal labiausiai sustiprino savo saitus su t vyne ir draugais A. Miškiniu ir P. Juodeliu. Ne be pagrindo v liau Aistis prisipažino : « kas kitas, jei ne Juodelis mane rado ir ved ? [...] Jis sielojosi tautos reikalais, ypa jos kult ros reikalais, — raš v liau Aistis. — Ir aš niekad neužmiršiu t vis graži kalb ir t jaunuolišk reg jim , kurie nušviesdavo m s sielas. Ir prisimenu tuos visus dar gimnazijoje m s leistus leidin lius, kai mums rod si, kad iš t blankiai atspausť puslapi trykšta didel šviesa, kuri nušviesianti vis krašt »⁷. Kai *Pi vie* redaktorius P. Juodelis atsisak pozityvi tautini ideal , nueidamas pas komunistuojan ius socialistus, J. Aistis buvo sukr stas.. «Nieko taip sunkiai nepergyvenau, kaip Juodelio pasitraukim iš m s tarpo » — prisipažino v liau poetas ⁸.

Ta iau jo sukr st tik jim jaun j kult riniu pašaukimu teber m A. Miškinis, kur Aistis laik savo geriausiu draugu. Su juo jiedu, neperskiriami draugai, ne kart svarst Lietuvos nes kmes ir laim jimus anais tautinink režimo sigal jimo metais, nes A. Miškinis « myl jo savo žem ir sielojosi ja. Kadangi nebuvo taip, kaip mudu nor jom, tai jis kalb jo graudžia ironija. Mes dalinom s duona ir poezija »⁹. Šitaip truko kelet gražiausi jaunyst s met . Kai J. Aistis 1936 m. išvyko Pranc zij , kad savo aukštuosius mokslus vainikuot daktaro laipsniu, jis su A. Miškiniu dalinosi savo mintimis laiškais. Bet ant Lietuvos nusileidus Soviet Rusijos plieninei uždangai, J. Ais iui su padid jusu t vyn s ilgesiu beliko tik prisiminimai. Tada jis savo draugus Lietuvoje kartais buvo link s suplakti su visos t vyn s ilgesiu, nes eil raštyje *Draugams* (1941 m.) raš :

Pasigendu, tartum gimtosios žem s saujos,
Šiandien aš Miškinio, Binkio ir Rimydžio ¹⁰.

⁷ Ten pat, 100 psl.

⁸ Ten pat, 101 psl.

⁹ Ten pat, 70 psl.

¹⁰ J. Aistis, *Poezija*, Brooklynas 1961, 272 psl.

Šitaip J. Aistis, laisvas tremtinys Pranc zijoje II pasaulinio karo metais siejosi su draug ir kitais t vynu s prisiminimais o neva himne *Draugystei* skelb , kad širdies ryši niekas nesugriaus, nes :

... širdis viena, ilgesio pilna,
Skausmo kupina, pasiliks jauna ¹¹.

Tais paiais 1945 metais, kai paraš šiuos žodžius, J. Aistis, ved s Aldon Grajauskait , tur jo susir pinti jos ir b simos šeimos išlaikymu. Kur nukreipti savo pastangas ? Kad ir universiteto daktaras, bet ne Pranc zijos pilietis, žmogus be t vynu s valdinink supratimu, karo nualintoje Pranc zijoje Aistis nesitik jo gauti pakeniamo darbo pagal savo profesij . Tod l pri m Marianapolio kolegijos (JAV) kvietim mokytojo darbui. Reik jo išvykti iš Europos dar toliau nuo t vynu s, už okeano ! Kad ir pusiau lietuviškoje staigoje, pedagogin s praktikos neturin iam 40 m. vyrui darbas tur jo b ti sunkus. Be to kartu reik jo mokytis dar vienos svetimos (angl) kalbos. Pagaliau toje kolegijoje po trejeto met jam ir darbo pristigo, nes buvo panaikinta lietuvi kalba. Naujo pragyvenimo šaltinio reik jo ieškotis New Yorke, paskiau Washingtone.

Priverstinio tremtinio dalia suteik J. Ais iui daug kar i valand kaip ir kitiems intelektualams, totalist išbloškiems iš savo t vynu s. Tos ilgesio valandos už okeano versdavo poet dvasia atsigr žti gimtuosius plotus, kur Pažaisbo šilas, Nida, kebon Nemunu sumirg davo kaip «laki akimirk drugeliai», nes gyvenimas Amerikoje atrod kaip «pilka, ni ri, beprasmiška buitis» ¹². Ir penkeriais metais v liau iš Brooklyno žvelgdamas savo poezij , kuri buvusi jo laim ir lobis, jo džiaugsmas ir prasm , jis jau skund si, kad «šermen li desys mano siel apglob s», nes jis jaut si vienišas, pasimet s, kaip Med zos plauste ant vandenyno¹³.

Taigi varginga vaikyst ir jaunyst , vair s nusivylimai, tremtinio ilgesys ir b desys, netekus laisvos t vynu s, nemažai l m J. Aisio poezijos eleginiam charakteriui, kuris yra nepaneigiamas.

¹¹ Ten pat, 296 psl.

¹⁸ J. Aistis, *Sesuo buitis*, Putnam, Conn. 1951, 25 psl., eil raštis *Atminimai*.

¹⁸ J. Aistis, *Kristaliniam karste*, Brooklynas 1957, 10 psl., eil raštis *Kristaliniam karste*.

ELEGINIS AIS IO POEZIJOS CHARAKTERIS

D l vairi li dn s skambi J. Ais io visa poezija atrodo tokia labai elegiška, kad, užvertus jo *Poezijos* pilnat, nebežinia, ar buvo ten užtikti šviesesni tonai. Be abejo, j buvo ir yra, ta iau daugiau ar mažiau kaip išimtys, kuri rinkinyje reikia ieškoti specialiai. Šitaip J. Aistis pasirodo kaip vienas elegiškausi lietuvi lyrik .

Tod l ir kyla klausimas : iš kur tas poeto li desys ? ar jis yra aplinkybi pažadintas ? ar jis turi gil siu slaptingesn pagrind ? kod l tas li desys išsilieja vairiausiai tonais ir s skambiais visuose rinkiniuose, pradėdant pirmuoju *Eil raš i* (1932 m.) rinkiniu ir baigiant paskutiniu ju *Kristaliniame karste* (1957 m.) ? Be abejo, kad to priežastys buvo vairios (j kelios jau buvo sumin tos) ; ta iau beveik visos jos poezijoje yra Ais io suasmenintos, dažniausiai susietos su poeto asmeniu, kaip jo paties r pes iai ir sielvartai, nors vieni individualesni, kiti visuomeniškesni. Tod l kyla kitas klausimas, kaip atskirti, kas šiose egotistinėse elegijose priklauso moment nuotaikoms, kas sukurta kintam sp dži takoje ir kas išreiškia Gilesnius, psichin s strukt ros, sunkiai ap iuopiamus atgarsius, vadinamus bendru poeto pasaul jautos vardu ?

Atrodo, kad t pasaul jaut geriausiai gali vesdinti tie eil raš iai, kuriuose J. Aistis kalba apie žmogišk j asmen . Bet, kad nesupainiotume jo daugiau ar mažiau prab gan i nuotaik su Gilesniais žmogiškos b ties pergyvenimais, reikia šiuo tarpu palikti nuošaliai visas tas elegijas, kuriuose poetas kalba apie save, ir išrinkti tas, kuriuose poeto asmens kaip ir nematyti, kur autorius kalba neva objektyviai apie kit žmoni dali . (Žinoma, taip pat paliekame nuošaliai patriotines elegijas, kur autorius prieš akis turi kolektyv tautin bendruomen su jos egzistencin mis aplinkyb mis).

Nuskriaust as žmogus

Prad jus šitoki atrank , atsiskleidžia dvi gair s. Viena j nurodo, kad eil raš i , kuriuose J. Aistis kalb t apie kit žmoni dali , yra nedaug, — tiek nedaug, kad juos visus b t galima suskaičiuoti ant abiej rank piršt . Taigi šitie negaus s, žmogaus dali pasaulyje apdainuojantieji k rin liai netiesiog liudija, kad J. Aist nesvyruojant galima vadinti egotistiniu poetu. Antra, tie patys eil raš iai paliudija, kad n viename j poetas nevaizduoja arba neatskleidžia nei dži gaujan io, nei dramatiškai bekovojan io žmogaus, kaip tai sutinkame

B. Brazdžionio poezijoje. J. Ais io eil raš i herojai visada elegiški, nes jie yra nuskriausti žmon s, nekaltai ištremti, sužeisti.

Šitok nuskriaust žmog J. Aistis yra sp dingai nuškiecav s savo poetin s karjeros pradžioje, apie 1929 metus. Tada jis paraš savo pasaul jautai vien charakteringiausi eil raš i vardu *Apie ruden ir šun*, nors jam labiau tikt *Ištremtos karalait s* vardas. Ten skaitome :

Toli, už mari m lyn j ,
Už šilo, už lauk ,
Ten karalait pamot išgujo,
Išgujo vien iš nam .

Ruduo. Lietus. Šuo ten kauk
Nedr siai, patyloom,
O karalait buvo šviesiaplauk
Akim kaip linas m lynom.

Ir niekam, niekam ner p jo
Nei karalait , nei šuva,
Tik beržas nuo lietaus, nuo v jo
Raudodo rauda nesava :

Toli, už mari m lyn j ,
Už šilo, už lauk
Ten karalait pamot išgujo,
Išgujo vien iš nam ¹⁴

Tai poetin santrauka lietuviškos pasakos apie karaliene tapusi ragan -pamot ir apie jos podukr , karališk našlait . Savo klasikine forma ir romantiniu turiniu ji atitiko taip pat tiems reikalavimams, kuriuos pripažino Aistis, b tent, joje yra pusiausvyra tarp *veritas, consonantia, claritas*. Bet žymiai svarbiau pasakos turinio veik ja, kuri yra neabejotinas simbolis. Jis paimtas iš tikrov s, bet nurodo tikrov , realsn už poetin simbol .

Yra pagrindo manyti, kad princes s siluetai sukurti J. Ais iui dav pagrind viena ar dvi t mergai i , kurias jis buvo nukreip s savo meiling žvilgsn . Gal b t, kad šita išguita karalait tapo ana kirpyklos pad j ja-tarnait , koki moksleivis buvo mat s pro savo mokyklos lang ? O gal ia simboliu tapo ana Rumšiški varginga piemenait , kuriai šaltais rudens rytais labai stingdavo kojos. Paga-

¹⁴ J. Aist is, *Pilnatis*, Schweinfurt 1948, 109 psl.

liau netaip reikšminga, kuri šit mergai i , arba abi drauge, dav poetui medžiag sukurti iš nam ištremtos karalait s simboliui, bet svarbiau, kad jis iš jo grakštus, poetiškas, prabyl s giliai žmog , nes giliaprasmis. Jis taip pat nurodo, kaip J. Aistis pergyvena sielos arba žmogiškojo asmens dali pasaulyje. Jis poetui atrodo kaip tremtinys, neužtarnautai išguitas iš aukštesn s prasmingesn s b ties kaip ana karalait iš t vo skais ios pilies rudenio darganas, nedraugišk pasaul , kuriame nuskriaustos tremtin s neužjau ia niekas, išskyrus tik v jo blaškom berž ir kažin kur tyliai staugiant šun .

Ta ištremta Ais io princes simboliškai išreiškia platonišk , žmogiškos sielos b tyje koncepcij , nes juk anas graik filosofijos didži nas galvojo, kad žmoni sielos t ra transcendentinio, gryn j id j pasaulio žmon se sik nijusios id jos, kurios pusiau s moningai prisimena savo pirmykš i tobulesn t vyn .

Panaši ši Platono sielos koncepcij tur jo kai kurie XIX amž. pradžios romantizmo poetai. Pavyzdžiui, toks M. Lermontovas vaizdavo tyliai giedant angel , kuris vidunakt neša iš dangaus siel žem s vargus. J. Ais io eil raštyje *Apie ruden ir šun* žmogiškos sielos arba apskritai žmogaus dalia pasaulyje yra išreikšta konkrečiau nei Lermontovo — išguitos karalait s vaizdu. D l šio konkretumo m s poeto koncepcija atrodo artimesn m s laik egzistencialistiniams filosofams, kurie kalba apie žmogaus nutr mim brutal pasaul , apie jo benamišk stov nedraugiškoje tikrov je. Pagaliau ne taip svarbu, ar J. Aistis tur jo galvoje naujovišk egzistencialist ar romantišk Platono koncepcijas, bet svarbiau, kad žmogaus situacij pasaulyje jis jaut ir atvaizdavo kaip neužtarnaut tremt , o žmog — kaip nuskriaust b tyb .

Be abejo, šitokias išvadas padaryti iš vieno, kad ir gražaus bei prasmingo eil raš io *Apie ruden ir šun* , b t gana neatsargu, jeigu J. Aistis neb t suk r s kit daugiau ar mažiau panašios prasm s simboli kaip ištremta karalait . Bet iš tikr j j nestinga vairiuose m s poeto k rybos laikotarpiuose, nors j daugiau yra pa iame pirmajame rinkinyje *Eil raš iuose* (1932 m.). Greta k rin lio *Apie ruden ir šun* ia dar randame du eil raš ius apie nepataisomai nuskriaustus žmones šekspyrimis temomis. *Karaliaus Lyro* eil raštyje J. Aistis prisimena t valdov , atidavus savo valdži ir turtus savo dukterims, kurios per rudens dargan išvar t v iš nam , o *Ofelijos* eil raštyje jis apdainuoja Hamleto atstumt jo mylim j Ofelij , vien klaidžiojan i prie up s ir laukian i užuojautos bent iš gluosnio žagar .

Ta iau žmogaus dali pasaulyje skaudžiau negu šekspyrimis tem eil raš iuose atskleid Aistis savo jaunyst s elegin je satyroje

apie *Karaliaus šun* (1928 m.). Joje autorius pasakoja, kaip nudv s karaliui « šuo — šunelis geras, geriausias iš šun », kaip, jo šermenis sukvieta vis savo puošnį dvarą, valdovas pademonstravo savo li des ašara:

Karaliui ašara nukrito ant to kapo,
Geriausio iš šun —
Nukrito freilin , markiz , graf ,
Baron ir tarn ...

O juokdarys vis juokino karali : —
Turi, karaliau, daug šun ;
Bet kur tu rasi kit tok pat šunel ,
Geriausio iš šun ?

Ir užsirstino karalius ir jo dvaras —
Iš tiek dvariški , tiek tarn !...
Pakor juokdar , kad šmeiž šun ger ,
Geriausio iš šun ...¹⁵

Vadinas, dėl to, kad atlikdamas savo pareigą — linksmindamas nuli dus karali — juokdarys padar klaidą, užgaudamas išdidžiuosius dvariškius, jis buvo nubaustas aukščiau bausme — labiausiai nuskriaustas. Tiesa, atrodo, kad *Karaliaus šuns* satyra yra Ais io sukurta pasaka, neturinti nieko tikroviško; bet iš tikrų joje yra realaus gyvenimo atspindys. Ši satyra buvo kvpta lietuviškos tikrov s anais 1928 metais, nes pakartas juokdarys primin iškilmingas laidotuves karininko Gudyno, kuris kaip ministro pirmininko Aug. Voldemaro adjutantas buvo nušautas per atentatą prie Kauno teatro tautinink autoritetinio režimo pradžioje, «geležini vilk » sigal jimo metais¹⁶. Kaip ia, tikrov je, taip ir ten, Ais io eil raštyje žmogus tapo nuskriaustas neužtarnautai, panašiai kaip anoji iš nam išguita karalait .

V lesniuose J. Ais io poezijos rinkiniuose t nuskriaust žmoni pasitaiko reiau, bet yra visuose. Taiau ži rint eil raš i propor-

¹⁵ Ten pat, 113 psl.

¹⁶ *Karaliaus šuns* parašymo aplinkybes J. Aistis šitaip prisimena : « Kart mudu su Miškiniu steb jome šermen procesiją : labai iškilmingai laidojo atentate kritus karinink Gudyn . jo visa valdžia abi virš n s, ministeriai ir... gaisrininkai, geležinkelie iai, laiškanešiai... Visi — nuo pa ios apa ios iki pa i virš ni — susikrimit . Tar Miškinis : « Ag, gaila žmogaus, bet kam ia dabar visa ta tarnybiška hipokrizija ...» Par j s namo, parašiau balad apie karaliaus šun » (*Apie laik ir žmones*, 70 psl.).

cijos, j bene daugiausia bus mažiausiame rinkinyje *Imago mortis* (ia tarp 19 eil raš i « objektyvioms » b tyb ms skirt yra 2, kai tuo tarpu *Eil raš iuose* tarp 87 k rin li 4 yra nuskriaustiesiems). Ta iau rinkinyje *Imago mortis* (1933 m.) objektyvieji ir nuskriaustieji herojai yra šiek tiek ypatingesni negu išguita karalait : kad ir skriauduos kan ios paliesti, jie neatsisako savo tikslo gal tod l, kad jiedu paslaptingojo šventojo Gralio riteriai. Nors jo « dama kojomis pamyn » jo « šventus jausmus », Parcevalis nesiliauja stov j s sargyboje, kartodamas savo išrinktosios švent vard « geliama širdim ». Antr j šv. Gralio riter Hidalgo J. Aistis vaizduoja beveik kankiniu, kuris, daugelio kelioni išvargintas ir nusivyl s, neatsisako savo tikslo, nors žino, kad :

Palauš kelion tavo gali ,
 V l mel tiesoje atrasi,
 Ir liksi v l be Švento Gralio,
 Kely išvarg s ir išg s s.

Ir niekad, niekur nesušilsi,
 Tik si v l, ir v lei apsilvili,
 O bus širdis tokia pailsus
 Ir toks stiklinis tavo žvilgsnis...¹⁷

Kaip ia matyti, Hidalgo ir jo brolis Parcevalis n ra pasyv s nuskriaustieji : jie lieka beviltiškais kovotojais, nes tais metais (1932-1933), kai J. Aistis raš tuodu eil raš iu, jis pats kovojo sunki dvasin -pasaul ži rin kriz , nes jo draugas P. Juodelis buvo išdav s *Pi vio* žurnalo bendruosius tautin s kult ros idealus, susidedamas su komunistuojan iais socialistais. Lig tol, kaip Aistis prisipažino, sunkesnio dvasinio skausmo jis nebuv s pergyven s. « Man, — raš jis, — buvo baisu ir sunku susigyventi su mintimi, kad galima nusivilti tokiu stipriu ir dideliu tik jimu, kuriuo jis tik jo ir taip dr siai skelb¹⁸. Aš ma iau, kad jis skendo ir kad jam reik jo šiaudo, kur jis b t gal j s sikibti [...] Buvau prarad s ne tik jim , bet pasitik jim pa iu savim [nes P. Juodelis per *Pi v* buvo išved s Aist Lietuvos poet viešum]. Buvo gaila Juodelio, ir gaila ne d l to, kad netekau vieno geriausi draug , bet kad jau iau, kas jo laukia, tik vis d lto netik jau ir nemaniau, kad j likimas taip negai-
 lestingai ir žiauriai nubaus »¹⁹. O j savo replės su m jauna ir

¹⁷ J. Aistis, *Poezija*, Brooklynas 1961, 119 psl.

¹⁸ Tai yra tautin kult r .

¹⁹ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*. 102 psl.

graži komunistuojanti socialiste, kuri savo viduje atrod raganiška. Kai Juodelis kart nusilauž koj , ta žiežula ne tiek jo gail josi, kiek niršo d l išlaid : « Tai buvo moteris, kurioj vir pyktis, pagieža ir kerštas », raš J. Aistis ²⁰.

Taigi, gail damasis brangaus draugo d l jo klaidos, kent damas d l bendr j vertybi išdavyst s, skaudžiai svyruodamas tarp tik jimo lietuvi tautine kult ra ir nebepasitik jimo savimi ir vis d lto pasilikdamas ištikimas pirmykštiesiems savo ir draug idealams, J. Aistis tada dvasioje atrod kaip jo nupieštas Šv. Gralio riteris Hidalgo. Ta iau šio paveikslas yra ne kas kita kaip simbolis žmogaus dalios pasaulyje, ypa krikšioniško žmogaus dalios — siekti ten, kur vyzdis nepasiekia, susikruvinusiam suklupti, bet ir v l siekti.

Ta iau Parcevaliu ir Hidalgu žmogiškos dalios vaizdavimas Ais io poezijoje nesibaigia. *Intymi giesmi* rinkinyje (1935 m.) sutinkame *Nasšlait*, kuriame J. Aistis piešia dali be motinos vaiko, kai šis beviltiškai šaukia :

Nepalik man s vieno, mama,
Nepalik man s vieno ²¹.

Intymi giesmi rinkinyje poetas taip pat nemažai posm skyr lietuvi moter sunkiai daliai eil raštyje *Lietuv s*. Ten Aistis sustoja prie kaimo moter gyvenimo, pažym to vairiais skaudžiais arba li dnais tarpais, kol jose išvysta « sopulingoj pozoj dievdirbi madonas », nors niekas jose nepaj g žvelgti «amži Antigonos»²².

Gal silpniausiai žmoni dalia pasaulyje paliesta J. Ais io *Užgesusi Chimeros aki* rinkinyje (1937 m.), už kur poetui buvo suteikta Lietuvos valstybin literat ros premija. Tame rinkinyje ap iuopiamus herojus tesutinkame *Mergel je* ir *Bernelyje*. Abiejuose eil rašiuose vyrauja li desys : pavasar mergelei šird gelia, nes jos bernelis rado kit keli ; bernelis skundžiasi, kad mergel , jo žodžiais nepatik jusi, su kitu nu jo. Bet ar tai žmogiška dalia, ar lietuvi liaudies dain taka Ais io lyrikoje, sunku pasakyti.

Ta iau šitoki abejoni nebelieka, kai rinkinyje *Be T vyn s brangios* (1942 m.) susitinkame su *Šv. Sebastijono* sonetu. Jis parašytas tuo laiku (1941. IY. 8), kai ant t vyn s Lietuvos jau buvo nusileidusi sovietin plienin uždanga, o J. Aistis buvo lik s už šitos neperžen-

²⁰ Ten pat, 96 psl.

²¹ J. Aist is, *Poezija*, 172 psl.

²² Ten pat, eil raštis *Lietuv s*, 191 psl.

giamos sienos Pranc zijoje. Tai taip pat buvo laikas, kai komunistai Lietuvoje slaptai ruoš planus pirmiesiems masiniams lietuvi tr mimams Sibir . Šito, be abejo, m s poetas tada nežinojo. Bet jo paties benamis stovis ir kent jimai d l pavergtos t vyn s skaudžiais sm gais raižydavo poeto kr tin , nukreipdami jo žvilgsn šv. Sebastijon . Šis jaunas Romos karininkas Diokletiano laikais buvo nužudytas str l mis už savo krikš ionišk tik jim . Šito jauno kankinio paveikslai buvo m gstami renesanso laikais. Gal b t, ties vienu j sustoj s, poetas ten išvydo idealisto — tikin io žmogaus — dalios simbol ir j sujung su savo paties dvasiniu stoviu *Šv. Sebastijono* sonete, kur skaitome :

Pakeldamas akis aukštyn dreb jau,
Kad nepalaužt valios man kan ia —
smigo štai pirmoji vyly ia,
Ir nerimas, o Viešpatie, pra jo.

Kaip miela — lyg šilti lašai laš ja ...
Lyg s la s nariai ... Kaip gera ia
Man laukt, matyt su šypsena skais ia
Ateinant iš tolo Atpirk j .

Garb ir šlov Tau, o Visagali !
Maniau, kad reiks tempti vali ,
Bet štai tu pats man spi ateini ...

O kiek šviesos ! Net man akis gadina ...
Švelnaus skamb jimo skliautai pilni ...
Tik svyra jau galva, sunki kaip švinas ... ²³

Tai ne tik kilnaus asmens dalios simbolis, bet ir vienas gražiausi religin s nuotaikos eil raš i , parašytas vien didžiosios priešvelyki- n s savait s dien .

Paskutiniuose savo eil raš i rinkiniuose J. Aistis v l sugr žo prie nuskriaust mergai i lyrini siluet . Rinkinyje *Sesuo buitis* (1951 m.) jis dainavo apie nelaiming devyni broli sakalais skrajo- jan i seser , « Karalait pririst prie girn », nes ragana pamot j neteisingai skund karaliui:

Šiurpas nukr t net vis šal ,
Kai j mesdamas šalt r s
T vas tar : « Malsi n n, dukrele,
Ir tu malsi, kol gyva sup si !» [...]

²³ Ten pat, 253 psl.

Ir nekalt požemin uždar ...
 O jinai vien viena ten mal .
 Ašarom kar iom jauna raudovojo :
 Verk šauk s devyni broleli ²⁴.

Kaip matyti, J. Aistis ia lyriškai interpretuoja lietuvišk pasak apie pamot s raganos užburtus devynis (ar dvylika) brolius, kurie iš t vo karaliaus nam išvyti, turi skraidyti juodvarniais, ir apie j sesut . Tik lietuviškoje pasakoje nuskriaustoji karalait -našlait ir jos broliai laimi, o karalien ragana nubaudžiama, sudeginama. Tos laimingos pabaigos n ra Ais io k rin lyje, nes tai b t priešinga m s poeto pasaul jautai. Jo karalait prie girn negali susilaukti iš niekur pagalbos. Pirmiausia, ji yra uždaryta r syje. Antra, jos raudan ios šauksmo negali išgirsti ir broliai d l to, kad jie sakalais išstremti tolim krašt , kur j dienos slenka neprasmingai, nes turi nuolat grumtis tarp kaln v tr , kad «niekas negird t verkian ios prie girn karali n s ». Taigi J. Ais iui atrodo, kad išstremtiesiems ir pasmerktiesiems n ra sugr žimo bei išsigelb jimo.

ia dar reikia pažym ti, kad daugum savo vaizduojam j išstremt j , pasmerkt j ar kitaip nuskriaust j heroj J. Aistis yra pa m s iš pasak , literat rini legend ir tolim j taut sen laik (šv. Sebastijon). Tai reikšmingas faktas, nes jis atskleidžia m s poeto romantinius polinkius, kurie savo ruožtu nurodo jo idealistin pasaul jaut . Bet XX-me amžiuje b ti grynu romantiku n ra manoma. Gal d l to nežymi dal savo nuskriaust j J. Aistis yra pa m s iš dabartin s tikrov s. Iš ia yra kil s *Našlaitis*, šauki s motinos ; iš ia yra lietuvi s kaimiet s, nuo sunkios nedalios sustings-tan ios kaip medin s madonos liaudies skulptori rankose; iš dabarties yra ir piemen l *Našlait s* eil raštyje rinkinyje *Kristaliniame karste* (1957 m.).

Poetas mato savo piemen l , «varge užguit mažamet », be džiaugsmo, be nam , « atiduot valiai svetim », tikriausiai prisimin-damas savo piemenavimo varg bendrinink .

J vis matau iurotais marškin liais,
 Kietai nei kvie io varpos supintom kasom,
 Žydri aki našlait piemen l ,
 Atbridusi ankstyvo rytme io rasom ²⁵.

²⁴ Ten pat, 367 psl.

²⁵ Ten pat, 401 psl.

Ta iau pažym tina, kad ši varginga piemenait yra išlaikiusi nepalaužt skaidri siel : ia ji išdainuoja savo «sunk sielvar t tuštie m laukam », ia « ji eina, žydi savo pol kiu lakiu » ir nenustoja giedros veide. Kitaip sakant, ta našlait piemenait savo siela nesi skiria nuo Ais io karalai i . Jos visos trys savo sielomis yra seserys vyriškoms asmenyb ms — karaliaus juokdariui, Švento Gralio riteriams ir šv. Sebastijonui. Šitie visi neužtarnautai nuskriausti herojai simboliškai atskleidžia J. Ais io pasaul jaut , kurioje kiek vienas žmogus jau ia savo aukšt kilm ir kilni paskirt , bet turi gyventi tokiomis sunkiomis savo b ties aplinkyb mis, kad jo dalia atrodo kaip benamio tremtinio. D l to J. Ais io žmogus negali nesiel vartauti. Tai viena pagrindini priežas i , kod l J. Ais io-Aleksand riškio lyrikoje vyrauja elegijos. (Vienintel satyra apie karaliaus šun , ir ta pati elegiška).

Siel var t a s d l gyvenimo praeinamyb s

Nusta ius, kad J. Aistis savo k ryboje dažnai li di d l egzisten cini s lyg , kurias b na pastatytas ar atitremtas aukštos kilm s ir kilnios paskirties žmogus, kyla klausimas, kaip poetas supranta min tas s lygas. tai atsakyti n ra lengva.

Pirma, viso atsakymo negali mums duoti tie eil raš iai, kuriuose poetas li dni nupieš nuskriaust j žmogišk j b tybi dali , nes didžioji dauguma t nuskriaust j n ra realios, o idealios, taigi vaizduot s b tyb s. Tod l j dali tegalima suprasti simboliškai, apibendrintai, kaip labai sunki (Negi galima sivaizduoti karalait , kuri r sy b t prižišta prie girn ?). Nepatenkinam atsakym apie žmogiškos egzistencijos s lygas duoda ir tie trys eil raš iai, kuriems nuskriaustuosius žmones J. Aistis yra pa m s iš realyb s, nes j prasm taip pat pasirodo simboliška, kai tuos k rinius sugre tine su kitais panašios prasm s. Sakysime realistiškiausia *Našlait* apie žmogiškos dalios s lygas pasaulyje tik tiek tegali pasakyti, kad ir kasdienyb je jos labai sunkios.

Bet argi žmogaus buvimas pasaulyje t ra vairiopa kasdienyb ? Juk yra toki s lyg , kurios yra bendros visiems žmon ms, nors j kasdienin s aplinkyb s yra vairios ir atsitiktin s. Tik šios neatsitiktin s siekia b ties arba antologini gelmi . Taigi dabar mums svarbu sužinoti, kaip žmogaus dalia poetui atrodo ontologiškai. Apie j mus gali painformuoti, atrodo, tie eil raš iai, kuriuose J. Aistis kalba apie save, apie savo dali ir savo gyvenimo prasm . Juk jis — taip pat žmogus, kuris save giliau paž sta negu kitus žmones.

Iš tikr j toki egotistini , žmogaus egzistencin dali svarstan i k rin li yra išbarstyta visame J. Ais io *Poezijos* rinkinyje. Tai reiškia, kad, kalb damas apie save, poetas visais laikotarpiais yra reišk s vaizding min i apie žmogaus dalios s lygas b tyje. Tai matyti jau pa iame pirmajame jo poezijos rinkinyje *Eil raš iai*, kur sud ti 1926-1931 met k rin liai.

Tuose J. Ais io egzistenciniuose posakiuose gal labiausiai pasirodo žmogaus prab gantis gyvenimas. Net nuostabu, kad poetas j taip anksti pajuto, kada kiti jo amžiaus vyrai apie tai negalvoja. Tik kartais nevisai aišku, k m s jaunas poetas turi galvoje : ar besikei ian i kasdienyb , kuri pripratina prie daug ko, ar t nesulaikom laiko srov , kuri prieš m s nor pristumia prie matomos žmogiškos b ties išsisprendimo. Sakysime, eil raštyje *Buvo saul* Aistis raš :

Taip viskas prasta, širdies nepajudina,
Pro šal viskas praeina —
Banalios vasaros ir rudenys
Ateina ir nueina.

Kadaise baisiai lauk me
Kiekvieno mažo daikto —
Tartum mažoj stoty, iš jus traukiniui,
N ra ko laukt — jau viskas baigta ²⁶.

Iš šios citatos atrodo, kad poetas prieš save turi ne ontologin žmogiškos b ties savotiškum , bet besikei ian i kasdienyb , kuri žmog atbukina ir taip pripratina prie visko, kad jis nebepastebi gyvenimo srovenimo, arba kas seniau jam atrod žydin io pavasario gyva naujenyb , po tam tikro patyrimo pasirod kaip banali kasdienyb . Ta iau iš tikr j net už šitokios nereikšmingos nuobodžios pilkumos slepiasi gili žmogiškos egzistencijos drama — viso ko praeinamyb . Tai jaunas Aistis yra pasteb j s, besidžiaugdamas pavasario grožiu eil raštyje *Apie pavasar* (1929 m.) :

Švelnus pavasaris, lyg pabu iavimu,
Žiedams prakals nedr siai pumpurus,
Bet ir pavasaris, ir m s gyvenimas
Ištirps bematant, tartum kamparas ²⁷.

²⁶ Ten pat, 53 psl.

²⁷ Ten pat, 24 psl.

Nors ia poetas m gina «keturv jiškai» arba «techniškai» šaipytis, lygindamas gyvenimo srov su tirpstan iu kamparu, ta iau jis ia jau prabyla apibendrintai, ontologiškai, nes kalba apie « m s gyvenim », nes jis sutirps. Apie j be jokio techniško gudravino jis prabil s *Kasdieniuose žodžiuose* (1929 m.) daug sp dingiau :

Bet metai visk nupu ia, lyg v jas pien ,
Ir lieka šiurpuliai ir sielvartas atgyja ²⁸.

Be abejo, nei abejingumas nuobodžiai kasdienybei, nei vair s sielvartai n ra pa ios didžiosios blogyb s žmogaus gyvenime : jas visas, racionaliu žvilgsniu ži rint, pralenkia mirtis, kuri užbaigia visas vairias, viliojan ias galimybes. Net nuostabu, kad jaunam Ais iui mirties perspektyva iškyla ne kažin kur toli, ne ilgo gyvenimo pabaigoje, bet pa ioje jaunyst je ir ia pat, kai poetas s da prie stalo rašyti. Antai, eil raštyje *Kas dien ilges* jis sako :

Ir štai, kas vakaras ateina
Juoda žmogysta pas mane. —
Dainuok, — ji sako, — gulb s dain !
Pašok, pašok ties bedugne !

Ir aš jau iu, kaip g sta viltys
Mano akyse ir širdy —
Ir b ga gelsvos smiltys
Jos užžav tam laikrody.

Ir aš matau, kad liko maža —
Išb gs, išnyks, išseks, užges ... ²⁹

Šie keturi veiksmoždziai, kuriais simbolizuojama egzistencijos t km smiltiniame laikrodyje, aiškiai byloja apie gyvenimo pabaig . Tik jaunas Aistis nenori prisipažinti, kad jis dreba prieš mirt kaip kiekviena gyva b tyb . Jis nor t mirt paneigti, arba jos nepaisyti, kai:

Ji man pirštu pasaul rodo
Ir šypsos, šypsos ž liai.

²⁸ Ten pat, 65 psl.

²⁹ Ten pat, 80 psl.

Bet kaip gintis nuo šitaip žliai besišypsantis kaukuolis ! Gal stojiška drąsa, teigiant, kad mirtis nebaisi, nes gyvenime nieko nėra verto, arba jame nieko gero nebesitiki ! Šitaip «išdidžiai» jaunasis Aistis ir pasielgia :

Tegu rankas, kas nori, grąžo,
Tiktai jau, žinoma, ne aš³⁰.

Šis posakis suskamba beveik balsu išdidžiojo J. G. Byrono, kurio Aistis buvo skaitęs dar gimnazijoje. Tačiau šis bravūravimas ties mirties simboliu taip pat gali būti *Keturis Vj* taktas. Taip pat Aistis ir perdėtas posakis apie savo širdies neįjautrumą, nes :

Mano širdis nuvargusi, nualusi,
Tartum ledais sukaustytas Kaukazas³¹,

atrodo labiau paveiktas *Keturis Vj* negu Byrono.

Tačiau jaunasis poetas ne vien kraiposi pozuodamas. Gyvenimo prasmę klausimus jis pradeda svarstyti savo širdyje taip rimtai, kad dūlį pradeda liūdinti ir sielvartauti. Kreipdamasis nežinom tolimajam skaitytojui, kuris savajam sielvartui ieško išraiškos Aistis iyliriniuose kūriniuose, poetas jau be jokios bravūros, beveik susigraudinęs, tar :

Žinau, kad nėra tikslo mūsų buičiai,
Ir lyrikai ir žodžiui šio soneto —
Abu mes krintame žvaigždėm rugpiūiui,

Abu mes krintame, kaip rasos gailios —
Taip mes be tikslo ant šio balto svieto,
Be tikslo mūsų gyvenimas ir eilės...³²

Gyvenimo tikslo ir prasmę problemas, kurias J. Aistis savo jaunystės lyrikoje buvo palietęs daugiau ar mažiau prabėgamai, kartais vaidindamas, tapo pagrindiniu motyvu rinkinyje *Imago mortis*. Ten gyvenimas nebėra tik *jeux des mots*³³. Ten absoliuti

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat, 69 psl.

³² Ten pat, 77 psl.

³³ J. Aistis, *Imago mortis*, Kaunas 1934, 29-30 psl.

dauguma k rin li , parašyt 1932-1933 metais, kalba apie žmogaus egzistencijos dram . Jai rimt bei intensyvum suteikia vienas neišvengiamiausi žmogiškos dalios fakt — mirtis ir jos šeš lis, kuris duoda savo vard visam poezijos rinkiniui. Ta iau, antra vertus, egzistencin s dram os gyvumui n ra bereikšmiai grynai asmeniniai poeto pergyvenimai.

Intensyviausias j , kaip buvo min ta, buvo J. Ais io nusivylimas draugo P. Juodelio atsimetimu nuo *Pi vjo* samb rio bei jo susid jimas su komunistuojaniais socialistais. To skausmo išraiškai ir buvo paskirtas beveik visas *Imago mortis* rinkin lis, kaip yra prisipažin s m s poetas ³⁴. Bet šalia šio dar buvo kitas švelnesnis, beveik nesuduotas «sm gis», kuris jo iš antro draugo: 1932 m. A. Miškinis jau buvo prad j s « skraidyti gyvenimo platumose», atlikdamas savo karin tarnyb , nes buvo gav s aukštojo mokslo diplom . Tai nemaloniai primin paties poeto mokslin stov — menkomis tarnyb l mis uždardaudamas sau pragyvenim , Aistis buvo toli atsilik s. Jau penkeri metai buvo prab g universitete, o studij baigm s nesimat . Tai dav J. Ais iui pajusti, kaip greitai b ga laikas, sugriaudamas daug žavi vil i bei iliuzij . Šita subjektyvi savijauta, sustiprinta P. Juodelio apvylimo, ir pad jo m s poetui suvokti žmogaus gyvenim , kaip Maratono istorin b gim . At nus, nešant džiaugsming žini apie pergal prieš Persus. Tik jis užbaig savo eil rašt *Dvidešimt aštuoni* (1932 m.) šiek tiek naiviai teigdamas :

Širdis dar šaukia : « Tempo ! ... Finiš ! ... » —
O man jau dvidešimt aštuoni ... ³⁵

Objektyviai imant, buvo naivu galvoti, kad 28 metai b t panaš s Maratono b gim be baigm s. Juk tai gražiausi vyriškio metai. Ta iau subjektyviai šis pergyvenimas J. Ais io poetinei pasaul jautai buvo svarbus — pro asmenin sp d , sustiprint vaizduot s, išaugo giliaprasmis Maratono b gimo simbolis. Tas asmeninis pergyvenimas atskleid poetui tikr dramatin vert , kuri šnibžda : nesiversk apgaulingomis ateities iliuzijomis, bet išnaudok kiekvien akimirk , tempdamas visas j gas kelyje tiksl , nors ir sukluptum prieš baigm , kaip anas istorinis Maratono b gikas.

Bet ta laiko t km , kuri naikina netikras viltis, griaua lengvus planus ir pasi lo žavias iliuzijas kaip planus, yra taip pat žmo-

³⁴ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, Chicaga, 102 psl.

³⁵ J. Kossu-Aleksandravius [Aistis], *Imago mortis* 20 psl.

giškos pažangos veiksnys. Laikas plaka žmog tartum botagu, nes poetas sako :

O dienos b ga, dienos skrenda ...
 O upi vandenys ar gr šit ? !
 Jau iu, aš taip nuvarg s šiandien,
 Tartum b gikas prie finišo.

O deg akys, kraujas stingo,
 Kely alpau tolydžio ašen
 Tod l, kad tos žinios džiaugsmingos,
 Jau iau, jau niekam neparnešiu ...

Nešu vis taip džiaugsming žini ,
 Tartum At nams Maraton ³⁶.

Šitokio tragiško laiko pergyvenimo, atrodo, Aistis niekada anksiau nebuvo atskleid s. Tod l naujame poezijos rinkinyje n mirties, kuri užbaigia gyvenimo Maraton , poetas nebem gina nuvertinti pašaipišku gestu. Dabar eil raštyje *Imago mortis* jis atvirai pripaž sta jos naikinani gali , nes :

Iš kažkur šalta mirtis atjoja :
 Barška kaulai, dalgis žvanga,
 O gyvenimas kaip šuo po koj
 Cypia susirang s [...]
 Tu, žmogau, iš žem s dulki kil s,
 Žem s dulke tapsi ³⁷.

Šitaip mirtis užbaigia kiekvieno žmogaus gyvenimo Maraton .

Greta šitokio judraus egzistencijos simbolio *Imago mortis* rinkinyje J. Aistis yra nupieš s kit nemažiau li dn prasmes , pagal kur žmoni gyvenimas atrodo lyg bokso rungtyn s, kuriose nokautu nugal tas boksininkas alpsta beveik agonijoje, kažin ko ieškodamas g stan iu žvilgsniu, kai :

Dar l pos šnabžda : — Aš kumš iavaus d l juoko,
 D l reginio, — kad tu akimirksn užmirštum.
 Tai jau toks pasaulis, tai jau laim tokia,
 Kur rungiam s, kur juokiam s, kur mirštam !

³⁶ J. Aistis, *Poezija*, 117 psl.

³⁷ Ten pat, 125 psl.

Ir dangei verks ir juoksis, o aš galiu jau spiauti
 š pasaul , š didžiul bokso ring !
 J s trokštat reginio, j s trokštate nokaut ?
 Deja, jau mano s nariai sustingo ³⁸.

Poetas ia taip jaudinasi savo ringe nugal tu sportininku, kad jo eil raštis atrodo nebetek s jokio muzikinio skambesio.

Švelniau už bokso ring J. Aistis simbolizuoja gyvenim kaip kelion tamsi nakt . Šis simbolis jo poezijoje atsirado v liau — 1935 metais, — po *Imago mortis* kriz s. Jis taip pat liudija, kad m s poetas nepaj gia gyvenimo paneigti esmiškai, nors žodžiais sakydamas, kad jis netur s prasm s : ir nakties kelion je manoma šio-to domaus bei vertingo patirti. Antai, *Kelion je nakt* (1935 m.) skaitome:

Štai naktis. Tamsi kaip likimas,
 Prieš akis visa.

Automobiliu ramiai nuslinksim,
 Visko atskirti !
 O kaip gera šit por žingsni
 Prieš save matyt ! ...

Juk gyvenime n tiek nematom —
 Taip gyvent painu ... ³⁹

Poetui širdyje net «maudžia» pyktis, kad niekas nepatik s, jog « gyvenimas, kaip sutiktas vežimas tamsoje prasmegs ». Žmonija tuo nepatik s, nes ji veržiasi «ateitin aklon» kaip skridusi šviesos ruož plaštak , arba dar gaivalingiau — lyg akli šuny iai:

Taip, lyg tie šuny iai neatak ,
 Žmonija ropos.

Nepaliaus juk niekad akys degti,
 Žvelgt kažkur toliau,
 Nepaliaus žmogus keliaut nakt
 Niekad nepaliaus.

³⁸ Ten pat, 124 psl.

³⁹ Ten pat, 182 psl.

Negyvais sparnais plaštak plazda,
 Plazda priblokšta.
 Argi jos mirtis gal s išg sdint
 Plaštakes kitas ? ⁴⁰

Kas gi skatina žmones keliauti nakt ir dažnai ž ti nežinioje ?
 šit klausim J. Aistis jau buvo dav s atsakym jaunyst je, dar
 tada, kai su rudens beržu raudėjo d l išguitos karalait s likimo.
 Tada jis vaizdavosi populiariu kinematografo aktorium Cbarlie
 Chaplinu, kuris, nepaisydamas nuolatini nepasisekim nesiliaudavo
 kovoti vis su naujomis kli timis. Šitaip save vaizduoja Aistis eil -
 raštyje *Laim s link* :

jau pasaulin šypsantis ir linksmas
 Pro ištietas rankas ir nuod mes.

jau per kalnus ir per klonius,
 Klupau ir k liaus — tik k liaus ir klupau.
 Ieškojau laim s, ne malon s !
 Deja, aš juokdariu tapau.

Bet nuostabi man ta kelion rod s :
 Žingsniavau vis laim s link,
 Nors aplink abuojas gruodis
 Ir karti tiesa aplink ⁴¹.

Taigi, Aistis ia vaizdžiai parodo, kad laim s iracionalus troš -
 kimas yra tas akstinas, kuris stumia žmones «keliauti nakt »
 « ateitin aklon ». Tik poetas beveik nem gina aptarti, kaip jis supranta
 laim . Sakome «beveik», nes vis d lto, kalb damas apie meil ,
 jis prasitaria, kad meil — laim (*Apie laim*) ⁴². Ta iau tuose
 eil raš iuose, kuriuose poetas svarsto savo arba žmogaus dali
 pasaulyje, laim s simbolio nematyti.

Nors savo lyrikoje J. Aistis neslepia noro neigti gyvenimo prasm ,
 ypa kasdieninio buvimo prasm , ta iau jis savyje jau ia tok stipr
 gyvyb s polink , kad jis pradeda sau aiškiausiai prieštarauti, nes
 kartais gyvenimas d l paties gyvenimo — taigi amžinas gyvenimas

⁴⁰ Ten pat, 183 psl

⁴¹ Ten pat, 79 psl.

⁴² Ten pat, 51 psl.

— jam atrodo kaip laim . Šit dramatišk kov savyje tarp gyvenimo, kuris apipl šia, sugriaudamas iliuzijas, ir žiebia naujomis spalvomis sumirgan ias viltis, J. Aistis atskleidžia ilgame eil raštyje *Fuga in as moli* (1932 m.) :

Dažnai pasiremiu ant savo nuobodaus gyvenimo —
 Taip noriu jam atrast š t , bet nieko nerandu :
 Pabyra metai ašarom, tai sušlama dejavimais,
 Tai v lei nuplaukia l nai, lyg pary iu vanduo [...]

Jis toks sunkus, toks didelis tasai gyvenimas.
 Jis taip nuvargino, taip nupl š , nualino mane.
 Ir štai aš visk surinkau, kas gali b ti menama,
 Nors trupų iui sušilt kadais rusenusia iliuzij ugnia [...]

O tas gyvenimas toks didelis ir toks gražus !

Ir taip nor t si gyvent, kaip kirminui, sakysime,
 Gyvent d lei gyvenimo paties —
 Gyvenimas — versm , jis niekad neišsisemia, —
 Gyvent be galo, krašto, ir mirties ! [...]

Mane jis prisl g , ir nupl š , ir taip nuvargino,
 O vis tokia didele aistra aš j nešu.
 Ir nyksta smulkmenos — tie rudenys ir darganos,
 O tas gyvenimas toks didelis, malonus ir gražus ! ... ⁴³

Ar šitokie žodžiai gal t suskamb ti nibilisto ar dekadento l - pose ? Ne. Tai kalba žmogaus, kurio siela b ties vairyb je jau iasi silpna tremtine, nors aplink tiek grožio. Ji negali nesidžiaugti šitais žavingais lobiais, bet jai n ne manoma nesielvartauti matant, kaip tos visos grožybės bei vertyb s praeina su jas nešan ia gyvenimo srove. Ta iau kas šitaip jau ia, to sielvart vis tiek kada nors nušvies viltis. Šitaip atsitinka su J. Ais iu. Iškent s savo *Imago mortis* kriz pagaliau *Amžinojoje pasaloje* (1936 m.) jis v l išvysta vilt kaip saul s monstrancij , jai parašydamas vien gražiausi savo eil raš i :

Ak, Viešpatie, tai v liakos
 Mes tik jom rytdiena !
 O kraujo pilnas kielikas,
 O sopulio širdis pilna ! [...]

⁴³ Ten pat, 127 psl.

Išlaukus nakt tamsi j ,
 Širdis pailsusi aptils,
 O saul kaip monstrancija
 Virš džiaugsmo ašar pakils.

Visi rankas išties jai : —
Osanna in excelsis! — šauks
 Ir didel procesija
 Per kalnus ir per klonius plauks ... ⁴⁴

Antra vertus, tuos visus žodžius, kokius J. Aistis pasako poezijoje apie savo nuovarg bei gyvenimo beprasmyb , nereikia laikyti « grynu pinigų » ar «tik jimo išpažinimu ». Tai poetiniai perd jimai, hiperbol s, d l kuri eil raštyje *Aš pajutau* (1932 m.) poetas mus buvo sp j s :

Netik k jo žodžiais ! Daug k juose perd jo,
 Daug k tik pagražino jis eil se savo ⁴⁵.

Bet kiek autorius pagražino, savo realius jausmus ir mintis sustiprindamas ar susilpnindamas, to tiksliai negal s pasakyti joks kritikas. Tik jam aišku, kad J. Ais io sielvartai su vilties prošvais- t mis yra idealistin s asmenyb s li desys d l žmogišk netobuly- bi . Tarp j yra ir neišvengiamyb , kad «tirps gyvenimas kaip r - kas »⁴⁶.

Ta iau kai atsiranda dideli visuomeninio pob džio r pes iai, m s poeto individualiniai sielvartai susilpn ja iki minimumo, arba nuslenka antr j plan .. Pavyzdžiui, kai Lietuv paliet pasaulinio karo nelaim s ir totalitarini valstybi okupacijos (Soviet S jungos ir Vokietijos reicho, o pats Aistis tapo tremtiniu toli nuo t vyn s Pranc zijoje), jo asmeninis sielvartas susipyn su t vyn s ilgesiu. Žvelgdamas savo gimt j krašt iš tolo, poetas j prad jo ideali- zuoti. Tada net skausmingose nevilties valandose, praleistose t vy- n je, jis pamat šviesi ir maloni akimirk . Tod l net prab gan io laiko gr sm , žad dama netolim senatv , nebeatrod tokia baisi, kaip pirmiau : užuot protesto bežadino tik resignacij . Tai atsklei- džia vienas grašk iausi J. Ais io eil raš i *Dienos* (1940. X. 1) :

Kur nub gote, o jaunos dienos,
 Lyg mergai i krykšdamas b rys ? ...
 Kam paliekate ilg tis vien
 Ir pravertas nežinion duris ?

⁴⁴ Ten pat, 209 psl.

⁴⁵ Ten pat, 123 psl.

⁴⁶ Ten pat, 238 psl.

J s nub gat ir negr žtat niekad ...
 Tu, jaunyste, niekad negr žai !
 Tik gyvenimo žieduose lieka
 Praskintos bryd s strižai.

Ten ramuni b la debes liai
 Ir pakrik šypsosi žiedai —
 Ten drugeliai ir, tarytum g l s,
 Žydi j suknel s ir veidai ...⁴⁷

Pasiskund s, kad «senatv slenka pamažu», smigdama širdin kaip aštrus eršk tis, poetas gal gale susitaiko su prab gan ia savo dalia :

Ir taip mano jaunos dienos skrieja —
 Girdis laim krykš ianti smagiai,
 Bet apreibsta — viskas susilieja :
 G l s, j suknel s ir drugiai ...⁴⁸

ELEGIJ NUO NEVILTIES SULAIKAN IOS VERTYB S

Kod l gi Aistis, kadaise (1932 m.) gana garsiai sušuk s apie savo gyvenimo beprasmyb ir protestav s prieš prab gan io gyvenimo prievartin gali , nenu jo su maištaujan iais neig jais, arba netapo individualistu ? Kod l jis daugiau ar mažiau susitaik su savo žmogiška dalia ? — Atrodo d l to, kad jau tada maištaudamas ir sielvartaudamas, poetas instinktyviai jaut , jog gyvenimo srov vis d lto neša su savim vairi brangi ir maloni vertybi , kuriomis reikia laiku pasinaudoti, kuri normalus žmogus negali nemyl ti. Prie gyvenimo be kito ko, atrodo, tada J. Aist siejo gamtos grožis, jautrumas moteriai ir meil lietuvi t vynei. Tat žvilgter kime, kaip šitos vertyb s atsispind jo m s poeto lyrikoje.

Meil gamt ai

Nuo K. Donelai io laik gamtos vairyb yra buvusi vienu pagrindini motyv lietuvi lyrikoje. Gal išskyrus Vinc Kudirk ,

⁴⁷ Ten pat, 249.

⁴⁸ Ten pat, 250 psl., eil raštis *Dienos*.

kuris nebuvo jautrus gamtai, nerasime n vieno m s tautinio atgimimo poeto, kuris neb t dainav s apie Lietuvos peizaž . Tarp nepriklausomos Lietuvos lyrik J. Aist galima priskirti prie pa i jautriausi gamtovaizdžio analitik ir k r j . Jis ne tik prisipažino, kad gamtovaizdis j padar poetu, bet ir pirmajame savo eil raštyje, kuriuo jis apsireišk spaudoje kaip poetas, dainavo apie gamt . Šita jo *Gegut I*, pirm kart išspausdinta 1926 metais moksleivi ir student žurnale *Ateitis*⁴⁹, atskleid j kaip labai jautr lyrik ir beveik jau subrendus poet . Tod l ir paklausykime tos *Gegut I* s ištisai:

Ir atskrido, atplasnojo gegut l
 Vyšni sodan —
 O tada toks baltas vyšni sniegas krito ...
 Užkukavo, užraudojo gegut l
 Aukso god ,
 Ir jos balsas nuaid jo, nusirito ...

Tai kukavo, tai raudėjo gegut l —
 Šauk soduos,
 O jos balsas sidabrinis tvino, tvino ...
 Susivart sniego p ga, pasik l ,
 O man rod s,
 Kad gegut graudžiais žodžiais pavadino,

Pavadino vyšni sodan, kur šakel s
 Snieg k l ,
 Kur v jelis toks lengvutis siaut , š lo.
 Pavadino vyšni sodan, kur gegutei
 Šird g l ,
 Kur gegut savo skausmo nepak l⁵⁰.

Nors šitame eil raštyje nesunkiai matyti, kad jaunas poetas dar nevisai laisvai vartoja žod , ypa veiksmazod , reikaling sp džiui sustiprinti pakartojimu, ta iau taip pat lengva pasteb ti, kad vos pirmus viešus žingsnius žengiantis Aistis pasiekia gamtos sp dži reto subtilaus švelnumo. Juk jis vaizduoja vyšni sod per švelniausi pavasario suklest jim , kai vyšni šakos baltuoja žiedais, tartum sniegu, kuris krinta žem n nežinia nuo ko : ar nuo v jelio

⁴⁹ Tada *Ateit* redagavo studentas Antanas Januševius, kur vokie i naciai 1943 m. nukankino Stutthofo koncentracijos stovykloje. Jo redakcijos nare dailiajai literat rai buvo S. N ris-Ba inskait .

⁵⁰ J. Aist is, *Poezija*, 9 psl.

padvelkimo, ar nuo gegut s šird verian io kukavimo. Ar autorius nori identifikuotis su šituo gegut s skausmu, n ra aišku ; bet kad jo šird gyvai lie ia tiek žiedais apsnigtas sodas, tiek v jelio dvelkimas, tiek graudus gegut s balsas, n ra jokios abejon s. Tai klasiškai romantiškas susilietimas su gamta. Atei iai teliks atlikti tik maž žingsnel , traukiant savin peizažo elementus, kad jie tapt visiška poeto sielos išraiška. Tai atsitiks v liau. Tuo tarpu *Gegut /je* poezijos svoris teb ra regimojo-girdimojo pasaulio sferoje, kuri sugyvina niuansuotas poeto žodis, nes J. Aistis dar n ra apsisprend s, kaip jis elgsis su gamta : ar jis su gamtovaizdžio elementais bendraus iki sutapimo bei susiliejimo, ar draugiškai g r sis jo vairiu grožiu, stov damas šalia, kaip elgiasi Maironis, ar šaipysis ironiškai, stov damas toli nuo gamtos ir žvelgdamas j iš aukšto, kaip elg si K. Binkis su savo *Keturi Vj* kompanija.

Kad iki 1932 met J. Aistis n ra apsisprend s, kaip ži r ti gamtovaizd , liudija tie jo jaunyst s eil raš iai, kuriuose autorius nori apsimesti es s gamtai nejautrus, tartum j tolindamas nuo sav s personifikacijomis bei ironija, kaip antai:

Andai, lyg pasikaišiusi sion
Mergait , per rasas nubrido saul ;
Šiandien ji nutukusia raudona
Ištvirt le klajoja po pasaul ⁵¹ .

Tai tos pa ios šaltos, ironizuojan ios technikos gamtin iškarpp l , kaip dar bendresnis šitoks pašaipingas vaizdelis :

Girdžiu, kaip t višk migus knarkia —
Myliu jos lauk , moteris, degtin
Ir nakt kiaur dang , tartum tark ⁵².

Kas bent kiek yra skait s K. Binkio *Šimt pavasari* , arba kit jo keturv jiškos kompanijos vyr eil raš i , tas be vargo atsp s, kad J. Aistis šitaip išdykauja, b damas neabejotinoje *Keturi Vj* takoje. Kas tuo abejot , tam reikt priminti Ais io eil rašt *Einu šilan*. Piešdamas ten savo kelion taip m gstam šil , jos pušis

⁶¹ Ten pat, 58 psl.

⁵² Ten pat, 56 psl.

poetas vaizduojasi lyg moterimis, kuri vienos nor t savo nupiešto atvaizdo, o kitos g diši savo nevisai dailaus nuogumo :

Aš girtas nuo sak ! Nuo svaigulio
Akyse mirga daug tašk .

Matau pušis šakotas, P din s,
Pašiurpusias skujom —
Taip varžosi man s, taip g dinas —
Nuogum dangstosi šakom [...]

Gal tos tiktai, kurios kaip moterys
Kr tingos, lieknu liemenim,
B t džiaug si, kad b iau popierio
Pa m s su savim ⁵³.

Kad b t akivaizdžiau matyti, kaip ia puš moteriškas drovumas ir nekuklumas yra susij reminiscencijomis su K. Binkio ironiškomis personifikacijomis, prisiminkime, k *Šimto pavasari* poetas raš apie v lyb , ties Berlynu pakilus , m nul , kai šis :

... staiga pro stiklus pamat s,
Kaip r dosi aristokrat s,
Parau do senis ir už bokšt
Užrito savo veid plokšt ⁵⁴.

Ta iau šitokios pamaiviškos ironijos aukštumose J. Aistis teišsilaiko neilguose savo eil rašiuose. Jis t ra ištiesai futuristiškas dažniausiai ketureilyje ar poroje ketureili . Kai jo gamtovaizdinis eil raštis išsitiesia ilg liau, jaunasis poetas nebeišlaiko «grynumo », prad damas painiotis — vienu momentu jis teb ra šaltai ironiškas, o kitu momentu jis — jau draugiškai šiltas. Tai atskleidžia ia cituotas netrumpas *Einu šilan* eil raštis. Per penkias strofas savo šile šaltai šaip sis, paskutiniame posme poetas nebesusilaiko nuo draugiškumo tardamas :

J s nebijokite, pušel s kuklios !
Iš nuobodžio einu vejon.
Aš ia be kirvio ir be pj klo,
Be plunksnos at jau ... ⁵⁵

⁵³ Ten pat, 38 psl.

⁵⁴ Kazys Binkis, *Lyrika*, Chicaga 1952, 89 psl.

⁵⁵ J. Aistis, *Poezija*, 38 psl.

Arba kitas akivaizdus pavyzdys, kur jaunasis Aistis atok pamaivišk šalt painioja su draugiška šiluma, gal t b ti *Rugpj io nakties* eil raštis. Jo tema ta pati — romantiška, — kaip Maironio *Ramios malonios vasaros naktys*, kai tautinio atgimimo dainiui nor josi apimti vis pasaul . Ir jaunajam Ais iui šitokia naktis, kai «pulkais taip auga žvaigžd s », prabyla šiltai šird , bet poetas grumiasi prieš šitoki smuikin lyrik pamaiviškais posakiais kaip šis baigiamasis :

Net darosi graudu. Kad j kur šimtas ! —
Naktis verta Flamarijono plunksnos ⁵⁶.

Nors šitokie futuristiškai pamaiviški gabaliukai gana dažni jaunojo Ais io poezijoje, ta iau jie nesudaro ištisin s «sistemas ». Išbarstyti tarp emocini šilt vaizdeli jie tik liudija, kad *Keturi Vj* paveiktas poetas vis d lto nepasiryžo galutinai nukrypti « poezijos kunigaikš io » Binkio *Šimto pavasari* gretas, pasilikdamas šiltuose santykiuose su gamta. Ir gražiausi jo gamtovaizdini motyv eil raš iai liudija t artim šveln kontakt , be jokios ironijos, kaip antai *Peizažas* (1929 m.):

Laukas, kelias, pieva, kryžius,
Šilo juosta m lyna,
Debes li tankus ižas
Ir graudi graudi daina.

B ga kelias ir berželiai
Linksta v jo pus iami ;
Samanotas stogas žalias
Ir šuns balsas prietemy.

O toliau — paskend s kaimas,
Tik žirgeliai tarp klev —
Šlama liepos tokia laime,
Toku li desiu savu.

Tik sukrykš, lyg gerv , svirtis,
Sušlam s daina klevuos ...
Gera ia gyvent ir mirti !
Gera vargt ia, Lietuvoj ! ... ⁵⁷

⁵⁶ Ten pat, 40 psl.

⁵⁷ Ten pat, 87 psl.

Šis J. Ais io šedevriukas — tai Aukštai i kaimo idealus gamtovaizdis, analogiškas Maironio *Lietuvos brangios* idealiam peizažui. Svarbiausias skirtumas tarp j — ne objekto vaizdavime, bet maštabe. Kai savo dvasioje Maironis reg jo vis mylim Lietuv su jos up mis, miškais, kalneliais, dvarais, kaimais ir bažny i bokštais, tai J. Aistis savo meiling žvilgsn sutelkia aplink vien kaim su jo laukais. Už tai Ais io peizaže žymiai daugiau etnografini ir kitoki optini bei akustini smulkmen , koki negal jo patekti l ktuvin Maironio panoram . Ais io nupieštame peizaže iš vargingos vaikyst s kaimo sp dži viskas yra smulku, bet apsiausta idiliniu jaukumu, vengiant bet koki futuristini gudravim . Poetas ia pasirodo klasiškai objektyvus ir kartu meilingas, nors apie save teprimena tik paskutin se dviejose eilut se. Bet šit savo meil pasako tokiu diskretišku b du, kad anas «gera » gali tikti bet kuriam Aukštai i lietuviui. Tada skaitytojas ir pradeda jausti, kad nupieštas peizažas dar turi simbolin prasm , nes reiškia lietuvio t višk XX-jo amžiaus pradžioje. Šituo atveju gal ne vienam skaitytojui užaina noras dar kart nuo pradžios iki galo perskaityti Ais io *Peizaž* , kuris familiariomis smulkmenomis, nepretenzingais žodžiais, giedriai ir jaukiai atkuria dingusi amžiams lietuvio t višk .

Imago mortis (1933 m.) psichin bei moralin kriz gerokai pakeit J. Ais io santykius su gamtovaizdžiu ir jo elementais. B tent, pradedant šituo rinkiniu poeto santykiai su gamta suasmen jo ir susubjektyv jo, ko nebuvo pirmajame *Eil raš i* rinkinyje (1926-1932 m.). Ten, kaip mat me, m s jaunas poetas su gamtovaizdžiu santykiavo dvejopai: viena, lyg stov damas poaukštyje atokiai nuo gamtini apraišk , jis iš gamtovaizdžio šaip si, j kartais karikat rindamas; antra, sutikdamas gamtovaizd draugiškai ar net meilingai, jis steng si savo asmen laikyti nematom ir negirdim , lyg pasl pt piešiamuose sp džiuose. Sakysime, jo *Gegut I, je* n ra jokios užuominos apie autori , nors gegut s raud jis vaizdavo taip, tartum ji b t bent iš dalies ir jo paties g la; arba Aukštai i kaimo idealiame peizaže autorius taip pat liko nematomas, tik paskutin se dviejose eilut se ištardamas « gera », kuris gali atitikti daugelio asmen nuotakai.

Šito antrojo, objektyvaus, bet draugiško, santykiavimo b do nepakeit n *Imago mortis* kriz . Ir po jos Aistis suk r vis eil eil raš i , kuriuose jis nuoširdžiai ir švelniai santykiavo su gamtovaizdžiu, nors ir pasilikdamas pasisl p s. Šitok objektyv ir slapt artimum gamtai liudija *K rimo valanda, Beržas, Lakštingala, Upeliai juokias, K ios, Rytys, Pavasaris spindi, Ruden lis* ... Ta iau, pradedant *Imago mortis* eil raš iais, dingo anie atokieji bei pašai-

piški poeto santykiai su gamtovaizdžiu bei jo elementais. Atoki santyki viet už m subjektyvus artimumas ir net intymumas. Piešdamas kok nors peizaž ar jo kampil , J. Aistis nebesivarž ten pinti asmenini vardži : aš, man s, mano, man ... nes gamtovaizdžio elementus m ži r ti kaip savo pokalbio dalyvius, arba kaip priemones išreikšti savo mintims ir nuotaikoms. Kartais poeto jausmin b sena taip susilieja su tam tikru gamtos vaizdu, kad net sunku beatskirti, kas ten svarbiau : ar vaizdas, piešiamas atrinktais subjektyviais br kšniais, ar juose pasl pta, lyg lieta, autoriaus nuotaika. Ta iau d l šitokio gamtos suasmeninimo J. Ais io peizažiniai vaizdeliai tapo sud tingesni ir miglotesni. Atrodo, kad šitokios susubjektyvintos gamtos ryškus pavyzdys gali b ti *Pastoral* (1933 m.).

O Viešpatie, koks vakaras, koks nerimas,
Koks sielvartas mane ap m s !
Toli balti laivai li liavo mar mis —
Balti, kaip baltos chrizantemos.

O saul leidos balta, pailsusi :
Ji leidos nežinion r k tiršt —
Ma iau sut s spindulius konvulsijos,
Ma iau ir vakar , kaip žmog , mirštant.

Užgeso varpo aidas klonyje ...
Skamb jo kažin kas, lyg piemen rageliai ...
Tai vakaras ir tai tikra agonija,
Tai galas kažkokios graudingos pastoral s.

Už šilo spinduliai nusilpo bekyšodami
Ir, tartum sk stan io ranka, paniro.
Ir medžiai, šermen giesmes giedodami,
Pravirko, ir, lyg vargonai, gaud girios ... ⁵⁸

Kad akivaizdžiau suprastume, koks stambus pos kis per *Imago mortis* kriz yra vyk s poeto santykiuose su gamtovaizdžiu, ia reikia *Pastoral* s eil rašt palyginti su *Peizažu*. Šiedu k rin liai atrodo lyg du kontrastai nuotaikos atžvilgiu. *Peizaže* viskas alsuoja ramybe, kuriai gyvyb s suteikia tokie vos ap iuopiami garsai kaip klevo lap šlam jimas. Tuo tarpu *Pastoral* je beveik viskas r kia sielvartinga dinamika, kuri sudramatina dar paties poeto dalyvavimas vaiz- ⁵⁸

⁵⁸ Ten pat, 108 psl.

duojamo vakaro gamtovaizdyje. Šis asmeniškumas labiausiai atskleidžia skirtum tarp abiej eil raš i .

Jis matyti paioje kompozicijoje. Kai *Peizaže* k r jo asmuo buvo tiek pasl ptas, kad jo atvirai neatskleid net dvi paskutin s eilut s, tai *Pastoral je* poeto *as* pasirodo pabr žtas pirmose dviejose strofose («koks sielvartas mane ap m s ... Ma iau ... ma iau ... »), kuriose jis savo skausming nerim supina su peizažo pot piais. Kai *Peizaže* dinamiškieji elementai buvo neasmeniški ir vos pažym ti (li dna daina, šuns balsas tolumoje, klev šlam jimas, girgždanti svirtis), *Pastoral je* jie pasirodo sužmoginti ir pabr žti (saul leidosi... pailsusi ; leidos nežinion r k tiršt ; sut s spindulius konvulsijos ; tai agonij , tai galas ... spinduliai nusilpo ... tartum sk stan io ranka, paniro; medžiai, šermen giesmes giedodami, pravirko). Kas nenor t tik ti, kad *Pastoral s* eil raš iu J. Aistis yra dav s dramatiškiausi saul leid lietuvi lyrikai, tas tur t j palyginti su V. Mykolai io-Putino puikiu k rin liu *Vakare*, kuris atrodo žymiai ramesnis už J. Ais io vakar .

ia pabr žtas *Pastoral s* dramtizmas ne tam, kad b t noro tvirtinti, jog sužmogindamas bei susubjektyvindamas gamtovaizdžio elementus, Aistis nuo *Imago mortis* tek r tik dramatin gamtovaizd . Ne. Tenorima pažym ti, kad nuo tada m s poeto glaudus bendravimas su gamtos reiškiniais eil raš iams suteikia daugiau dinamizmo, o vaizduojam gamt suabstraktina ir susimbolina. Šitaip atsitinka d l to, kad J. Aistis s moningai ar nes moningai, bet gana dažnai veda paraleles tarp savo nuotaik ir peizažini vaizd - vaizdeli . To gamtovaizdžio suabstraktinimo bei susimbolinimo galima pamatyti *Pastoral je*. Kas šituo pavyzdžiu abejot , tam b t galima priminti trumpesn *Vakar* (1947 m.), kur paralel tarp puošnaus saul leidžio ir poeto nuotaikos akivaizdesn :

Už vakaro pravirusi varini vart ,
Apgobus sunk purpur ant išdidži pe i ,
Skais ioji saul galv nuovargio nusvert
Nuneš liepsnojan iu porfiro vieškeliu pla iu.

Ir tau, širdie, bus li dna likusiai už vart
Su neapr piamu žvaigždyn ilgesiu pla iu,
Kai tau sesuo naktis, paguosdama likim kart ,
Užd s savo švelnias rankas ant sielvarto pe i ...⁵⁹

⁵⁹ Ten pat, 354 psl.

Kaip matyti, ia paralelizmas tarp gamtovaizdžio ir poeto atrodo sudingas, nes iš dalies teigiamas, iš dalies neigiamas : iš vienos pusės autoriui liūdna, kad jį palieka puošnioji saulė, bet, antra vertus, jis jau ia vilt, kad žvaigždė toji naktis jį paguos.

Ta iau paralelizmai tarp poeto nuotaikos ir gamtovaizdžio iškarpa Aistio lyrikoje dažnai būna paprastesni. Antai, savo ankstybamui nusivylimui gyvenimu išreikšti J. Aistis yra sukūręs šitokį negatyvų paralelizmą :

Dar saulė braido tik po rasę,
Tik ašarom pasruvė žolė,
O man apraibom lynasis,
Apraibo man šilkinis tolis⁶⁰.

Bet savo broliškąs lyt su gamta J. Aistis nebūtinai visada reiškia paralelizmais, arba sudingais gamtovaizdiniais paveikslais, tokiais kaip *Pastoral*, *Pilnatis*, *Baltija*, *Pavasaris spindis*. Kartais jam pakanka vieno antro gamtovaizdinio brūkšnio, kurie sugestiuoja lyriniam monologui ar dialogui gyvūnų foną, kaip antai *Atsisveikinant* (1935 m.) :

O nematei, kaip puikiai snigo,
Kaip krito sniegas nuo obelės ...
Ir aš maniau, kad mano knygos
tavo širdį prisibels ...⁶¹

Ta iau gal dažniausiai savo meilę gamtovaizdžiui J. Aistis atskleidžia savo eilėraščių pradžioje. Tada jie duoda lyriniam veikėjui foną ir kartu sudaro vadovėliui « veiksmui» ar pokalbiui. Antai, *Plunksnos* eilėraščių poetas pradeda :

Buvo toks gražus gegužio galas,
Purienomis gelsvai putojo pievos
Ir tais žaliais laukais, ir tais linksmomis berželiais
Iš mūsų lyno dangaus gėrį josi pats Dievas.

Šypsojos spinduliai ir šilas džiaugė,
Ant padrikų laukų užkrito rasos gailios —
Tuomet mudu kalbėjome, mielas drauge,
Kalbėjome apie Tristano meilę⁶².

⁶⁰ Ten pat, 116 psl., eilėraščių *Dvidešimt aštuoni*.

⁶¹ Ten pat, 197 psl.

⁶² Ten pat, 134 psl.

Kadangi J. Aistis yra plataus pasaulio keleivis, mat s ne tik Lietuvos, bet taip pat Pranc zijos, Italijos ir Jungtini Amerikos Valstybi gamtovaizdžius, savaime gali kilti klausimas, kiek t svetim krašt sp džiai yra paveik m s poeto lyrinius gamtos paveiksl -paveiksl li eskizus. Atsakant tai, galima dr siai tarti, kad t svetim j šali taka J. Aiš io lyriniams gamtovaizdžiams buvo minimali. Ji dažniausiai tepasireišk svetim j vietovi vard pamin jimais negu tikrais sp džiais. O kur m s poetas atskleidžia gyvus estetinius pergyvenimus, pažadintus svetimosios gamtos, jie neatrodo skirtingi nuo vyraujan i lietuviško gamtovaizdžio sp dži .

Sakysime, gyvendamas Naujojoje Anglijoje (JAV) 1946-1951 m., J. Aistis yra sukومonav s toki graži gamtin s lyrikos k rini kaip *Vakaro tyla, Dar niekad, O Skaisti, Vai nedvelk* (šis pastarasis — tikras švelnumo šedevras), ta iau iš j gamtini sp dži neb t galima spr sti, kad jie sukurti svetimame krašte, jeigu po eil raš iais poetas neb t paraš s svetimo vietovardžio su data. Iš to piršt si dvejopa išvada : arba J. Aistis yra neimlus svetimai gamtai, arba j žvelgia pro savo t vyn s sp džius, nes jie vaikyst s ir jaunyst s metais perdaug giliai buvo sisiurb poeto s mon .

Be svetimo peizažo minimalios takos J. Ais io lyrikoje dar galima užtikti knygini gamtovaizdžio p dsak . Byškiausias j — per sm lio dykumas keliaujantis kupranugari karavano, kuris sutirps-ta perilgoje kelion je, nepargaben s šachui jam pažad tos kara-lait s. Šitoks iš knyg , arba kinematografo juost Ais iui žinomas Mažosios Azijos elementas — karavano — m s poeto lyrikoje tapo žmožiškos egzistencijos dideliu simboliu. Ta iau tokios reikšm s nesulauk n viena kita svetimos gamtos apraiška. Beveik gaila, kad J. Aistis kit krašt gamtovaizdžiais permažai pasinaudojo, nes kitaip jo poezija gal b t iš jusi spalvingesn . Tai tik galimyb , nes J. Ais iui, kuris pirmiausia dainuoja savo siel , Lietuvos gamto-vaizdini sp dži užteko tam, k jais poetas nor jo pasakyti.

Atrodo, kad lietuviška gamta, kurios sp dži poetas prisikv pavo nuo ankstybos jaunyst s s moningai ir nes moningai, siejo J. Aist su tuo « sunkiu ir dideliu gyvenimu», kur jis neš , « kaip sunk laž keliu baudžiaunink prastu »⁶³. Tai patvirtint ir eil raštis *Poeto mirtis*, kuris vaizduoja paskutines rašytojo akimirkas, vykstan ias giedro gamtovaizdžio aplinkoje. Matydamas save ateinant seser

⁶³ Ten pat, 186 psl., eil raštis *Vaiski valanda*.

mirt , poetas nebebijo jos viešnag s, nes ir po jo gamtoje bus daug grožio :

Ir vievers li giesm pl duriuos linuos —
Virp s lapeliai, nugird audr žvangi ,
O debes liai plauks ir sidabru lynos ...

Palikdamas š šveln žem s grož , poetas nor t , kad jo širdis sudegt saul leidyje :

Ateik, ateik ar iau ir savo juod skraist
Pla iai praskleidusi švelniai apgobk mane
Ir leiski paži r ti g stan i pašvaist ,

mirštan i spalv konvulsijas ir skaisti :
Tesuspindi, tesudega širdis mana —
Ji vis amži buvo kruvina ⁶⁴.

Meil kaip Dievo dovana

Siedama j su gyvenimu, Lietuvos gamta žadino Aistryje grožio meil , skatino jo k ryb ir šituo guod poet nusivylimuose. Meil moteriai veik poet sud tingiau. Siedama su gyvenimu, ji taip pat mok poezijos, nes J. Ais io sutiktos mergait s buvo švelnios kaip lapeliai ir gražios kaip Dovydo psalm s ⁶⁵. Bet svajon s apie jas taip pat teik nemažai skausmo ir sielvarto. D l to skirtingai Aistis elg s savo poezijoje su gamta ir su moterimi. Santykiaudamas su gamta, jaunas Aistis ne kart iš jos reiškini šaip si panašiai, kaip « poezijos kunigaikš io » K. Binkio draugai. Ta iau J. Aistis nedr so šaipytis iš moters meil s, nors tuo jis b t tik s Binkiui, kuris visiems viešai skelb , kad gana «ir gulbes ir meil seil ti rašalu » ⁶⁶. Aistis negal jo šitaip pasielgti, nes jam vis laik meil neatrod kasdienyb . Jis j ne kart m gino poetiškai aptarti ir bent šiek tiek nurodyti jos reikšm .

Yos paskelb s *Ateityje* (1926 m.) savo *Gegut I*, J. Aistis netrukus m kurti savo balades, kuriose kalb jo apie nelaimingos meil s atvejus. Vienoje t baladži jaunas poetas pirm kart m gino

⁶⁴ Ten pat, 358 psl.

⁶⁵ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, 186 psl.

⁶⁶ K. Binkis, *Lyrika*, Chicaga 1952, 107 psl.

pasakyti, kaip jis supranta ir pergyvena erotin meil . Tre iojoje balad je jis raš :

Žinau, kad meil kaip pavasario dvelkimas,
Kad meil kaip audra ⁶⁷ ⁶⁸

Ta iau toji, kuriai buvo skirti šie žodžiai, — toji, kurios akys «vienaip žyd jo» kaip dangus ir rugiag l s, atsak diplomatiškai, kad meil s ji niekada nesutikusi. Taigi, kaip pati erotin meil pasi-rod bipolar , taip pat ir jos pergyvenimas poeto viduje atsiskleid dvilypis : « sielvartas ir džiaugsmas pinasi kartu ». Kod l šitaip, jis m gino aiškinti poetiškai:

Meil — tai v jelis, šiuren s radastomis :
Miršta it drugelis, lieka nemari ⁶⁵.

Ji miršta kaip drugelis, nes meil jai tebuvo tik malonus šypsnis ar žvilgsnis, o gal net n tiek; tuo tarpu Ji lieka gyva poeto širdyje kaip skaudus prisiminimas, kuris skatina kurti svajones ir sivaizduoti laim . Šito takoje jis net m gina aptarti, kas tur t b ti laim , nes eil rašty *Apie laim* raš :

Aš maniau, kad žmon ger —
Graži jau savaimė, —
O tada be margo dvaro
B t tokia laim ! ⁶⁹

Bet suvesti vis žmogišk laim moter , tuojau autoriui pasirodo per dr su. Šitokia laim — grei iau iliuzija, nes :

Šiandien v l jau rodos kita —
Ne žmona, ne kaime ...
Kas j žino, kokia šita
B na kartais laim ! ⁷⁰

⁶⁷ J. Aistis, *Poezija*, 13 psl

⁶⁸ Ten pat, 28 psl.

⁶⁹ Ten pat, 51 psl.

⁷⁰ Ten pat.

Kadangi žmogiškos egzistencijos dvilypumas niekur kitur nėra toks matomas kaip erotinėje meilėje, todėl nenuostabu, kad šalia laimės sivaizdavimo iškylo skausmas ir nelaimė. J. Aistis lyrikoje tai dažnesnis atvejis, nes *Dolorosas* eilėraštyje skaitome :

Apipyn meilė šird
 Vainiku ir rožė ir erškėčiai
 Ir kvėpavimo skausmas, mirtinai nugirdėsi⁷¹.

Meilė tarp grožio ir skausmo, meilė tarp poetinės svajonės ir negailestingos tikrovės J. Aistis iui kartais pasirodo kaip Dievo dovana :

Kaip pavasaris atkiunta,
 Ašen atkiutau.
 Man tavo tėva Dievas siuntė,
 Tik mane ne tau! [...]

Aš tavo širdy pajutęs,
 Diev, pajutau!
 O kad Dievas meilė būtų
 Siuntęs man ir tau! ...⁷²

Taigi, mąstydami «aptarti», kas yra tas nuostabus jausmas, kuris staiga kyla kaip audra, gaivina kaip pavasario vėjelis, miršta kaip drugelis, bet išlieka grožio svajonėse tarp laimės rožė ir skausmo erškėčių, nuveda mus poetą prie Dievo. Šitokiu būdu J. Aistis sujungia Platono pasekėjus ir XIX amž. romantikų eiles. Šitokiu meilės pakylėjimu ypač būtinu nudžiugęs O. V. Milašius. Jeigu jis būtų pajėgęs suprasti lietuvišką *Man tavo* (1936 m.), jis šitame eilėraštyje būtų žvelgęs metafizines J. Aistis pastangas pasiekti tikrą visokios meilės šaltinį, nes Milašiui kiekviena tikrovė je sudaranti meilę žmogų nukreipia Dievą.

Gal būtų, kad meilės koncepcijoje J. Aistis šitaip aukštai nesiektų; gal jo posakis : « aš, tavo širdy pajutęs, Diev, pajutau » tebuvo tik psichinio pergyvenimo metafora; tačiau šitoks poetinis vaizdas vis tiek būtų, kad J. Aistis iui meilė nėra degraduojantis sekso geismas, bet kažin kas gilaus ir skaistaus. Jeigu dar prisiminsime vieną poeto posakį : « buvo meilė taip šventa — niekam nepasakėm »⁷³, tai maž-

⁷¹ Ten pat, 35 psl.

⁷² Ten pat, 206 psl., eilėraštyje *Man tavo*.

⁷³ Ten pat, 47 psl.

daug tur sime apytikr m s poeto erotin s meil s koncepcij : meil — tai gilaus laim s ir skausmo jausmas, kilnus ir šventas, kaip neatskleidžiama paslaptis.

Šitokia koncepcija tur t džiuginti kiekvien lietuv , nes J. Aisio, sivaizduojama ir poetiškai išreiškiama meil yra netoli nuo tos meil s išraiškos, koki sutinkame daugumoje m s tautos vadinam liaudies dain . Juk argi vienas pirm j m s dain tyrin toj , Liudvikas R za, n ra nurod s tris t dain savybes : švelnum , nuoširdum ir skaistum , arba aukšt moralin jautrum ? ⁷⁴ . Tiesa, lietuvi liaudies dainoms n ra paslaptis, kad erotin meil dažnai pasibaigia moraliniu atžvilgiu nekilniai — mylim j apgaul mis, išdavyst mis, viešais skandalais ; bet ir šitokius žemus bei skaudžius atvejus m s liaudies dainos stengiasi išreikšti skaisiai, — simboliais, kurie atskleidžia esm be realistini smulkmen . Šit dain autoriai taip pat yra suprat , kad erotin s meil s konkret s atvejai niekada neprilygsta tiems meil s idealams, kokius žmon s susikuria savo širdyse. Tod l meil m s dainose išreiškiama li dnais tonais.

Šitokios beveik visos pasirod ir J. Aisio meil s dainos. Jos li dnos ir net sielvartingos, nes dvi jaunos širdys negali sudaryti sutartin s ia d l mergel s, ia d l jauno bernelio priežasties. Tartum demonstruodamas savo solidarum su savo tautos dainomis, J. Aistis 1937 m. yra paraš s du eil raš iu — *Mergel* ir *Bernel*, kuriuose li dnai apdainuoja nesusiderinan i meil . Pavasar l mergelei labai širdel gelia, kad josios bernelis rado kit keli . Tuo tarpu Aisio bernelis klausia sav s :

Kod l j s, žodeliai,
Šitaip susid jot,
Kad mano mergel
Jums nepatik jo ⁷⁶.

Šitaip, kaip ia apdainuotas bernelis, daug kart li d jo m s poetas. Šitos sielvartingos nuotaikos priežastis dažniausiai gl d jo pa iame poete, ypa jo gimtame polinkyje moterišk s — jaunos mergel s — grož arba bent jos palank gest pergyventi labai jautriai — pirm sp d giliai sid ti šird ir j ilgai nešioti gyv . Atrodo, kad šitokio sangviniškai melancholinio moters pergyvenimo niekas

⁷⁴ L. R za, *Lietuvi liaudies dainos*, Vilnius 1958, 334-336 psl.

⁷⁵ J. Aistis, *Poezija*, 228 psl.

geriau nepaliudija kaip *Be T vyn s brangios* dedikacija. 1942 metais skirdamas š savo poezijos rinkin A. Gr[ajauskaitei], J. Aistis, tada jau 38 m. vyras šitaip raš :

« Aš ma iau, kaip einant Daukanto gatve dvi akys giliai ir gražiai mane paži r jo ... Aš ma iau daug j r ir sal , daug vairaus luomo, lyties ir amžiaus žmoni , daug meno k rini muz juose, iš kuri tryško nesumeluota gyvyb ir galia, maišanti žmogaus prot genijaus platumu, bet aš nieko nema iau taip gražaus ir mielo, kaip t žvilgsn , kur ir dabar širdyje nešioju »⁷⁶.

Kai J. Aistis savo dedikacijoje raš šiuos žodžius, jau buvo pra j apie treji metai, kai toji mergait (A. Grajauskait) buvo taip draugiškai pažvelgusi poet . Tai negal jo atsitikti v liau negu 1939 m., nes kit met (1940) vasar Soviet S junga okupavo Lietuv ⁷⁷, atkirsdama nuo Kauno J. Aist , kuris tada studijavo Grenoblio universitete Pranc zijoje. Karo ir okupacij atskirtas nuo t vyn s per kelet met , poetas to gražaus žvilgsnio neužmiršo. Kad apie to žvilgsnio savinink poetas dažnai galvojo, kad ir netiesiog liudija an met jo lyrika. Antai *Vaiduokli* sonete (1941 m.) prisimindamas «aki malon drungn », «rusenant po laiko pelenais » jis šaukiasi j retu vardu: « O miela, dangiška svajoni sese !», nes prie jo koj atsi-veria kažin kokios bedugn s. *Žvilgsnio* sonete (1941 m.) J. Aistis dar aiškiau kalba apie an graž j žvilgsn :

smigo man širdin, tarsi aštrus eršk tis,
Mergait s žvilgsnis neapsakomai gražus,
Ir v l prad jau trokšt gyventi ir tik ti
ne tikimus troškim miražus [...]

Taip šaukiant sugr žti žvilgsn išnešiojau
Po svetimus ir karo nutremtus kraštus,
Reg damas jame ir vilt , ir rytoj
Išnyran ius iš slegian i r k tiršt ⁷⁸.

Tre i kart poetas an mergait sivaizduoja «gležnesn už lauk lelij », laukian i jo. Tod l jai (A. Grajauskaitei) ir dedikuoja savo sonet *Tu lauki* (1941 m.). Galimas dalykas, kad tada poetas

⁷⁶ Ten pat, 243 psl.

⁷⁷ Sov. S junga okupavo Lietuv gruoboniško biznio pagrindais susitarusi su hitlerine Vokietija pagal 1939.VIII.23 d. pakt ir jo slaptus protokolus, pasirašytus J. von Ribbentropo ir V. Molotovo Maskvoje 1939.VIII.23 ir 1939.IX.28 d.

⁷⁸ J. Aistis, Poezija, 389 psl.

buvo gav s koki nors žini apie savo « svajoni ses », nes tais paiais metais apie j kalb jo bent trijuose eil rašiuose. Jos tikriausiai jis neužmiršo n v liau, nes *Serenados* sonete (1943 m.) kalba apie graž žvilgsn ir g l , nor damas, kad « atminim v jelis padvelkt švelnus » ir kad :

... sidabro drugeliais tav sp nuplasnot
Šitie žodžiai pilni nematytos g los ⁷⁹.

Šita jautri ir ilga poeto ištikimyb « apsimok jo », nes kv p jo lyr suskamb ti aukš iausios laim s akordu. Tai atsitiko 1945 metais Paryžiuje, kai po karo audr jis v l sutiko an nuostabaus žvilgsnio « svajoni ses » Tada J. Aistis buvo toks laimingas, kad net pašalie iams neišk sdavo nepasidžiaug s savo sielos virpesiu : « Koks dieviškai gražus jos žvilgsnis ! » ^{79 80}. Bet ar už to žvilgsnio buvo meil , ar poetas gyveno jos iliuzija, ia ne tiek svarbu. Bet reikšminga tai, kad tada (1945 m. vasar) J. Ais io lyra suskamb jo džiaugsmingai bei viltingai net trim k rin liais. Antai, *Nuostabioje dienoj* (VII.I) poetas « prisipažino » :

Džiaugsmo štai viršukaln m einu
Ir man vis tiek — gyvent ar mirti ! ⁸¹

Tai dr siausias džiaugsmo pareiškimas, kok tik galima užtikti Ais io lyrikoje. Ta iau prasmingesnis *Liaups s* eil raštis (VII.9), nes jame poetas pakyla iki Dievo garbinimo :

Garb Tau ir šlov , o Viešpatie mano,
Kad ši dien išskyrei Tu man iš vis —
Neišsineria skausmas virš džiugesio tvano,
Neprašaukia g la tyro džiausmo bals ...

Lyg b tumei siunt s ia angel savo
Išvaduoti mane iš antrosios mirties —
Taip niekada laim dar man nealsavo,
Taip toliai nešvito gražios ateities ... ⁸²

⁷⁹ Ten pat, 328 psl.

⁸⁰ Kordelijos Jasutyts s žodinis liudijimas.

⁸¹ J. Aistis, *Poezija*, 329 psl.

⁸² Ten pat, 391 psl.

Galima spėti, kad ši austro pakilimo giesmė, buvo parašyta sužad tuvi ar santuokos proga su Aldona Grajauskaite. Ta iau tiek ši giesmė, tiek nemažiau džiaugsminga *Lopšis* (VII.19) nepajėgė pakeisti J. Aistio eleginio stiliaus. Šitie trys gabaliukai, sukurti, be jokios abejonės, meilės takoje, prisišlieja prie nedaugelio kitų skaidrių išimčių, patvirtinančių taisyklę, kad J. Aistis yra elegijos poetas. Kartais net keista prisiminus, kad trims — penkiems mes nesiam pralinksmavę nuo šviesaus džiaugsmo liaupsė, poetas parašė vienus juodžiausius savo eilrašius, tokius kaip *Lemtis, It gyvat s geluo*. (Pirmame eilraštyje jis kalba, kaip lemties «nirtusio žvilgsnio žabai» sudaužo jo svajoništas, o antrame autorius skundžiasi, kad «akimirksniaus džiaugsmo kančia užslopina» ir kad iliuzijos («klaidinančios liepsnos — žaltvykštas») «viliodamos glaudžiau nei gyvatę»).

Ties pasakius, tie džiaugsmingieji bei viltingieji, meilės takoje Paryžiuje parašyti, eilrašiai nebuvę meilės dainomis. Šios naujos pat jaunystės buvo daugiau ar mažiau liūdnos. Antai, viena iš šviesi bei žaismingų tartum vyturliu iulbėjimas, *Augo sode serbent — nra linksma* :

Augo sode serbent
 Sidabrinė kekė —
 Buvo meilė taip šventa!
 Niekam nepasakėm ...

Buvo mėlynas ruduo,
 Raudonavo vyšnios —
 Baga dienos kaip vanduo,
 Kaip vanduo negražta.

Apkaišys baltais sniegais
 Saulės vyšnios šakelė,
 Bet ar laimėvis kada
 Bus girta, kaip vakar?!⁸³

Beveik tuo pačiu laiku kaip *Augo sode serbent* buvo J. Aistio parašyta kita meilės daina *Tai slankiojau tada šešėliu*. Šia jau nebesitenkina poetas liudsiu simboliu — ašarine šviesi serbentė keke —, bet jau priekaištaudamas kalba apie savo liudsiu ašaras dėl atmetimo -

⁸³ Ten pat, 47 psl.

neišgirst meil s žodži , nes meil s kalba mylimajai jam atrodo kaip malda :

Bet svetima malda gal buvo Dievui,
Ir tau malda gal buvo svetima,
O taip žyd jo margos pievos,
O taip kvėp jo toluma ...

Tai mano ašarom žyd jo pievos ... ⁸⁴

Šios dvi pastarosios citatos liudija, kad erotin s meil s nuotaikas J. Aistis ne tik sieja su li desiu, bet nekart joms suteikia gamtovaizdin fon . Taip pat su gamtovaizdžio elementais susipynusi grakšti meil s elegija *Naktis*, kai:

Žiogeliai šoko menuet
T nakt, kaip t kstant nakt ... ⁸⁵

Ta iau meil s nuotaik dažnas susiejimas su spalvinga gamta Ais io k ryboje n ra specifinis šio žanro eil raš iams. Juk jau buvo sakyta, kad su gamtovaizdžio elementais poetas ne kart supina kitoki nuotaik . Antra vertus, jis yra suk r s prasming meil s k rini , kur gamtovaizdžio t ra tik vienas antras br kšnys, arba jo visai nematyti. Sakysime, *Pasakoje* J. Aistis lyriškai vaizduoja ant mari kranto pil , kurioje savo dienas leidžia tarp nuolatini sve i princes . J myli poetas ir nuo amži jos laukia prie pilies vart . Kai ji pasirod , tai ne žod ji ištar laukian iajam, bet rank jam d jo sidabrin graš , kaip elgetai.

Už *Pasak* originalesnis eil raštis *Šturpuliai*. Ten n ra nei dideli simboli , nei prašmatni metafor , nei spalvingo gamtovaizdinio fono, bet ten J. Aistis sugeba poetiškai išreikšti tok meil s stov , koks retai kada domina poetus, b tent vyro ir žmonos meil senatv je ir užuojaut d l j senatv s :

Pamatysi — j gos senka,
Senka jau išties.
Kai žmonos negyv rank
Jausi ant peties.

⁸⁴ Ten pat, 43 psl.

⁸⁵ Ten pat, 114 psl.

Taip abu, akis išpl t ,
 Žvelgsit prieš save —
 Netik jot, kad šion vieton
 Laim jus atves.

Judviej jaunyst s smagios
 Tirpo laukime,
 Judviej akyse smego
 Pilys žemes ...

Buvo laim , plat s mostai —
 Jonini lanka ...
 Ak, jauti dar virpa glostant
 Negyva ranka ...⁸⁶

Šis *Šturpuli* eil raštis dar domus tuo, kad jame n ra nieko egotistiško n subjektyvaus, kas dažniausiai pasitaiko Ais io k - ryboje. Šis k rin lis yra pagr stas tokia tema, kokios subjektyviai nebuvo gal j s pergyventi autorius. Tai liudija, kad m s poetui yra r p jusi objektyvioji gyvenimo tikrov su savo nemaloniaisiais aspektais ir b ties tremtiniais. Juk *Šturpuli* senelis ir senel taip pat gali b ti priskirti prie anos kategorijos k rini , kaip *Lyras*, *Karalait prie girn* , *Našlait* , nors *Šturpuli* elegijoje primenama meil t , kuriems belieka ruduo, nes visi pavasariai jau nuskendo praeityje.

Ta iau greta su nelaiminga meile ir užuojauta nuskriaustiesiems žmon ms per vis J. Ais io k ryb eina meil jo vargingai t vynei Lietuvai. D l ši stipri socialini nuotaik joku b du negalima m s poeto apšaukti dekadentu, nors kaip tik šitok vard jam prikerčia Lietuvos komunistai. Tod l jau laikas ar iau žvilgter ti, kaip J. Aistis pergyvena savo t vyn .

T vyn s meil

Tarp poet , subrendusi nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, tur b t, labiausiai savo t vyn s problemomis buvo susisieloj trys vyrai — J. Aleksandriškis-Aistis, A. Miškinis, B. Brazdžionis — ir ketvirtoji moteris — S. N ris. Sprendžiant apie j patriotizm iš j k rybos, labiausiai Lietuvos reikalus atrodo sid j s šird

⁸⁶ Ten pat, 239 psl.

Aistis : patriotinius motyvus jo lyrikoje sutinkame šešiuose iš septyni jo poezijos rinkini . Kai tuo tarpu B. Brazdžionio lyrikoje tautiniai rpesiai ryškiau teiškilo t vyn s okupacij ir lietuvi tremties metais, J. Aistis pasirod jais susisieloj s nuo pat savo viešo gyveniman iš jimo, kuris sutapo su autoritetinio tautinink režimo pradžia (1927 m.). Atidžiau siži r jus Ais io eil raš ius su j datomis, galima net atstatyti nemažai fakt , vykusi Lietuvos viešajame gyvenime per trisdešimt met (1927-1957). Jie žadino poetui kartum , džiaugsmo ir li desio. Kad tai pamatytume akivaizdžiau ir prablaivyvutume sovietini kritik trumparegyst , pirmiausia paži r kime, kaip viešojo lietuviško gyvenimo duomenys atsispind jo J. Ais io poezijoje.

Savo patriotinius jausmus, kaip sakyta, Aistis prad jo reikšti savo poezijoje, tautinink autoritetiniam režimui sigalint. Tod l jo pirmajame *Eil raš i* rinkinyje (1926-1932 m.) yra vairi reakcij to laiko reiškinius. Sakysime, eil raštyje *Išvargai tu prie pamot s* (1928 m.) reikšdamas meil iš Rusijos išsivadavusiai Lietuvai, poetas m gina nupiešti jos kult rin keli atei iai. Ta iau reaguodamas prieš to meto tautinink deklamatorišk ir autoritetin patriotizm , jis paraš savo graudži satyr apie *Karaliaus šun* (1928 m.). Už poros met tur damas galvoje kaimo Lietuv , patenkan i pasaulin kin kriz 1929-1933 metais, ir ži r damas laikin j sostin Kaun , kur formavosi lengvos mies ioniškos nuotaikos ir nesveiki papro iai, kai operos dainininkams, ypa Kiprui Petrauskui, buvo mokamos per riebios algos, J. Aistis ironiškai sušuko :

Viešpatie, atimki iš man s visas profesijas,
Atimki iš man s, aš j nenoriu !
Palik tik vien man profesij ,
Profesij tenoro ...

Tada prag r s bals ir t vyn s meil ,
Aš b siu t viškei brangus ir nepamainomas ...
Atminsiu jos vargus, žinia, tik prie kokteilio ...
O t viške, o t viške, kur einame ? ⁸⁷

Žinoma, šitokio balso niekas negird jo, nes reik jo stiprinti valdži . Tod l kinink žem s buvo leidžiamos varžytines, negaudami darbo bežemiai tur jo emigruoti Brazilij , o valdžioje esantieji

⁸⁷ Ten pat, 96 psl., eil raštis *jau laukais*.

tautininkai steig naujus etatus generolams bei mok davo per didelius atlyginimus Lietuvos mastu visokiems nepamainomiems pataikams. D l šitoki reiškiniai jaudindavosi patriotai pasipiktinime. Šitoki jausm aid sutinkame J. Ais io *Pasikalb jime* (1931 m.), kur sp jama oficialioji to laiko Lietuva :

N garbini tu šlykš i j šunauj , —
Tave iš iulpusi apleis jinai ...
Tik mano tu ir savanorio kraujo
Nepaskaitei ir nepateisinai.

O tie, kur n n tau k n glamon ja,
Tave varge apleis ty iodamies ...⁸⁸

Pergyven s savo sunki kriz *Imago mortis* laikotarpiu, J. Aistis v l gal jo nukreipti žvilgsn Lietuvos reikalus. Tada jis pamat ir m savo poezijoje kelti kaimo žmoni vargus. Tarp j jis pasteb jo Lietuvos darbininkes moteris, kurios po sunkaus lauk darbo buvo sus dusios valand l s atvangai pabar je (*Lietuv s*, 1934). Peržvelg s j gyvenim glaustais epizodais (vestuves be meil s, motinyst s skausmus ir sunkenybes, graud išsiskyrim su suaugusiais vaikais, žiemos darbus ir maldas bažny ioje), jis išvydo tose susenusiose, medini veido bruož lietuviškose madonose taip pat gyvenimo nuskriaust sias, kaip ir an pamot s išguit karalait .

Prisimin s lietuvius emigrantus, kuriems t vyn negali par pinti pakankamai darbo žmoniškam pragyvenimui, nes iš karo griuv si prisik lusi Lietuva yra slegiama pasaulin s ekonomin s kriz s ir sav j nes žining j , J. Aistis 1934 m. paraš graudži *Šilain s* elegij . Joje poetas prisimin , kaip , svetim šal išleisdama vyriausi savo s n , motina škaplierius siuvo t višk s smil i (šilain s) ir t relikvij užd jo jam ant kaklo. Prisimindamas savo ir to išeivio li dn nuotaik , poetas j sutrauk šitoki strof , kurioje paguodai palieka tik gimtosios žem s trupin liai:

Bet gi tu paliksi, tu, pilka šilaine,
Škaplieriun motul s andai si ta!
Su tavim atminsiu žiogrelius ir dain ,
Ir jauniausi ses , laistan i r tas ...⁸⁹

⁸⁸ Ten pat, 101 psl.

⁸⁹ Ten pat, 156 psl.

Išvažiavus Pranc zijos Grenobl studijuoti romanistikos, vienas pirm j ten parašyt eil raš i buvo apie t vyn s ilges — *Mal du pays* (1937 m.). Link damas gerov s Lietuvai an jos dien darbingame varge, poetas džiaug si, kad t vyn «tokia graži iš tolo».

Soviet Rusijos raudonajai armijai pavergus Lietuv 1940 m., J. Ais io patriotinis jausmas sustipr jo ir suskausm jo. Kad ir atskirtas nuo t vyn s, jis solidarizuojasi su savo tautieiais Lietuvoje tardamas: «Atgauti laisv kelius atrasim», o ži r damas t vyn iš tolo eil raštyje *Tu vzs* (1940 m.), poetas pranašavo išsilaisvinam j sukilim :

Ateis diena — patvinsi, neši, griausi
Ir vis dumbli šluosi krantus,
Tau atsivers, kaip krikštolas tyriausias,
Gyvenimo akiratis platus! ^{90 91}

Sužinoj s (nors karo laiku per tolybes nelengva ties patirti) apie Lietuvos sukilim prieš sovietinius okupantus Vokie i Reicho ir Soviet S jungos karo pradžioje 1941 m., Aistis buvo tik j s kaip ne vienas kitas, kad lietuvi tauta išsivaduoja iš svetimos vergijos pan i . Negal damas pats tame svarbiame žygyje dalyvauti, jis nepasiliko nuošaliai nors mintimis, nes tomis dienomis (birželio 24 d.) jis paraš ilg *Prisik limo* d . Jos pirmojoje strofoje skaitome :

Prisik lei, t vyne, ir eit pasiryžus
Per rusin ius deg sius, kraujo klanus ...
Iš nelaisv s laisv šiandien sugr žus,
Džiaugiesi ir lauki derling dien ⁹¹.

Nors Vokietijos galyb lietuvi sukilim nuslopino, Aistis negal jo užmiršti t , kurie mir «gimtin s žem dengdami». J garbei jis paraš eil rašt *Sukil liams* (1941 m.), kuriame pranašavo, kad v l:

Sukils kapai — nesuskaitytos minios —
Visa didži j žygi Lietuva! ⁹²

⁹⁰ Ten pat, 252 psl.

⁹¹ Ten pat, 261 psl.

⁹² Ten pat, 283 psl.

Kai Stalino raudon j divizij tankai antru kartu (1944 m.) užpl do Lietuv , o tautie i b riai pasirinko ver iau laisv j tremtini ir pab g li dali negu gimt j pastog svetim j vergijoje, J. Aistis v l mintimis buvo su savo tautos broliais. Negal damas pad ti jiems kuo kitu, jis paraš *Mald* , kurioje kreip si Visagal :

O Viešpatie, mus tremia ir marina
 Ir tik jim mums pl šia iš širdži ,
 Ir stumia mus lauk plyn
 Atsigr žti deg sius tuos skurdžius ...⁹³

Bet gi pab g liais Vakarais ir tremtiniais Sibir Lietuvos nelaim s nesibaig . Prieš sovietin priespaud kilo slapta ginkluota rezistencija. J vykd miško broliai, kuriuos nukautus nelygioje kovoje, komunistai išniekinimui pamesdavo Lietuvos miesteli aikšt se. T narsi vyr li dno likimo Aistis negal jo neapm styti *Partizano Šermenyse* (1951 m.) ;

Ratu apstoj varnos krankia, piaunas šunes,
 Pasibais tinais isteriškais balsais
 Suspieg , medži blaškosi virš n s,
 O tujen vienas miesto aikšt je, rudens purve tysai (...)

Tai hun ordos, barbaro kerštu kait ,
 Tave išniekino ...⁹⁴

Be abejo, J. Ais io susisiejimas mintimis su konkreiais politiniais vykiais Lietuvoje jo eil raš i poetin s kokyb s nepak l . Priešingai, jie atskleid , kad politinei poezijai jo talentas netinka. Ta iau svarbu, kad, vargdamas toli nuo t vyn s, Aistis savo siela dalyvavo bendrose tautos problemose. Jas svarstydamas, poetas taip pat paliet Lietuvos praeit , m gino duoti nurodym dabariai ir pranašauti ateit .

Praeities Lietuvos dideliais žem s plotais, karingais kunigaikšiais ir garsiais m šiais J. Aistis nesižav jo. Tik vien kart jis teprisi-
 min Žalgirio m š , gal b t, tod l, kad dabartin s Lietuvos likimas daugiau priklauso nuo Ryt . Juk ir savo jaunyst je, dar nepri-

⁹³ Ten pat, 295 psl.

⁹⁴ Ten pat, 380 psl.

klausomos Lietuvos laikais poetas savo d mes kreip Rytus, nelaiming j Vorkslas m š (*Vorksla*, 1933 m.), kuris iš tikr j buvo pasitarnavimas Europai, bet pralaim jimas Lietuvai. Tada Aistis raš :

Tai tu Europ nuo mongol
Apgynei nuoga kr tine ⁹⁵.

Nesižavi J. Aistis senov s Lietuva, kaip senieji m s romanikai, d l to, kad poetas anoje Lietuvoje nemato aiškios savos valstyb s s mon s, kuri b t stov jusi aukš iau pavieni asmen — kunigaikš i ir didik — interes . Jis rašo *Likimo giesm je* :

Nebuvai tu niekad s mon j pilnoj —
Mindaug nužud kerštas ir pavydas,
Vienas Gediminas krito Veliuonoj ...⁹⁶

Poetas prikiša dr sos ir patriotizmo stok ir netolimos praeties — nepriklausomai — Lietuvai, kad jos s n s laisv s negyn iki mirties :

Nors visi žad jom mirti už t vyn —
Liko netes ti m s pažadai ⁹⁷.

J. Aistis tiki ateities Lietuva, jai pranašauja laisv . Tik por moment j buvo ap mus juoda abejon , ar bepaj gs Lietuva pakilti iš dabartin s menkyst s (*Kai ni r žvilgsn* 1953 ; *Siaubas*, 1953). Dabarties Lietuvai ir lietuviams Aistis ne daug k tur jo pasi lyti. Jis primin ištvėrm s reikal (*Eini tu*) ir tarpusavio meil (*Ir myl - jom tave*). Žinoma, tai svarb s pasi lymai, tik gaila, kad poetas j ne glaud aforizm form , koki savoms id joms buvo dav s Mai - ronis : istorijos dinamikai (*Mainos r bai margo svieto*) ir demokratijai (*Nebeužtvėnksi up s b gimo*). N ra J. Aistis dav s aforistin s formos n savo viltingiems pranašavimams apie šviesi Lietuvos ateit . Tai n ra jokia ypatinga J. Ais io negal , nes daugelio poet lyra politinei ir visuomeninei poezijai b na kimi, arba tesuskamba

⁹⁵ Ten pat, 192 psl.

⁹⁶ Ten pat, 398 psl.

⁹⁷ Ten pat, 381 psl.

eiliuota retorika, arba ritmuota publicistika. Šitaip atsitinka d l dviej priežas i .

Viena, t vyn s meil yra daugiau ar mažiau kolektyvinis ir abstraktus jausmas. Antra, t vyn s meil b na dažniausiai susieta su politiniu gyvenimu. Tod l ji sunkiai atskiriama nuo politini aktualij , kurios susiaurina poet žvilgsn ir suvaržo j laisv , rakindami prie kasdienin s tikrov s. Šitos aplinkyb s neleidžia jiems drauge su vieversiu pragysti iš padang s. Štai kod l tarp gana gausi patriotini eil raš i J. Ais iui retai tepavyko sukurti toki , kurie tur t nesenstan ios vert s skambes .

Nuo Ad. Mickevi iaus ir Maironio laik poetams lengviau retori- nes frazes atgaivinti poetini vaizd gyvybe, kai t vyn s meil s jausmai b na susieti su konkretyb mis, tokiomis, kaip tautos legen- dos ir praeitis, jos žmon s ir j papro iai, jos gamta ir kult riniai paminklai. Kad tikrai šitaip yra, skaitytoj tikina J. Ais io visos lyrikos rinkinys *Poezija*. J skaitant, nesunku pasteb ti, kad lais- viau ir sp dingiau skamba tie eil raš iai, kuriuose meil t vynei yra susijusi su lietuvi papro iais (*Gegužin s*, 1945 m.), arba su gamta (*Ir vanduo akmenyse*, 1941 m., *Baltas debes lis*, 1942 m., *K ios*, 1945 m.), arba su mylimu asmeniu (*Žvilgsnis*, 1941 m., *Reg te regiu*, 1942 m.). Kas nor t suprasti, kaip žaviai skamba t vyn s meil susieta su Lietuvos gamtovaizdžiu XX amžiaus pradžioje žiem , tas b tinai tur t perskaityti jau pamin tas *K ias*.

Ta iau gražiausi patriotin eil rašt J. Ais iui pasisek sukurti, kai jam at jo mintis savo meil gamtai, mergaitei ir t vynei sulieti vien organin vienyb . Šitokios minties rezultatams pamatyti reikia pacituoti vis k rin l *Tu esi* (1948 m.) :

Tu esi ta pakirdusio ryto
Aušrin s liepsnel šviesi
Ir vidurnakt v s užkritis
Ant žiedo rasel esi ...

Tu esi ta pavasario up s
Srov gaivalingai dr si
Ir gegut klevelin t pus,
Ir šlaito žibut esi ...

Tu esi ta lakaus vytur lio
Suvirpus giesmel garsi
Ir nubalus džiaugsm išk lus
Jievos virš n l esi...

Tu esi ta nugrimzdus, paskendus
 Pilis ir jos lobiai visi,
 Visos pasakos, visos legendos,
 Visi padavimai esi...

Tu esi ta bekrašt m lyn ,
 Pražyduš šventam ilgesy,
 Ir širdy išnešiota t vyn ,
 Ir džiaugsmas, ir laim esi !⁹⁸

Taigi myli Lietuv J. Aistis. Jos grožyje kartais ieško sau atgavos, bet dažniau sirgte serga jos nelaisv s vargais. Lietuvos tema jis yra priraš s daugiau eil raš i negu kitomis, nes ji — likimo nuskriausta (*Likimo giesm*) panašiai kaip b tyje išnamintas žmogus ir gal pats poetas.

POETO DIEVAS

Charakterizuoti J. Aisio poetinius santykius su Dievu daug sunkiau negu jo meil Lietuvai. Tai nelengva d l keli priežast i . Viena, santykiai su Dievu yra pats individualiausias, intymiausias ir subtiliausias pergyvenimas, kok tik žmogus gali tur ti. Tod l, antra, t santyki išraiška žodžiu yra labai sunkiai galima, arba tiek paprasta, kad kitam beveik nieko nesakanti. Antai, V. Mykolaitis-Putinas yra pasak s, kad jis melstis nemoka :

Bet esti toki valand ypating ,
 Kada nežinai nei iš kur, nei d l ko
 Kr tin užpl sta toks giedras ramumas
 Ir toks palengv jimas, kad neju iomis
 Kartoji t vien vienintel žod :
 Viešpatie, Viešpatie, Viešpatie ...⁹⁹

Kelis kartus Viešpaties žodžio kartojimas j tarian iam gali reikšti didžiausi realyb , kai tuo tarpu t žod skaitan iam pašalie iui, m gstan iam vaizdines konkretybes, tas «Viešpatie» gali pasirodyti prozine bendrybe, mažai k reiškianti, arba grynai konvencionalin -paprotin . Juk didžiausios realyb s asmeninei patir iai

⁹⁸ Ten pat, 363 psl.

⁹⁹ V. Mykolaitis-Putinas, *Keliai ir kryžkeliai*, Kaunas 1936, 221 psl.

išreikšti žodin priemon vargiai kada gali b ti tolygi ir pakankama. Tod l kartais poet tyl jimas apie Diev neb tinai reiškia j netik jim . O J. Aistis yra pasak s, kad « niekas negali gyventi be tik jim o »¹⁰⁰. Tiesa, kad jis š žod vartoja pla ia prasme; ta iau jo poezija liudija, kad m s poetas tiki Diev .

Tik ar visada jis t žod vartoja s moningai ir prasmingai ? Ar jis Dievo žodžio netaria savo poezijoje d l pro io ir papro io ? Juk net sovietiniai ateistai, kurie dažnai atrodo formalistin mis «davatkomis», neišken ia kartais nepavartoj Dievo žodžio d l papro io. Šitokie atvejai Ais io poezijoje kritik mažiausiai domauja. Jam svarbu, kada Viešpaties žodis reiškia ne kok nors paprotin š k, bet krikš ioni Diev , Visatos Viešpat , pasaulio Išganytoj Krist , kuris gali atsiliepti esminius žmogaus reikalus. Ir šitok Diev J. Aistis tiki, nors jo vard kartais ištaria d l pro io, nes gi m s poetas yra aug s ir subrend s krikš ioniškoje kult roje. Net kartais šaukdamas, kad jam gyvenimas per daug sunkus ir beprasmis, J. Aistis ndr so neigti gyvenimo vert s apskritai ir nekaltino Dievo d l savo skausming sunkenybi . Abejojimai, skausmai ir sielvartai, kiek jie atsispindi jo poezijoje, nebuvo nuved m s poeto nei ateizm , nei nihilizm . J. Aistis Diev tiki ir tokiu pasirodo per vis savo poetin k ryb .

Kokiais momentais tat, arba kokiomis aplinkyb mis J. Aistis yra kreip sis krikš ioni Diev ? K apie tai byloja jo poezija ?

Pirmiausia reikia pasakyti, kad toki religini eil raš i , kuriais poetas b t specialiai save pasuk s Dievop, n ra daug. J bus bene aštuoni k riniai. Jie atrodo kv pti tiek džiaugsming , tiek skausming pergyvenim , nors j tik trejet teatskleidžia tokius momentus, kokius egzistenciniai filosofai vadina kraštutin mis situacijomis. Vienas t eil raš i — džiaugsmo ir pad kos himnas — jau ia buvo cituotas¹⁰¹. Tai *Liaups* (1945 m.), kurioje J. Aistis d kojo Viešpa iui už malon kaip angel , kuris j tur jo išvaduoti iš antrosios mirties. Nors ne toks egzistenciškas, bet pakilios nuotaikos giedras eil raštis buvo sukurtas 1946 m. vardu *O Dieve*, kur poetas džiaugiasi pasaulio grožiu :

O Dieve, kaip graži svajon ,
Kuri , kaip saul danguje,
Tu ašar ir skurdo klonin
Siuntei liepsnoti žmoguje ! [...] ¹⁰⁰

¹⁰⁰ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, 102 psl.

¹⁰¹ Žr. 179 psl.

O Dieve, kaip gražus pasaulis
 Ir kaip jam pilna ir gausu
 Nebeužg stan i j sauli
 Ir nesapnuojam daus !

Platus pasaulis ir beribis,
 O širdžiai ankšta it narve,
 Kur tiek šventumo ir bjauryb s,
 Žvaigdži tiek spindin i purve ...

O Dieve, kaip gražus tas džiaugsmas,
 Kai meil s m s širdis pilna
 Ir kai jos ilgesio ir šauksmo
 Tavoji žem sklidina ! [...] ¹⁰²

Tai vienas gražiausi J. Ais io eil raš i ne tik religin mis temo-
 mis. Jam taip pat neprilygsta du «rimtieji» eil raš iai, kuriuos
 poetas yra pavadin s maldomis. Vienoje j (1944 m.) poetas savais
 žodžiais prašo Diev pagalbos komunist persekiojamai Lietuvai,
 jos tremtiniam s ir pab g liams. Paskutin to eil raš io strofa yra
 tikra malda, kuri gal t giedoti tremtiniai bet kurioje bažny ioje :

O Viešpatie, išgirski mus ! Malon s !
 Nebeleiski ž ti ir paguoski mus !
 Gr žinki laisv ir t vyn s klonius
 Ir tik jim gr žinki namus ! ¹⁰³

Tiesa, kad šioje *Maldoje* poezijos nedaug. Ta iau d l to ji nenu-
 stoja maldos pob džio, nes joje poetas prašo Dievo pagalbos didel
 nelaim patekusiems žmon ms be jokio gudravimo, paprastais žo-
 džiais. Antras J. Ais io eil raštis, pavadintas *Maldos* vardu, lie ia
 ne Lietuv , bet vis žmoni j . Ten poetui atrodo, kad Dievas yra
 r stus ir kietas d l to, kad nesudraudžia žmoni piktybi , leisdamas
 jiems «klaidžioti ir klysti». Klausdamas, kod l tiek daug laisv s
 Dievas duoda žmogui, poetas nurodo ir šio silpnys :

Kod l jo k nas ir siela taip greit nužydi
 Ir greit pal žta trap 3 ilgesio sparnai ?
 Ir kod l j taip maž visatos dyd
 Siunti gyventi nepasiekiamais sapnais ?! ¹⁰⁴

¹⁰² J. Ais is, *Poezija*, 342 psl.

¹⁰³ Ten pat, 295 psl.

¹⁰⁴ Ten pat, 411 psl.

Už šias maldas poetiškesni ir gilesni yra kiti du Aisio kariai, kurie nesivadina maldomis, nors atrodo asmenini maldų pobūdžio. Vienas jų vadinasi *Antai tenai* ir yra sukurtas 1932 m. pradžioje. Jis, atrodo, susijęs su ta didele J. Aisio dvasios krize, kokią buvo sukylęs P. Juodelio pasitraukimas iš *Pi vijo* bendrinių ir kurios poetinė išraiška pasirodė *Imago mortis* eilrašiuose (1932-1933 m.).

Antai tenai — gal labiausiai krikščioniška malda, nes jos autorius kreipiasi ne Dievui apskritai, bet meilės ir atpirkimo Kristui. Saulė leidžio fone sivaizduodamas jo, Nukryžiuotojo atvaizdas, ir, lyg girdamas jo klausimą: «Ar mane pažįsti?», poetas nesvyruodamas atsako:

Tu mano Viešpats, Jėzus Kristus,
Ir akina mane Tavo akimis šviesa.

Tikiu, o Viešpatie, padėk man,
Padėk, kad netikėjime manam!
Tau yra žinomas mano krintantis riksmas,
Tau yra žinomas vienam!

Mane išionai nusnigo ir nulijo,
Ir nuvargau pasaulyje ir giesmėje ...
Norėjau pamatyti Tave, Mesijai,
Bet gal tepamatysiu tik teisme [...]

Ateiki, aplankyk mane, nei teisi!
Paklydome, surizgo mūsų keliai ...
Sakyk, o Viešpatie, ar Tu ateisi?
Pravirko vakaras, ir Kristus verkė taip tyliai¹⁰⁵.

Atrodo, kad šitokiam religiniam nuotaikos eilrašiu parašyti nebeužtenka kuriamosios vaizduotės, bet reikia dviejų lygčių: krikščioniško tikėjimo ir pergyventi bent kartą tokį sielvartingą dvasios stavą, kada tik vienas Išganytojas begali grąžinti viltį bei suteikti jį pradėti pozityviai kovai toliau. Kas žino, gal dėl šito šauksmo Dievop, atsispindėjusio šitame eilraštyje, Apvaizda apsaugojo tada mūsų jauną poetą nuo nihilizmo, kuris jam grėsė anais 1932-1933 metais.

Atrodo, kad antra psichinė krizė, kad ir netokia ilga kaip *Imago mortis* laikotarpiu, J. Aistui buvo ištikusi Paryžiuje 1945 m. rudenį, kada poetas parašė savo juodus *Lemties* ir *It gyvat s geluo* eilrašius.

¹⁰⁵ Ten pat, 75 psl.

Šiame pastarajame, per Kal das ištryškusiame k rinyje jis skund si, kad :

Mus vis gelia g la, it gyvat s g luo,
Ir jos nuodai gyslose krauj stangina ¹⁰⁶

Kod l ? Ar gražiojo žvilgsnio žmona, d l kurios buvo dži gauta *Liaups je*, neatneš laim s ir neišsklaid antrosios mirties, kaip buvo tik j sis prieš kelet m nesi ? Ar šird g l tod l, kad prieš akis stov jo nežinia su emigranto dalia Jungtines Amerikos Valstybes — nebepamatyti Lietuvos, išsirauti net iš Vakar Europos kult ros, su kuria per aštuonerius metus poetas buvo artimai susibi iulias s Pranc zijoje ? Sunku ia atsp ti visas skausmo priežastis, kurios gamino nuoding g l ; ta iau, kad tada jo sielvartas buvo gilus, liudija k dikiškai maldingas skundas *Tai skaudu*:

Tai skaudu ir graudu ... O Dievuliau brangus,
Kaip man šiandien šiurkšti vienumos ašutin ...
O užgriuvo sunkus pilkas švino dangus,
O paskend varpai aimanuoja kr tin j [...]

Spengia, ošia tyla tuštumoj begalin j,
Kerta žvarb s lašai vis anapus lang ...
Atminim skaudži , labirint , ang
Verias vartai pla iai sielvartingon kiaurym n ...
Kaip skaudu, kaip graudu, o Dievuliau brangus...¹⁰⁷

ia cituojamas *rondeau* formos eil raštis neturi viešosios maldos pob džio. Ta iau Dievui galima ne tik d koti, arba jo prašyti, bet taip pat pasisk sti k dikiškai. Šitaip ia poetas ir elgiasi.

Peržvelgus didži j daugum J. Ais io religin s minties eil - raš i , galima tarti, kad m s poetas nekovoja viešai nei už, nei prieš Diev , bet j pripaž sta, viešai išpaž sta, šaukiasi jo pagalbos dvasinio skausmo valandomis ir garbina bei d koja už laim s aki - mirkas. Nors šios r šies k riniuose yra li dn eil raš i , ta iau kartu niekas kitas geriau neliudija, kad J. Aistis n ra pesimistinis arba tragiškas poetas, kaip jis pats nelaiko save tokiu ¹⁰⁸. Tarp jo

¹⁰⁶ Ten pat, 332 psl.

¹⁰⁷ Ten pat, 390 psl.

¹⁰⁸ J. Aistis, Apie *laik ir žmones*, 206 psl.

k rini , sukomponuot religin mis temomis, žymiai didesnis procentas negu kitose r šyse yra giedri : iš aštuoni eil raš i trys neabejotinai ram s ir skaidr s. Ypa giedras ir grakštus yra *Poeto Dievas* (1952 m.) :

Myli mane, Dievuli geras,
Skliautuose šypsais ir sakai :
Tau up s b ga, girios šnera
Ir met kei iasi laikai ...

Prašai ar neprašai — tau duodu,
Ir net, kad duodu, nežinai :
Rasos lašely pasirodau
Ir skausmo taur j sklidinoj ...

Tau leidžiu klyst ir nusid ti
Aistr žieduose ir purve,
Kad traukt v l skliautai žvaigžd ti
Man spi nusid jus tavo ...

Ir nesir stinu, kad paikas
Maloni apsto nematai ...
Tu mano mielas, geras vaikas —
T pat griauni ir statai „¹⁰⁹

Tai vienas grakš iausi ir drauge vienas problematiškiausi m s poeto k rini . Jame sutinkame tai — kas nedažnai pasitaiko Ais io lyrikoje — jo paties reikalaut *veritatem, consonantiam et claritatem*, suderintas su nuolaidži autoriaus šypsniu, kuris ta iau slepia didel teologin problem : ar Dievo moraliniai mastai (saikai) vairi pašaukim žmon ms yra vieni ir tie patys ? Juk jeigu, skirdamas talentus vairiems savo vaikams-žmon ms, Dievas juos apdalino skirtingomis dovanomis, tai ar j atlikti darbai bei klaidos gyvenime tur t b ti nevienodai vertinami, jei, sakysime, motina, kunigas, gydytojas ir poetas savo pašaukim pareigas vykdo nuoširdžiai pagal savo išgales ?

Ne ia vieta š stamb klausim spr sti, bet yra pareiga pažym ti, kad J. Ais io lyrikoje susitinkame ne tik su jo sielvartingo asmens poetine išraiška, bet taip pat su giliomis problemomis, nors pats poetas j kratos, primindamas kritikams j neieškoti jo poezijoje. Jis sako : « B iau laimingas, jei joje niekas neįieškot kažko-

¹⁰⁹ Ten pat, 387 psl.

ki gudrybi, nes aš vis gyvenim stengiausi b ti paprastas ir aiškus»¹¹⁰. Be abejo, tai tikrasis kiekvieno rašytojo ir dailininko kelias. Ta iau tai nereiškia, kad, juo eidamas, bet giliai jausdamas tikrov, jis negal t atskleisti gili problem. Šitok atvej ir sutinkame J. Ais io poezijoje. Nuskriausto-išnaminto žmogaus dalia, gyvenimo praeinamyb s tragik, poeto pašaukimo nepaprastyb yra problemos, kurios jaudino J. Ais io šird ir prot. J sprendim savojoje egzistencijoje jis ir yra siej s su Dievo apvaizda.

Ta iau kuo jo, pašaukto poeto problemos ir pergyvenimai skiriasi nuo kit Ais io tautie i, kaip jis sav sias problemas išreiškia ir apipavidalina? Nors vienas antras ši klausim jau buvo atsakytas Ais io poezijos tem analiz je, ta iau dar lieka kai kuri bendresni formos aspekt bei problem.

IŠRAIŠKA IR FORMA

Egotizmas

Viena bendriausi ypatybi, kuri lie ia ne k rini r šis, bet apskritai vis J. Ais io k ryb, yra jo subjektyvumas ir egotizmas. Jis iš dalies yra gimtas, iš dalies gyvenimo aplinkos sustiprintas vaikyst je ir jaunyst je. Tiesa, kad kiekvienas žmogus, b damas individas, yra subjektyvus, pirmiausia ži ri pasaul iš savojo aš centro ir pagal j dažniausiai vertina savo ir kit gyvenim bei apskritai b t. Ypa tokiais vienašališkais individais pasireiškia kai kurie mokslininkai ir menininkai, kurie tesidomi tik savo veiklos sritimis, tartum jos b t atr žtos nuo viso kult ros gyvenimo.

Nors J. Ais io d mesys pasauliu n ra siauras — poetas domisi socialiniu, kult riniu ir politiniu lietuvi tautos gyvenimu, — ta iau jis labiausiai mato ir jau ia tai, kas susieta su jo asmeniniais pergyvenimais ir emocijomis, patirtomis jo vargingos vaikyst s ir jaunyst s metais. Kas su šitais jo gyvenimo momentais nesusisieja glaudžiau psichiškai, tas tartum neegzistuoti jam kaip poetui. Sakysime, Pranc zijoje jo išgyventi aštuoneri metai liko lyg be p dsak jo poezijoje, gal išskyrus por kaln vard, nors Pranc zijos gamtos bei kult ros vairiomis grožyb mis jis g r josi ir žav josi daugyb kart.¹¹⁰

¹¹⁰ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, 204 psl.

Tas pats pasakytina ir apie Jungtines Amerikos Valstybes, kur J. Aistis išgyveno žymiai ilgiau negu Pranc zijoje. Nors jis Naujojoje Anglijoje yra suk r s graži gamtini perliuk , ta iau veltui ten ieškotume šiaurini s Amerikos tikr p dsak : j ten n ra, nes poeto s mon arba j neatspind jo, arba jis vis an svetim aplink reg jo savo nedidel s t vyn s ir dar mažesn s t višk s žvilgsniu. Jeigu kokia nors svetimos tautos apraiška buvo taip stipriai paveikusi Aist , kad j buvo kv pusi k rybiškai, iš tos apraiškos teliko tik poeto subjektyv s sp džiai. Šituo atžvilgiu labai charakteringas eil raštis *Santa Croce* (1937 m.). Tai bene vienintelis svetimo krašto (Italijos) kult rinis paminklas, kuris paliko daugiau negu vard J. Ais io poezijoje ; ta iau iš šito eil raš io apie ano Florencijos monumento nieko jam b dingo : ten t ra tik lankytos bažny ios tokie subjektyv s ir bendri sp džiai, kad jie gal t tikti tiek Reimso katedrai, tiek Paryžiaus Notre-Dame šventovei, nes ir šiose bažnyiose galima rasti koply i ir antkapi bei išgirsti vargon dievišk gars . Poetinis k rin lis *Santa Croce* iš jo gražus su minimum išviršinio pasaulio vaizd , nes poetas daugiausia ži r jo save bei prab gant laik :

Prie antkapio kitur sustosi :
Skamb s tie dangiški aidai
Ir slinks tie žmogiški veidai ...¹¹¹

Kaip ia J. Aistis suk r savo *Santa Croce*, šitaip jis kuria savo poezijos simbolius, b tent, pagal savo asmen . Antai, pa ioje jaunyst je, tik 25 met vyras, viename savo šedevr li *Apie rudens ir šun* jis mums dav simbol , kuriuo atskleis žymi dal savo pasaul jautos. Tuo simboliu yra karalait , pamot s išguita rudens darganas. Kaip sakyta jau, galima tarti, kad tai lietuviškos pasakos parafraz . Bet ji poetui brangi ne vien tod l, bet kad ten minima princes , pastatyta negailestingas s lygas, yra patsai Aistis. Ten išguita karalait tapo išnaminto žmogaus simboliu, nes pirmiau jis reišk paties poeto dalios simbol .

Šitok išnamint J. Aistis pergyveno save Lietuvoje. Šitok pat, arba dar nelaimingesni jis save jaut po dešimties met Pranc zijoje. Ten Aist draugai buvo išsiunt aukšt j moksl , kad iš poeto pasidaryt mokslininkas-romanistas. Šitas uždavinys m s poetui atrod per sunkus. Tod l atsirado tamsesn nuskriaustos princes s

¹¹¹ J. Aist is, *Poezija*, 224 psl.

versija — *Karalait pririšta prie girn* (1938 m.). Arba kod l J. Ais-
iui patiko vily iomis suvarstyto šv. Sebastijono paveikslas ? Kod l
iš jo iš jo simbolis ? D l to, kad 1941 m. pavasar , kada buvo para-
šytas *Šv. Sebastijonas*, netek s t vyn s, lik s be globos vienišas per
kar Pranc zijoje, Aistis jaut si varstomas ilgesio, skausmo ir nevil-
ties vyly i . Panašiai yra susiformav s ir šv. Gralio riterio Hidalgo
siluetas. Šitas riteris po daugelio nusivylim vis tiek ryžtasi ieško-
ti Gralio, nors žino, kad jo neras. Tai paties Ais io dvasinio stovio
simbolinis paveikslas tuo laiku, kai jo « dvasios vadas » P. Juodelis
išdav *Pi vio* idealus, o poetas pasiliko jiems ištikimas, ryždamasis
tarnauti Lietuvos kult rai savo poetine k ryba.

Mažiau subjektyv s, bet už tai mažiau turi vaizdingumo tie
J. Ais io simboliai, kurie ženklina (daugiau ar mažiau) nesulai-
komai prab gant laik . Tuo gali b ti Maratono b gikas, karavanas
sutirpstantis dykumose, o jaunos dienos gali b gti, «lyg mergai i
krykšdamas b rys »¹¹².

Kad b t ryškesnis J. Ais io egotizmo pob dis, palyginkime
j trumpai su V. Mykolai io-Putino pagrindiniais simboliais. Kaip
žinia, Putinas taip pat buvo nemažas egotistas, medžiagos savo poezi-
jai s m sis pirmiausia iš savo asmenini pergyvenim . Jo ryškiausi
simboliai buvo du : jaunyst je viešpaties vergas (*Vergas*, 1924 m.)
ir senatv je somnambulas (*Somnambulas*, 1960 m.). Pirmasis daugiau
ar mažiau reišk idealistin individualist , antrasis — gryn j idea-
list kaip racionalaus realisto priešingyb . Bet jie abu yra maiš-
tininkai, kurie negali susitaikyti su gyvenimiška tikrove, nes ir j
autorius prieš j maištavo vis gyvenim .

Tuo tarpu sukil lio bruož neturi n vienas J. Ais io sukurtas
simbolis. Tiesa, jie neatstovauja pasyvumui ir grynai rezignacijai,
bet jiems toli iki maištinink . Ais io poezijos visi simboliniai asmens
yra pirmiausia kent tojai, sielvartininkai d l pašaukimo, beveik
kankiniai, nes toks ken iantis sielvartauto jas yra j autorius. Tokiam
nelieka nieko kito, kaip sk stis, kad pasaulis kietas ir žiaurus, kad
neužtarnauti sm giai j skaudžiai sužeidžia, kad jo lemtis — nuola-
tin širdies g la, nors, antra vertus, tas negailestingas gyvenimas ne
kart jam atrod pozityvus ir net žavus. J. Aistis skundžiasi ir sielvar-
tauja d l savo nes kmi bei pasaulio netobulum , bet drauge žavisi
švelniais bei gracingais gyvenimo reiškiniiais ir ateities mirażais, nes
tokiems nusiteikimams nemažos reikšm s tur jo poeto gyvenimo
pavasaris : tarp nemažai vargo buvo ir malonaus grožio.

¹¹² Ten pat, 249 psl.

Anie vaikystės ir jaunystės mažo pasaulio pergyvenimai, atrodo, taip stipriai buvo paveikę poeto-egotisto sielą, kad vėliau jo poezijoje negalėjo iškilti didingi vaizdžiai bei kontrastai. Jis neraišiai nei gamtos paveiksluose, nei lietuvių tautos darbuose, kiek Aistis juos prisiminė savo poezijoje. Net atsistojęs prieš didingą gamtos paveikslą, jis pirmiausia mato jos malonias smulkmenas. Sakysime, kai poetas stovėjo prie Baltijos jūros, jis matė pirmiausia smulkias bangeles, kuri «keteros baltos, baltos kaip sniegas»¹¹³. Ne šitoki, bet plačiai bangomis susipusę tarp jų Maironis nuo Birutės kalno.

Ir J. Aistis ir Maironis, abu myli Lietuvos gamtovaizdžius ir žmonius. Abu jiedu rašė eilėraščius, reikšdami solidarumą su jos darbu ir vargo žmonėmis. Kad ir iškentę ją su jais «ten kančia visas», Maironis regėjo, kaip:

Ten apleistos pilys griūva
Ant kalnų aukštai;
Milžinai ten kaulai pūva,
Verkią kapai¹¹⁴.

Vadinas, net liūdnas dėl pavergtos Lietuvos Rusijos nelaisvėje, Maironis matė jos didingą vaizdą. Nieko panašaus neturi J. Aistisio piešiama gimtinė, nors jai yra paskyros du savo eilėrašius (*Mano gimtinė*, 1941 m.; *Gimtinė*, 1944 m.). Aistisio gimtinė — ne visa Lietuva, bet tik mažoji gimtoji apylinkė, suredukuota iki akiračio:

Nenašūs šaltžemiai ir pustomi smilvinai,
Molienės kietos, kaip pati buitė,
Mane pagimdė, ilgesio kartaus mokinot
Ir sielvartui nudažė te mintis...

Panemunės paversmi, graužo nederlingo
Skurdi žemė, smilvinais šilais [...]

Lyg nulyta, pilka mano gimta pastogė,
Sužiurusi ketvirtiniais langais¹¹⁵.

¹¹³ Ten pat, 214 psl., eilėrašius *Baltija*.

¹¹⁴ Maironis, *Pavasario balsai*, Vilnius 1958, 21 psl.

¹¹⁵ J. Aistis, *Poezija*, 376 psl., eilėrašius *Mano gimtinė*.

Kritikas ia turi pagrindo prikišti autoriui, kad jis savo gimtini piešia ne poetiniais vaizdais, bet geografijos pilkais terminais; ta iau jam domu steb ti kokius mažus mastus link s J. Aistis, palyginus j su Maironiu. Kitame *Gimtini s* eil raštyje (1944 m.) Aistis tiek sumažina savo mastel , kad j telpa net gimtosios trobos langas, nes jis rašo :

Dar ten buvo t vo kalv nuolatos žvangi
Ir vaikyst s mano praži r tas langas,
Pro kur steb davau pasaulio plot ¹¹⁶.

Nors ir galima galvoti, kad mažo ir pilko grožio meil par jo nuo J. Ais io jaunyst s siauro pasaulio, matomo per gimtini s trobos lang , ta iau iš tikr j šituo atžvilgiu bus «kaltesn » poeto introvertin prigimtis, kuri jam liep aplink ir pasaul traukti save ir j matuoti asmeniniais mastais.

Atrodo, kad d l šito didelio egotizmo J. Ais iui nepavyko savo vaikyst s daugelio smulkmen iškelti iki tokio poetinio poaukšio, kok buvo pasiek s O. V. Milašius. Juk šis taip pat pirmiausia buvo egotistinis poetas, m g s prisiminti savo vaikyst . Ta iau tiek savo vaikyst s, tiek v lesnio gyvenimo duomenimis kurdamas poezij , Milašius juos taip perkeisdavo, kad jie gaudavo nauj prasm , atsidurdami metafizin je perspektyvoje. J. Ais io vaikyst s prisiminimai toki perspektyv netelpa, bet ta vaikyst sudar prot dom tis smulkmenomis ir jomis svajoti bei grož tis.

Iš tikr j Aistis savo poezijoje nenori nei filosofuoti kaip O. V. Milašius, nei kovoti kaip Maironis. Ais iui svarbiau li d ti, džiaugtis ir svajoti. Gražioms svajon ms didingi ir kontrastingi vaizdai n ra b tini. Joms maitinti užtenka nežymi , gracing , niuansuot emoci ni vaizdži . Neb damas filosofas kaip Milašius, nei patriotinis kovotojas kaip Maironis, J. Aistis t ra elegiškas svajotojas ir familiarus pokalbininkas. Tod l visi jo eil raš ai, kuriuose jis ia nori lyg filosofuoti, ia stengiasi tapti kovingu, išeina daugiau ar mažiau nevyk ; o jo svajingieji gerieji k rin liai beveik be išimties yra nedideli, papuosti familiariomis, dažnai gracingomis ar niuansuotomis smulkmenomis. Argi ne prie t ger j priklauso sakm *Apie ruden ir šun*, *Peizažas*, *Augo sode serbent*, *Pastoral*, *Santa Croce*, *Ratelis* (1937 m.), *Šv. Sebastijonas*, *Liaups*, *Tu esi*, *Vai nedvelk*, *Poeto Dievas*, *Menuetas* (1952 m.) ir kiti ? Jie visi neturi daugiau penki ketureili strof .

¹¹⁶ Ten pat, 316 psl.

Familiarumas

Tačiau didesnis ar mažesnis J. Aistio poetinis svajonės, kaip joms pridera, neturi iškilmingumo, nes jos dažniausiai d stomos familiariu tonu. Jomis poetas kalbasi su savo skaitytojais bei skaitytojais ir recenzентаis, vien kart pasisveikindamas susitikimui, antr kart atsisveikindamas, kit kart v l neužbaigia minties, nutyl damas veiksmažod , ketvirt kart tartum specialiai tikin ja, lyg plaktuku kartodamas atitinkam žod . Dažniausiai, žinoma, jis d sto šeimyniniu tonu savo pergyvenimus, kokius suk r jo vaizduot , pasigaudama didesnio ar mažesnio, dažnai asmenin s tikrov s trupinio. Atrodo, kad ne vien eil rašt b t galima supainioti su kasdienine šneka, jei nepakelt jo nuo žem s ia muzikinis ritmas, ia minties išryškimas palyginamuju vaizdu, ia sparnuota metafora, nors visas vykio d stymas pasilikt šeimyninio tono.

Kaip asmenin tema tampa J. Aistio familiariu pokalbiu su skaitytojais, gal geriausiai iliustruoja eil raštis *Atsisveikinant*, parašytas 1936 metais, kada jo autorius buvo draug prikaltas vykti Pranc zij aukšt j moksl baigti daktaro laipsniu, kad, iš Vakar gr ž s, j kult ros daugiau paskleist tarp Lietuvos student iš Kauno universiteto katedros, arba blogiausiu atveju tapt diplomatu. Atrodo, kad Aistis nenoriai pri m š pasi lym , nes numatomame uždavinyje reg jo kai kuri iliuzij . Šitoks realus asmeninis stovis, vaizduot s perkurtas eil rašt , štai kaip atrod :

Tai štai mane likimas išdaigus,
 Lyg neatakus šunyt kudron, sviedžia
 Ieškot po tolimu nežinomu dangum
 Sesutei r t , m t , margažiedži ...
 Tu eik ieškot ir rast ! ar rast t ar klyst ?
 Ar savo ilges taip siryžus nešti ?
 O taip neriuos, neriuos kaip žyginis arklys,
 Kaip žyginis arklys, vež s karaliui pašt .
 O tai karaliui ! Tai labai skubu !
 O aš gerai žinau likimo piršt :
 Namo sugr ši — ir karaliaus to nebus ...
 Gal tas karalius jau šiandien miršta ...
 O gal ten meil s plepalai ? O gal pirklys
 K rašo ? Gal šiaip kažkas ? Neaišku ! ...
 Bet aš, kaip žyginis, kaip žyginis arklys,
 Nešu, tartum, tikrai karaliui laiškus ¹¹⁷.

¹¹⁷ Ten pat, 211 psl.

Kas gal t nepasteb ti, koks ia familiarus tonas ! Šis eil raštis — tai draugiškas pokalbis. Nuo kasdienyb s j pakelia du dalykai: viena, naujas žyginio pasiuntinio simbolis; antra, poeto sivaizduota savijauta, kad jis es s rankis likimo, kuris jam lemi s eiti neaiškias pareigas pagal karaliaus (kitaip valdžios) nor .

N vienas kitas J. Ais io eil raštis gal neturi tokio ryškaus pokalbio tono kaip *atsisveikinant*, ta iau poeto noras b ti neiškilmingu matyti iš eil raš i vard : *Karunlca, Kasdieniai žodžiai, Pasikalb jimas, Banalus aprašymas, Rutina, Paprastas gyvenimas, Pilkoji diena*. Tai jaunyst s met eil raš iai. V liau J. Aistis šito kasdienškumo nebepabr ždavo, nors noras b ti paprastu iki familiarumo jame pasiliko.

Bet, turint prieš akis eil raš i tem dažn asmeniškum ir j šeimynišk d stymo b d , kyla klausimas, ar šitokia J. Ais io poezija netampa nuobodi. Juk dažna kalba apie tikrus ar sivaizduotus nepasisekimus bei asmeninius sielvartus tur t kyr ti ? — Ne. Tik taip atrodo. B. Brazdžionis, kuris iš arti steb jo pirmuosius J. Ais io pasisekimus tarp Kauno universiteto jaunuomen s, rašo : « Jis nuo pat pirm j k rybos žingsni buvo grynai estetin s poezijos heroldas, ia užgaudamas savo lyr graudaus li desio gaidomis, ia pravirkdydamas j tokiais patetiškais mažoriniais tonais, kad visa, kas iš jos pasigirdo, atrod asmeniškiausi poezija, kokia tik apskritai istorijoje yra buvus, ir kad tai charakteringa tik jam, ir tik jam, Jonui Kossu, vienam. Bet tas asmeniškumas buvo toks užkre iantis, kad (...) tuojau užkariavo jaunimo širdis ; jis buvo girtas nuo j , kaip autorius nuo dainuojamo puš svaigulio ar nuo lin m lyn j . Tai buvo nuostabios poezijos triumfo dienos »¹¹⁸.

J. Ais io poezijos asmeniškumas ne kyri d l dviej priežas i . Viena j — kaip tik tas min tas familiarumas : dažni autoriaus nusiskundimai ir sielvartai tikrai tapt kyriais, jeigu jie b t d s-tomi iškilmingai, lyg kažin kokia pranašiška išmintis. Antra, tai-giais žodžiais J. Aistis sugeba tikinti, kad jo sielvartai yra svarb s, nes sužadinti nepaj gumo vykdyti reikšmingus visažmogiškos reikšm s uždavinius. Kad poeto sielvartai nes egoistiniai, bet diktuojami transcendentin s žmogaus prigimties, Aistis tai pasako

¹¹⁸ B. Brazdžionis, *vasas Ais io poezij*, žr. J. Aistis, *Pilnatis*, Schweinfurt 1948, 148 psl.

ia prab gan iomis užuominomis, ia platesniais pareiškimais. Antai, 1932 metais *Antrojoje meil* je jis raš :

V l noris pasekt kažk ir eit kaln virš n mis —
 Parodyti pasaul visa : jo garb ir menkysta,
 Ir žmog ken iant ir žmog ujama —
 Parodyti nenuimt nuo kryžiaus Krist ¹¹⁹.

Panaši altruistini min i J. Aistis pareiškia tam tikrais tarpais. Pavyzdžiui, tai jis pasako *Kelion je nakt* (1935 m.), jis savo transcendentini siekim nenutyli ir plaukdamas per Atlant 1946 metais. To laiko « *Aki* » eil raštyje Aistis taria :

Nuolat tau akys nuo žem s nuslysta —
 Tau žem ši sve ia —
 Amžinai kr tin j blaškosi ir gusta
 Ilgesys ir kan ia ...
 Troškimu nemarios dega ir liepsnoja —
 Kas pasotins jas?¹²⁰

Šitokiais idealistiniais bei altruistiniais pareiškimais ir užuominomis J. Aistis pakelia savo egotistinius pergyvenimus aukštesn — visažmogišk — plotm , šitaip apsisaugodamas nuo kyri verkšlenim , kokie gresia kiekvienam nemaištingam sielvartininkui.

Pilkumas

Tikr problem J. Ais io poezijoje sudaro ne subjektyvus familiarumas, bet pilkumas arba prozaiškumas, kuris neb tinai sietinas su familiarumu, nes pareina nuo keli veiksn . T savo poezijos pilkum yra pasteb j s ir pats Aistis. Kalb damas apie savo sutiktas mergaites jis sako : « Mane jos ir išmok m gti ir branginti grož : gal b t, pilk ir nežym , kaip jos, bet, kaip jos, nuostab ir miel »¹²¹. M gdamas šitok pilk grož , Aistis negal jo jo nekurti, nes jis atitiko jo egotistinei pasaul jautai, kuri kreip poeto žvilgsn jo vidaus gyvenim , o ne išviršinio pasaulio spalving blizges . Ne tik Ais io, bet ir kit poet dažnai geriausi eil raš iai b na, kai j autoriai pasiekia pusiausvyros tarp išvidinio ir išviršinio pasaulio. Pe iau pasitaiko ger lyrikos k rini , kur vyrauja autoriaus vidaus pasaulis. J. Ais io k ryboje šituo atžvilgiu charakteringas eil raštis

¹¹⁹ Ten pat, 129 psl.

¹²⁰ Ten pat, 333 psl.

¹²¹ J. Aist is, *Apie laik ir žmones*, 186 psl.

gali būti *Santa Croce*, kur nežymiomis išviršin mis priemon mis išreiškiamas li desys d l gyvenimo praeinamyb s.

Ta iau pilk spalv J. Ais io poezijai duoda ne tiek išviršinio pasaulio minimumas, atsirad s d l egotistin s intuicijos, kiek kitos priežastys. Viena j — *Keturi Vj* taka, nes šio s j džio vyrai negerb emocionalaus žodžio lepumo, b dingo tokiems svajingiems lyrikams kaip Aistis. Juk to samb rio vadas K. Binkis buvo paskelb s :

Imame žod ir koja, kaip futbol ,
Sviedžiame kur dangaus pašal ¹²².

Šitokio žodži futbolinio svaitymosi gerai matyti J. Ais io pirmajame rinkiny *Eil raš iuose*, kurie atstovauja jo 1927-1931 met lyrikai. V liau iš keturv jinink takos išsivadav s, Aistis iš j futbolin s tez s apie žod susidar sitikinim , kad «poezijai tinka visi viešai vartojami žodžiai, bet jie turi b ti vietoje ir tinkamoje aplinkoje »¹²³. Tai, žinoma, šventa tiesa, bet tik susitarus d l dviej svarbi s lyg : kas sprendžia žodžio tinkamum vietai ir k vadiname lyriniau k riniu.

Jeigu tas k rinyb t autoriaus ir jo aplinkin s tikrov s atspindys, tada, sprendžiant žodžio tinkamum vietai, tur t lemti autorius, gerai patikrin s aplinkin tikrov , nes ji b t beveik lygiateišiška su poetu. Bet eil raštis, kaip kiekvienas kitoks meno k rinyb, yra žmogiškos kult ros vaisius. Tod l poezijos k rinyb yra intuityvios vaizduot s padarinys, kuris išreiškia žmogišk id j regimosios tikrov s jusliniais vaizdžiais. Šituo atveju, aišku, apie žodžio tinkamum vietai sprendžia taip pat autorius, atsižvelgdamas ne tiek tikrov , kiek žodžio tinkamum išreikšti poeto intuityviai id jai. Jam tada aišku, kad negalima duoti lygi teisi jusliniam vaizdžiui ir s vokiniam žodžiui arba terminui, nes šis priklauso prozai.

Nuo ši aptar i atsir žus prie J. Ais io poezijos, ne kart reikia tarti, de ja: autorius dažnai sau duoda per daug laisv s žodži vartojime, bet per mažai paiso j vaizdinio juslingumo. Kadangi žmogišk id j galima išreikšti jusliniais vaizdžiais (kaip to reika-

¹²² Kazys Binkis, *Lyrika*, Chicaga 1952, 102 psl.

¹²³ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, 208 psl.

lauja poezijos menas) ir abstrak i s vok terminais (vartojamais kasdienin je kalboje ir mokslinose raštuose), tai Aistis neretai painioja tas dvi kalbos r šis, dažnai slidin damas nuo poetin s išraiškos prozin kalb , nes visada lengviau rasti sen prozin žod , negu sukurti nauj original vaizd . Kitaip tariant, m s poetas savo lyrik dažniau suprozina, negu savo proz supoetina. Tegu tai paliudija keli pavyzdžiai, paimti iš skirting laik .

Štai iš jaunyst s laikotarpio eil raš io *Buvo saul* (1931 m.) skaitome šitoki strof :

Buvo saul balta kaip nuotaka
Ir skend jo sniege,
Bet kažin kokia keista nuotaika
Mane baisiai sl g ¹²⁴.

Ar bereikia aiškinti, kad šios strofos pirmosios dvi eilut s atrodo vaizdžios, beveik spindin ios originaliu grožiu. Ta iau klausimas, kam tai strofai reikalinga paskutini j dviej eilu i proza : ar tam ji prilipdyta, kad « nuotaka sniege » rimuot si su « nuotaika sl g » ? Arba, štai antras v lesnis gabaliukas iš *Atsiminim* eil raš io, parašyto 1935 m. gražiausiame subrendusio vyro amžiuje.

Kaip kartojau žod , nieko n nereiškiant !
Žinoma, gal jau gal praverst be jo,
Bet nor jau visa, visa tai išaiškinti,
Kad daugiau nedr st niekas abejot ¹²⁵.

Kur ia bent vienas originalus juslinis vaizdis, b tinas poezijai ? Jo nematyti, nes vaizdži viet yra už musi blogai surimuota s vokin proza kaip familiarus pokalbis su savim. Jis tik galutinai sugadina *Atsiminim* eil rašt , kur Aistis buvo prad j s pakankamai poetiškai. Ta iau, žinoma, pasitaiko ir atvirkš i atvej , kai tuš i plepal proz poetas išgelbsti savo originalia metafora, kaip tai liudija *Paprasto gyvenimo* strofa iš *Intymi giesmi* (1935 m.) :

O toks pilkas, pilkas b vis
Ir pilka taip aplinka ...
Gal d l to, gal d l to kas buvo,
Laužo obelys rankas ¹²⁶.

¹²⁴ J. Aist is, *Poezija*, 53 psl.

¹²⁵ Ten pat, 114 psl.

¹²⁶ Ten pat, 181 psl.

Šit tuš iavidur strof nuo sugniužimo visišk niek išgelbsti paskutin s eilut s taigi metafora. Tuo tarpu iškilmingo vardo eil - rašty *Mater Dolorosa*, skirtame Lietuvos nelaim ms okupacij metais (1942), randame štai kokios publicistin s prozos strof :

Motina t vyne, tavo žingsniai sunk s,
Bet vis eik priekin ir tik k tvirtai,
Visa laiko b gy dyla ir nublunka,
Visa užsimiršta, užsimirš ir tai ¹²⁷.

Duodamas sau per didel laisv žodžiuose, dažnai neskirdamas poetinio vaizdžio emocijai išreikšti nuo s vokinio žodžio prozinei min iai pasakyti, J. Aistis ne vienu atveju savo lyrik sumenkino, ypa nemažai nevykusios eiliuotos publicistikos prirašydamas patriotiniais motyvais.

Ta iau pilkum J. Ais io lyrikoje stiprina taip pat dvasingausia galia — protas-intelektas. Ji nedaug tedav intelektualini žvalg , kurios suspind t poezijoje aforizmais kaip tiesos, bet, antra vertus, ji kreip poet loginius samprotavimus, kuriuos jis neju iomis buvo pratin sis savo perankstyba skaityba, slopinusia jo spontaniškum . Kad intelektualin žvalga nebuvo stipriausia k rybin galia Ais io lyriniuose žygiuose, atrodo, kad geriausiai liudija reti aforizmai. Juk per 400 puslapi *Poezijos* pilnatyje, kur išspausdinta daugiau 300 eil raš i , aforizm terastume apie dvidešimt . Jie sustiprina J. Ais io poezij id jiškai ir šiek tiek prisideda prie vaizdži spalv . Štai tie vaizdingesni aforizmai:

Kaip genys pasaulis margas,
Kaip genys ir laim ¹²⁸.

N ra nieko už žvaigždes aukštesnio,
Ir nieko taip brangaus, kaip žem ši po koj ¹²⁹.

Žodis — žiedas pumpure nuvyt s,
Jis numiršta pasaul pakeliui ¹³⁰.

¹²⁷ Ten pat, 277 psl.

¹²⁸ Ten pat, 51 psl.

¹²⁹ Ten pat, 97 psl.

¹³⁰ Tan pat, 202 psl. Ir daugelis kit . Jie visi imami iš rinkinio *Poezija*. Skliausteliuose skaitlin nurodo puslap :

Mano gyvenimas — granatos šuolis
Iš nežinios nežini (59).

Jei prie ši aforizm dar prid sime vien antr nepasteb t arba jau glaust ankstesn se didesn se citatose, tai j nesusidarys daugiau dvidešimties. J bus kelis ar keliolik kart mažiau, j skai i palyginus su subtili metafor ir palyginim gausa. Taigi jie nurodyt , kad J. Aistis n ra id j poetas, o jo aforistin s id jos nubr žia neplat rat . Jis telie ia žmogaus ir poeto situacij pasau-lyje. Šitaip jie paliudija Ais io teigim , kad jis nes s id j poetas.

Antra vertus, J. Aistis n ra grynas sp dži , nuotaik ir jausm poetas, nors šios afektin s b senos jo poezijai turi didesn s reikšm s negu intelektualin žvalga. Ta iau iš šit daugiau ar mažiau emocio pob džio poeto k rini matyti, kad jo galv kvaršina vair s klausimai, kuriuos jam kelia jo asmeninis ir tautinis gyvenimas. Ieškodamas jiems atsakym , J. Aistis dažnai yra ver iamas protauti ir samprotauti bei numatomus atsakymus rodyti. Kitaip sakant, neb -damas filosofas, jis veržiasi filosof srit bent metodo atžvilgiu — refleksij . Bet ji savo prigimtimi (savaime) slopina spontaniškus vaizdžius, supilkina ir išt sia eil rašt , priartindama j prie kasdienin s prozos. Kad poetas savo eil raš iuose vartoja toja argumentacijos metod , rodo jo jungtukai: nes, bet, o. Antai, *Ratelyje* (1944 m.) skaitome šitoki išprotaut , lyg disertacijoje, fraz :

Tepatveria ir amžinai palieka
 Gyva ir tebeskamban ia styga, nes
 Tai buvo sapnas, bet taip anei sapne
 Neb na ir nebe vyksta niekad,
 O laiko b gyje tatai palieka ¹³¹.

Poetai — tai j reiviai iš daugelio laiv sudužusi ,
 Poet žaizdos gyvos — jos niekad neužgyja (129).

Kažin kur m s dienos šunkeliais nueina
 kan prarytos nepasikartos (135).

N ra ž sl , n ra sait troškimams !
 Voratinkliai m s niekad nepavergs (157).

Ir numirs pirmoji meil —
 Liks pilkoji moteris (235).

Širdis trapi — ji d žta
 Kaip Venecijos stiklai (234).

Ieškai išmaldos — ne aukso,
 Ieškai artimo širdies (234).

Gyvenimas — tai kaip graži kelion (247).

¹³¹ J. Aistis, *Poezija*, 330 psl.

Be samprotavim , kuriuos ia liudija pažym ti jungtukai, *Ratelio* kanas sustiprina dar vardžiai *taí* ir *tataí*, tartum jiems poetas nebeb t paj g s surasti nors prozinio vardo. Kam šito vieno samprotavimo pavyzdžio b t per mažai, tam galima nurodyti kit eil rašt , *Ir myl jome tave* (1943 m.), kur J. Aistis savo meil Lietuvai argumentuotai rodin ja, kuo tikra meil reiškiasi:

Ir myl jom tave — taip tik mylim myli,

B e t nežemiška buvo m s meil ana ...
N e s myl t, tai ne liaupsinti ilgesio gyl [...]

N e s myl t, tai kaip motin , seser , pa i —
Nepalikt, neapleist ligi karsto lentos [...]

N e s myl t, tai ne deimantus, auks ir šilk
Laimingai ir gražiai po koj patiest,
B e t myl ti kasdienišk , vargan , pilk — [...]

N e s ia viskas praeina — ir laim , ir turtas,
Ir jaunyst s lakumas, ir staig s jausmai,
O palieka buitį, ir be pol ki burto ...¹³²

Skaitant š ilg , gana nesklaidžiai sueiliuot eil rašt apie t vyn s meil , atrodo, kad J. Aistis, anuomet (1943 m.) Grenoblio universiteto doktorantas, savo rašomos disertacijos pro ius — patiekti visus argumentus už ir prieš — b t perk l s eil rašt . Kaip poetas, ia autorius perdaug laisvai pasielg su savo žodžiu, pamiršdamas, kad poezijos argumentai — ne nuogi faktai ir abstrak ios s vokos, bet simboliai, metaforos ir kitokie vaizdžiai. Užuo tenki racionali argument su *nes*, eil raš iui b t pakak vieno taigaus simbolio, kuris balad s ar sakm s r muose b t geriau rod s meil s j g ir grož negu kelios silogistin s fraz s. J visuma eil raštyje dav ne jauk pilk j grož , bet nuobodži proz , nors ji ir sueiliuota.

Tiesa, kad tokios eiliuotos prozos J. Aistis daugiau dav subrendusiais metais, berašydamas daktarin disertacij (1941-1944 m.). Ankstesnio laikotarpio poezijoje t ištisini samprotavim mažiau. Bet ten jau buvo pasireiškusi kita pilkumo eib , b tent, minties praskiedimas daugžodžiaivimu. Tai akivaizdžiai pasirod 1932-1936 metais, kai po *Pi vio* (1929-1930 m.) ir po pirmojo rinkinio *Eil raš-*

¹³² Ten pat, 306 psl.

į (1932 m.) J. Aistis iškilo kaip jaunas gabus poetas, kurio li dnais,, svajingais ir familiariais eil raš iais žav josi studentija. Tada, duodamas laisv savo li dnoms nuotaikoms, madingas poetas, gal b t, buvo užmirš s, kad lyrin s poezijos viena dorybi — glaustumas ir trumpumas : geriau vieno žodžio neištarti, negu vien persakyti; tada jo eil raš iai prad jo ilg ti. Kadangi tuo pa iu laiku J. Aistis buvo užsiman s, arba buvo gyvenimo priverstas, lyg pafilosofuoti, jo lyriniai k rin liai tiek išt sdavo žodžiais, kad jie nebetilpdavo viename puslapyje, arba penki strof apimtyje.

Tiesa, niekas n ra nustat s, iš kiek strof tur t b ti sud tas geras lyrinis eil raštis ; ta iau atrodo, kad penki pastraip tur t užtekti lyrinei min iai išsakyti. Pavyzdžiui, H. Radauskas (1910-1970), kuris laikomas geros formos lyriku, labai retai kada savo eil - raš iuose peržengia penki strof rib ir dažniausiai jos nepasiekia. Tas pats pasakytina apie S. Neries (1904-1945) lyrik , išskyrus jos politinius eil raš ius, parašytus per II pasaulin kar . Jie yra pailg j . Daugumas V. Mykolai io-Putino eil raš i , sukurt iki II pasaulinio karo, telpa taip pat penkiose strofose. J dažnai b na per mažai B. Brazdžioniui. Tuo tarpu tik mažuma J. Ais io lyrini k rini , parašyt 1932-1936 metais, tetelpa penkias strofas, b tent, iš 54 t met eil raš i 36 turi daugiau kaip penkias strofas ir tik 18 mažiau. Reiškia, kad tik tre dalis t ra maždaug normalaus dydžio k rin li . Tik jeigu prie *Imago mortis* ir *Intymi giesmi* rinkini prid tume *Užgesusias Chimeros akis* (1937 m.), trump j (normali j) eil raš i skai ius padid t , pasiekdamas didesn pus negu ilgieji (proporcija 46:44).

Kad šitie ilgieji J. Ais io eil raš iai yra atsirad d l poeto nenoro, arba nepaj gumo susidisciplinuoti, išreiškiant savo tas pa ias mintis trumpiau, vaizdžiai pailiustruoja analiz devyni strof *Snaig s* eil raš io (1934 m.). Jo pradžioje m s poetas prisimena H. Ibseno sukurt moteriškos meil s ir ištikimyb s simbol Solveiga, kuri lieka ištikima lig senatv s savo mylimam Peer Gyntui, silpnavaliui ple - v sai. Pasidav s pirm j žvilgsni iliuzijai, ir m s poetas pamano - sutik s sav j Solveig , nes :

Pražydo akys, nei obelys gegužy,
O buvo saul ta diena.
Solveiga ? atsklenda pašli žom
Pusnynais tiesiai mane !

Taip vargana mana trobel —
Maniau, skais iai apšvies ji j
Ir bus languos kalnai nubal
Tyra kaln poezija.

Kalnuose trykšta juk šaltiniai,
 Kalnuose klieđi juk kriokliai !
 Pusnynais neša sidabrin
 Varpeli džiuęes arkliai.

Aš laukiau jos rankas išties s —
 Varpeliai rod s vis ar iau ...
 Solveiga ! ... Viešpatie, kaip šviesi,
 Tokios, kaip gyvas, nema iau !¹³³

Per šias keturias pradžios strofas eil raštis ried jo puikiai. Ko laukiama iš širdies Solveigos, jau pasakyta viskas, ir drauge pasiekta tampos virš n . Atrodo, jau b t laikas atsiversti antrajai medalio arba simbolio pusei, t. y. atsiskleisti jo antrajai prasmei arba iliuzijai, koki Aistis pasako baigiamojoje *Snaig s* strofoje, tardamas :

Tai snaig krisdama sudužo !
 Vylinga saul ta diena —
 Maniau, Solveiga atskrenda pašli žom
 Pusnynais tiesiai mane !¹³⁴

Ši strofa, priderinta su kai kuriom pataisom prie visumos, b t gerai užbaigusi *Snaig s* eil rašt . Bet J. Ais iui šitokio ilgio k rinio « nepakako » : tarp keturi ia cituot strof ir pabaigos, jis priraš dar keturias pastraipas, kuriose kalb jo apie obelis, žydin ias gegužyje, apie lapkri io lapus, blaškomus viesulo, apie sp jim , kad Solveiga — miražas. Kam buvo reikalingos šitos visos smulkmenos apie iliuzijos ir deziliuzijos istorij ? Išbraukdamas šituos aiškinimus, mažiau kalbus ir mažiau rezonieriaujantis autorius b t sustiprin s savo *Snaig s* grož iki auksinio blizgesio.

Kaip išst stais aiškinimais apgadinta *Snaig* , panašiai yra nukent j s ir puikiai prad tas *Dien* eil raštis (1940 m.). Kituose J. Ais io k rin liuose prozinius išt simus sunkiau nurodyti, nes jie dažnai nesudaro ištis strof , bet sibrauna tarp poetišk frazi viena ar dviem eilut m, šitaip smulkiai išsisklaidydami po vis eil rašt ir nuvertindani vaizdži palyginim ir grakš i metafor auks iki bronzos.

¹³³ Ten pat, 148 psl.

¹³⁴ Ten pat, 149 psl.

KITOS POEITIKOS SAVYB S

Jaunyst s šampano putoms išgaruojant, J. Aistis, atrodo, pats pajuto pavoj ilgais eil raš iais tapti daugžodžiautoju. Tai liudija iš dalies *Užges Chimeros akys* (1937 m.), ypa Pranc zijoje parašyti eil raš iai (iki 1941 met). Jie trump ja : penkias ketureiles strofas prašokan i k rin li skai ius maž ja. Atrodo, kad nor damas sudisciplinuoti savo kalbum , m s poetas tuo laiku m si toki klasi-kini form kaip *rondeaux* (rondo) ir sonetai, kuri aiškiai apibr žta konstrukcija neleidžia laisv ir pla i išvystym . Anks iau tokias pastovias poezijos formas J. Aistis retai tevartojo : iki 1936 met (išvažiavimo Pranc zij) jis tebuvo išspausdin s tik por sonet ir bene tiek pat *rondeaux*. Tuo tarpu Pranc zijoje nuo 1941 met sonetas tapo viena jo dažniausiai vartojam form . Ta iau jo apr ž-tas eilu i skai ius tiek varž m s poet , kad jis tik su pora-trejetu sonet yra pasiek s savo poezijos virš n (*Šv. Sebastijonas, Ir vanduo akmenyse, K ios*).

Už sonetus J. Aistis Pranc zijoje buvo menkliau pam g s griež-tesn pastovi poezijos form , vadinam *rondeau*, kuris eilu i gali tur ti kaip sonetas (dažniau 12-13), bet kuriame tegali b ti tik du rimai per vis k rin . Šita drausminga konstrukcija m s poetas paraš kelet grakš i eil raš i . J gražiausi bene bus *Santa Croce* ir *Batelis* (1937 m.), kuriame žaismingai piešiamas pavasario pabudimas :

Atokaitoj žibut s kal s,
O dar juodo, dar pilko laukai,
Bet dainuodami jo ratel
Viso kaimo sub g vaikai.

Mergy i spalvingi r beliai
Ir džiaugsmingai padrik plaukai,
Taip dainuodami jo ratel
Viso kaimo sub g vaikai.

Po berželiais vienmarškiais, plikais
Suting s pavasaris kelias,
Ir ateina mieguistas laukais,
Kur dainuodami eina ratel
Viso kaimo sub g vaikai¹³⁵.

¹³⁵ Ten pat, 226 psl.

Galima spėti, kad šita *rondeau* forma, kuri panaši išplėstamam trioletui, J. Aistis ne tik drausmino savo polinkams, bet taip pat slaptai mėgino nukonkuruoti savo draugą K. Binką («štai tau, bičiuli, parvežu prancūziškos kultūros blizgutį!»). Juk šis, kaip žinia buvo išgarsėjęs savo grynaisiais trioletais, juos vadindamas tomis. J. Aistis pasiekė geri vaisiai *rondeau* žanre liudija, kad jam pavyko pralenkti K. Binką turinio atžvilgiu, nes mėsai poetui pasisekė organiškai sulieti rimtą nuotaiką su gražia technine forma (*Santa Croce*), bet nepavyko Binkio nugalėti muzikiniu atžvilgiu, nes vienas geriausių *rondeau* eilraščių *Batelis* šlubuoja klasikinio ritmo eibėmis.

Rondeau konstrukcija patiko J. Aistui, galbūt, ne vien tuo, kad vertė drausmintis kalboje, bet kad turėjo muzikinį akordą ir kelis kartus pasikartojančią rimą porą ir net visos eilutės pasikartojimą su tuo pačiu rimu. Tuo tarpu pakartojimo figūra J. Aistui buvo būdingesnė negu B. Brazdžioniui, nors jame gsta ir vienas ir antras. Tačiau Aistis savo polinką pakartojimams atskleidė jau pirmajame savo viešai paskelbtame eilraštyje *Gegutis* (1926 m.). Ten poetas pakartojimams pavartojo ne muzikinę reprimą prasme (kai muzikai kartojama jau sugrota kėrinio dalis), bet retorikinę reprimą, kai vienas ir tas pats žodis, arba dviejų-trijų žodžių grupė kartojama minčiai pabrėžti, poetiniam vaizdžiui sustiprinti, kad jis žadintų emociją. *Gegutis* J. Aistis kartojimo veiksmažodį — dinamiškiausią sakinio dalį, — bet kartojimo patį žodį, iš to paties veiksmo sinonimais: «Ir atskrido, atplasnėjo»; «tai kukavo, tai raudėjo». Šitoks sinonimų kartojimas *Gegutis* eilraštyje galbūt tik mūsų liaudies dainai, arba suomių *Kalevalos* pavyzdys. Šitie sinonimų kartojimai vėlesnėje Aistio lyrikoje pasirodė vieni vaisingiausi.

Bet maždaug nuo 1929 m. sigalavo paprastieji pakartojimai, kurie, dideliais ir gausiais žingsniais žingsniuodami per visą J. Aistio lyriką paliko žymią pėdsaką. Štai keletas jų pailiustruoti vairių kalbos dalių kartojimams:

J matau, kaip mergaitė apvilti r tose,
Kaip apvilti mergaitė žieduos¹³⁶.

Kaip pasauly nyku, kaip pasauly tušias¹³⁷.

¹³⁶ Ten pat, 84 psl.

¹³⁷ Ten pat, 150 psl.

Ir tas visas auksas, auksas ir sidabras,
Visas tas žydrumas ir visa šviesa ¹³⁵.

O tave gal skriaudžia, skriaudžia ten visi ¹³⁹.

Turint galvoje pakartojimus, kurie pasitaik anksčiau cituotose poezijos ištraukose, matyti, kad J. Aistis tos figūros reikalui vartoja vairius kalbos dali žodžius, nors kartojami daiktavardžiai, būdvardžiai ir veiksmažodžiai turi daugiausia reikšmės su vaizdžiu poetinei galią sustiprinti. Mažiau taigūs su jais duoda pakartojami nevienskiemeniai prievėksmiai ir vardžiai (šiuos Aistis dažnai vartoja) ir beveik jokios vaizdinės galios neturi, tik mintį pabrėžia jungtukai bei vienskiemeniai prievėksmiai. Bet J. Aistis kažin kodėl šitos taiginės galios laipsnio mažai tepaiso. Jis taip pat, atrodo, nepastebi, kad daugiau kaip du kartu kartojamas tas pats žodis, arba toje paioje grupėje nustoja stiprinamosios vaizdžiui ir pradeda kurti monotonią, kreipia prozą. Antai, pavyzdžiui, eilraštyje *Yra gi* (1945 m.), kur kalbama apie idealinį tikrovę, net veiksmažodžio *ira* daugiau nei du kartu kartojimas sudaro monotoniškos ir sustingimo spindulį:

N r a ten. purvo, n r ogios rutinos voro,
N r siel varžan i sait ,
N r žem s geidžio ir nuod mingo noro —
Tenai ir gera ir platu ...
N r a marinan ios prieš laik kasdienyb s,
N r a dien drios r dies,
Su dan ios troškim amžin , berib ¹⁴⁰.

Vaizdžios metaforos, kai perkeltinai prasmė krinta veiksmažodžiu, suteikia vaizdžiams nemažos taiginės gyvybės. Toki metafora J. Aistis yra gausiai sukuręs *Senatvės* eilraštyje (1933 m.). Bet lyg tyliomis tarp subtilių metaforų jis ten pripynė vardžius, prievėksmius

¹³⁸ Ten pat, 194 psl.

¹³⁹ Ten pat, 213 psl. Pakartojimų gausumą paduodami imti iš rinkinio *Poezija*; skliausteliuose imtieji skaitmenys nurodo šio rinkinio puslapį:

Mes tau aptversim r t daržel ,
R t daržel prie patvor lio (90).
Vai jokim pasak ieškot, Pegase,
Vai jokime pasig r t naktim (152).
Tavimi, Lietuva, vis niekas netik jo,
Tavim niekas netik s (192). ¹⁴⁰

¹⁴⁰ J. Aistis, *Poezija*, 323 psl.

ir jungtuk serijinius pakartojimus, kurie neutralizuoja graži metaforą *sp džius, tartum jie b t jas sukaust*. Kad jie ten duoda ne tiek vaizdą, kiek atskleidžia autoriaus protavimą, tepaliudija ši *Senatv spradžia*:

Tu nematei, k a i p vakaras pravirkto syk,
K a i p galvas nulenk ramun s,
K a i p voratinkliuos pakibo karoliukais rasant,
K a i p buvo ten ramu.

T u nematei, k a i p vakaras linus užmerk ,
T u nežinai, k a i p miela buvo :
Ten smilgos aik iojo, t e n a i iobreliai verk
Ten buvo baisiai stabu ¹⁴¹.

Kažin ar yra kitur tokia mišrain kaip *ia*, kur nevaizding vienskiemeni žodžiai kartojimai neutralizuot metaforas, jas sumechanindami?

O šitoki kartojimų pagrindu, tik pridėdant vien antr kartojimą veiksmažodį, J. Aistis yra sukūręs savo garsų *Karavan* (1934 m.). Jame jis pasakoja, kaip su kupranugariais vilkstine autorius buvo si stas pargabenti šachui princes vestuvims; bet ilgoje kelionėje per dykumas žuvo visas karavanas su sužadėtine, o likęs gyvas autorius nebežino, kūr turis pasakyti šachui ir vizirui. Šitą nesudėtingą dramatišką baladą poetas papasakoja per šešias ketureiles strofas, jose pavartodamas tryliką porų pakartojimų. Jie penkias poras sudaro veiksmažodžiai, o aštuonias poras — vardžiai ir jungtukai. Kokias prasmes šitoki gausi pakartojimų!

Vieni (veiksmažodžiai), galbūt atsirado vaizdžiai taigai sustiprinti, bet kiti (vienskiemeniai) daugumai autorius, atrodo, terpi, skiemėn pilniui ir ritmui sudaryti eilutę. Šitaip beveik mechaniskai susidarę išstas ir monotoniškas eilėraščių. Žinoma, galima spręsti, kad, kartodamas kas kelintą žodį, poetas savo *Karavanui* norėjo suteikti orientališką dykum monotoniškosios spūdį. Bet kodėl jos siekta tokiu nekrybišku būdu — kartojimu, ypač vaizdinis galios neturinčių žodžių gausa?

Nerandant tai tinkamo atsakymo, peršasi mintis, kad kartojimais Aistis yra pasidaręs patogi priemonė *ia* ritmo sunkenybims nugalėti, *ia* eilėraščių vienybei sukurti, nors ji galbūt ir mechaniskai, *ia* kitokiems sunkiai atspėjamiems tikslams. Sakysime, tokia

¹⁴¹ Ten pat, 159 psl.

giedri vaizdži kaip *Fedr* eil raš io septyniose strofose por žodži «t vakar » poetas kartoja bent dešimt kart . Atrodo, kad jis šitaip elgiasi ne kam kitam, kaip lengvu b du sujungti gamtovaizdinius vaizdžius. Bet tai jau maniera, nes mechaniniu b du siekiama gamtovaizdžio vienyb s. Kaip kitaip manyti, kai *Fedroje* randi šitok pakartojim ? :

T v a k a r ir mano žingsniai
 Su tuo džiaugsmu tapte sutapo ...
 T v a k a r , t v a k a r linksminos
 Aliai medelio lapas...¹⁴²

ia jau «t vakar » pakartojimas išduoda manier pigiai sukonstruoti eilutes strofoje, savo menui pasilengvinti. Kit kart atrodo, kad J. Aistis tuos pa ius žodžius kartoja, siekdamas muzikalinio efekto, savotiškos aliteracijos, nes rimuose jis nesijau ia stiprus meisteris. Pagaliau vis tiek, kokiais motyvais poetas vartoja sinonim ir kitoki žodži pakartojimus savo eil raš iuose, ta fig ra yra tapusi J. Ais io poetikos savyb . Gausiai vartojama ji yra suaugusi su visa Ais io lyrika taip glaudžiai, kad yra tapusi lyg jo savybin žym , nors tais atvejais, kai t kartojim per daug, ji atrodo kaip maniera.

Šito neb t galima pasakyti apie kit poetin priemon — palyginimus. Be keli išim i jie teikia visai J. Ais io lyrikai nemaža gyvyb s. Jais m s poetas steng si visada b ti originalus, nepasikartojantis, nors ir tur damas tam tikrus polinkius.

Apskritai Aistis savo palyginimus vartoja vairiems tikslams. Kad b t matyti, kokias sritis poetas palie ia ir k su kuo m gsta lyginti, ia išrašome žymesnius palyginimus iš t *Poezijos* pilnaties eil raš i , kurie dar nebuvo cituoti, ir sugrupuojame juos sritimis, nors ir jausdami netikslumus :

Poeto nuotaika ir gamta

Buvau gležnesnis už lap tik išsprogus ,
 Bijojau net v jelio padvelkimo ¹⁴³.

¹⁴² Ten pat, 154 psl.

¹⁴³ Ten pat, 18 psl.

O akys ilgesiu tartum linais pražysta,¹⁴⁴
 Praeitis kaip uodas zyžia¹⁴⁵.

Žmogus ir gamta

Bet metai visk nupušia, lyg v jas pien¹⁴⁶
 Lenkia v tra med, lenkia žmog metai¹⁴⁷.
 Ir metai plauks ramiai kaip sieliai¹⁴⁸.
 Visada m s širdys, tarum lengvos pien s
 V jo nesamos ir blaškomos, klajos¹⁴⁹.

Civilizacija ir gamta

Tiktai gyvenimas išspaus kaip apelsin
 Ir kaip pasenus pinig išims iš apyvartos¹⁵⁰
 Ant kalno žuolo pilis didžiavos,
 Kaip gerv, bokštais pranaši¹⁵¹.

¹⁴⁴ Ten pat, 190 psl.

¹⁴⁵ Ten pat, 205 psl. Ir daugelis kit :

Tartum lino žiedas ilgesys pam l s (333).
 Tai v l širdis, nutolus nuo gimtin s,
 Virp s, tarytum lapas paskutinis (258).
 Kai šaltis spaud ašaras skaudžiai užg l s,
 Nenujau iau, kad be t vlyn s gelia
 Už ruden šalnas ir gruod kruviniau (274).
 O šird taip jau iu, kaip sunk akmen (123).
 Ateina ilgesys kaip viesulas per mišk (359).

¹⁴⁶ Ten pat, 65 psl.

¹⁴⁷ Ten pat, 103 psl.

¹⁴⁸ Ten pat, 112 psl.

¹⁴⁹ Ten pat, 319 psl. Ir daugelis kit :

Ir gyvenimas kaip šuo po koj
 Cypia susirang s (125).
 Tirps gyvenimas kaip r kas (238).
 Eina karavanas, slenka lyg šeš lis —
 Nusit s s, nusidriek s, kaip buitis (371).

¹⁵⁰ Ten pat, 67 psl.

¹⁵¹ Ten pat, 88 psl.

Lyg pavasaio up , pametusi vag ,
Atbudusi vir ir šniokšt pilis ¹⁵².

T vyn ir gamta

Eini už ašar skaistesn , baltesn užu snieg ¹⁵³

Visos tavo mintys, svajos ir troškimai
Nuolatos sud žta, lyg uolon banga ¹⁵⁴.

Jos likimas kaip žvaigždži : pastovus ir amžinas

Gamta

Ir tuomet šis pasaulis rod s,
Tartum pražyd s vyšni sodas ¹⁵⁶.

Giedra, tarytum k dikio šypsny per sapn ¹⁵⁷

O skaisti ir tyra, lyg prašilus led
Prasigraūzus linksma vanden lio srov ¹⁵⁸.

Protautiniai palyginimai

Ir plazda širdys epuš s lapeliais,
Lyg pririšti drugiai ¹⁵⁹.

¹⁵² Ten pat, 378 psl. Ir kiti palyginimai :

Taip, per daug ia rašalo, o permaža kraujo (103).

Parodžiau šil tau num lus padang j,

Kaip šilko kaspin , toli (173).

Šerkšnoj liepsnoja deimant ūgnel s

Tartum plazdan ios ant stalo žvak s (317).

¹⁵³ J. Aistis, *Poezija*, 97 psl.

¹⁵⁴ Ten pat, 276 psl.

¹⁵⁵ Ten pat, 293 psl.

¹⁵⁶ Ten pat, 134 psl.

¹⁵⁷ Ten pat, 109 psl.

¹⁵⁸ Ten pat, 360 psl. Ir kiti palyginimai ten pat :

Lyg apsigobus ž rin iais žvaigždynais,

Nežemiška, šventa ir nuostabi naktis (317).

Krinta lapai, kaip paukšteliai išsk stais sparnais (372).

¹⁵⁹ J. Aistis, *Poezija*, 369 psl.

Ir skamba lyg pavasariu apsvaig s strazdas,
Mano pilka, ni ri, beprasmiška buitis ¹⁶⁰.

Nors ia nevisi palyginimai sugrupuoti (vieni buvo didesn se ištraukose, kiti d l menkesnio vaizdumo — praleisti), ta iau jie savo ruožtu paliudija tai, kas jau anks iau buvo sakyta apie J. Aist , jo vaizduojam j žmog bei jo interesus.

Ži r dami jo nuotaik palyginimus, matome J. Aist ir jo piešiam žmog jautr , greit sužeidžiam , sielvarting svarbiausia d l to, kad laikas plaukia nesulaikomai, nors žmogus nor t sulaukyti savo gyvenim , kuris rangosi kaip baudžiamas šuo prie koj . Kad ir sielvartaudamas d l šitokios žmogaus tragikos, kurioje pats dalyvauja, poetas domisi pasauliu ir jo civilizacija. Ta iau palyginimai ryškiausiai atskleidžia J. Ais io meil gamtai, nes vis kit sri i pergyvenimai ir mintys dažniausiai lyginami su gamtos vairiomis detal mis. Net pa ios gamtos reiškinius, kai poetas j nori vaizdesni , jis lygina juos su analogin mis gamtovaizdžio ypatyb mis.

Jausdamas, kad jo poezijos stipryb sudaro palyginimai ir metaforos, J. Aistis ne kart savo minties objekt sugretina ne su vienu, bet su pora ar daugiau gamtos reiškini . Šitaip jis sudaro savotiškas vaizdži puokštes, d l kuri daugiau ar mažiau nuken ia minties prasm , nes tampa nebeaišku, kuris palyginimas ar metafora išreiškia tikr poeto mint ir nuotaik . Tada pradedi manyti, kad šiuo atveju duodamas palyginimas ir metafora atsirado tik d l to, kad autoriui patiko abu, kad jis negal jo apsispr sti už katr . Susidariusi šitaip vaizdži puokšt savo margu grožiu išsiveržia iš viso eil - raš io, ypa jeigu jis buvo nupilkintas samprotavim ir pakartojim .

Kurdamas savo pakartojim vaizdžius, J. Aistis pasinaudoja tiek savo skaityt knyg simboliais, tiek lietuvi populiariais posakiais. Sakysime, kai aukš iau duotame palyginime minima Annabel Lee, poetinis vaizdis ia yra nebetek s g li puokšt s sp - džio, o tap s savotišku rebusu tam skaitytojui, kuris nieko nežino apie Annabel Lee, nes šis simbolis m s poeto buvo išskaitytas iš Edgar A. Poe rašt . Šitoki knygin , paveld t iš simbolist tradicij , J. Ais io lyrikoje yra nemažas skai ius. Jie k sudaro jo jaunyst s poezijoje. Lietuvi šnekamosios kalbos vaizdžiai tiems kams netar- ¹⁶⁰

¹⁶⁰ Ten pat, 360 psl. Ir kiti palyginimai :

Tartum kareiviai apdulk jusiom milin m
Pakrikus b ga met virtin visa (365).

Numirs, ir v l numirs gležnut kaip lapelis
Ant mari krašto dangiška Annabel Lee (370).

nauja : jie lengvai susilieja su visa familiaraus tono poezija taip, kad dažnai nebe manoma nurodyti, kuris vaizdis buvo sukurtas poeto ir kuris pasiskolintas iš šnekamosios kalbos bei pritaikytas naujoms aplinkybėms.

Tarp palyginimų tepavyko užtikti tik vien liaudinį palyginimą, kuris krinta akis, nes pavartotas nevykusiai. Antai, J. Aistis rašo : « Artinas naktis juoda kaip maišas »¹⁶¹. Tai labai atšoksta nuo aplinkini prozaizmo, nes liaudinį posakį «tamsu kaip maiše» poetas sudaiktino ir suspalvino : vietoje neutralo b dvardinio prieveiksmio «tamsu», pavartodamas ryškų spalvinį b dvardį «juod».

Už vairius gražius palyginimus J. Aistis poetikoje žymesnų vietų užima metaforas. Jos drauge su palyginimais sudaro J. Aistis eilėrašiuose lyg nugarkaulį ir drauge spalvingas puošmenas. Tiesioginis ir subtili metaforinis yra tiek daug sukurtas, kad įnešama į visą sužymėti. Tačiau reikia suminti bent ryškiausius šitos rėšies vaizdžius, nes jais J. Aistis pralenkia ne vien savo amžininkų poetų ir, galbūt, šituo atžvilgiu atsistoja į priešakyje. Kaip matysime, vienos tiesios metaforas paprastumas, aiškios ir nestambios kaip lauk žiedeliai, antros sudėtingesnės ir subtilesnės.

Pirmiausia žvilgtelėkime tiesias paprastas metaforas, kurių dar nebuvo sutikę ankstesnėse citatose :

Ryt g l s apsitašk
Smulkiomis deimant lašais¹⁶².

Iš kanoto rėškano rudens
Paklyd s gervės sielvartas skard jo¹⁶³.

Skandinavos saulė vakare¹⁶⁴.

O saulė užmarin bė rėpesio
Nu jo aukso tiltu¹⁶⁵.

Tai sidabro drugeliais tavė spėnuplasnot
Šitie žodžiai pilni nematytos gėlos¹⁶⁶.

¹⁶¹ J. Aistis, Poezija, 112 psl.

¹⁶² Ten pat, 12 psl.

¹⁶³ Ten pat, 136 psl.

¹⁶⁴ Ten pat, 141 psl.

¹⁶⁵ Ten pat, 153 psl.

¹⁶⁶ Ten pat, 328 psl.

Taip nuostabiai pakvimpa žem ,
Nors pavasaris dar miega pumpuruos ¹⁶⁷ .

Už smulki sias metaforas J. Aisio poezijai labiau charakteringos sudtingesnės. Jos kartais būna sukomponuotos iš metaforos ir palyginimo, o kartais iš dviejų metaforų. Jos sudaro tikras vaizdži puokštes:

Rugiagėlė s, dangus ir akys jos vienaip žydi jo,
O dienos būgo kaip sapne ¹⁶⁸.

Vijausi laimė, būgdamas užuolankom
Ir maniau užbūgsiu laimei už aki ¹⁶⁹.

Suliepsnos aguonos šilkas
Prie rugiagėlės džiuos ¹⁷⁰.

Ir atsimenu kartą — epušėlė žalia
Visais lapais prašneko džiaugsminga,
Jog pasenusi liepa, rymojus šalia,
Atsiduso giliai sielvartingai ¹⁷¹.

Vai nedvelk, nedvelk, vėjeli,
Vyšni žiede vai nešlėk,
Ir nukrūsdamas žiedel
Mano džiaugsmo neprikelk ¹⁷² .

¹⁶⁷ Ten pat, 339 psl. Ir daugelis kitų:

Apsiraizgė širdis dulktu voratinkliu (71).
Sulinkom po meilę trigrašinė (85).
Tyruose sutirpo karavanas (137).
Tu jau netikėjimo ledu apšalai (150).
Viesulas užriko sopulingamald (150).
Tu nematei, kaip vakaras linus užmerk (159).
Ne aš vienas, ir sesuo naktis
Atsiduso aimana gilia (165).
Štai aidi lapais upeliuku juokas (177).
Jie iš visų plokščių kapinyn
Visi kaip vienas žygiui prisikels (283).
Pašėlk, pasiausk mano svajonių pelenuos (358).
Vieversli giesmė plūdiuriuos linuos (358).

¹⁶⁸ J. Aisio, *Poezija*, 13 psl.

¹⁶⁹ Ten pat, 144psl.

¹⁷⁰ Ten pat, 180psl.

¹⁷¹ Ten pat, 300 psl.

¹⁷² Ten pat, 347 psl. Ir daug kitų metaforų:

Nuo sielvarto nulinkogėlė,
Nuo sopulio — beržviršni (61).

Peržvelgus ia sud ting sias ir paprast sias metaforas bei prisiminus anks iau sutiktas citatose, nesunku sitikinti, kad šios r šies poetiniai vaizdžiai yra J. Ais io poezijos pažiba. Jie ypatingi tuo, kad jie grakšt s ir subtil s. Kaip palyginimuose, taip šitose metaforose n ra didingumo, visai n ra hiperboli , išskyrus por didesni vaizdži , lie ian i Lietuvos praeit , arba kov d l jos laisv s. Bet už tai jose apstu grakš i smulkmen . Tod l tarp J. Ais io minim gyvi , jo mylimiausi yra lakštut , vievers lis, žiogelis, drugelis. Šie du pastarieji vabzdžiai dažniausiai sutinkami jo palyginimuose ir metaforose, bet vis skirtinguose deriniuose. Ta iau už juos labiau mylima pasirodo viena smulkiausi g leli — m lynas lino žiedelis. J sutinkame ne tiek pavien , kiek kolektyviai augant lin lauke, kur « vievers li giesm pl duriuoja ».

Pažymint metafor smulkum bei grakštum , nereikia užmiršti ir j subtilumo. Ši ypatyb galima dažniausiai pasteb ti vaizdži puokšt se arba sud tin se metaforose. Kai kurios j pasitaiko tokios niuanstuotos, kad net sunkoka sivaizduoti, koki mint ir koki nuotaik jos turi išreikšti, arba atskleisti. Šis j didelis, originalus subtilumas bylot , kad J. Aistis savas metaforas yra k r s ne tiek spontaniškai, kiek racionaliai, ieškodamas reto subtilaus efekto, vaizdžio daiktavardžiais ir veiksmažodžiais siekdamas toki labai tolim analogij , kad sunku beatsp ti j prasm . Štai rinkinys J. Ais iui b ding mantri metafor :

Pažvelg naktis, lyg juodos akys per vual
Su baltais taškais ¹⁷³.

Prab ga stirnos — daug dien ,
Prab go giedras mano sapnas (136).
Tu mik, o sapne tau drugeliai sapnuosis
Ir sparneliais lengvais tave mariomis neš (173).
Atb go pieva — net ramun s tyška —
Mano pilka sesuo (185).
Iš laiko dulki karžygiai atgyja,
Kard žaibais švytruodami danguos (320).
Ir kalink gi širdy neram ilges ,
Net kai jis skliaut erdv j neišsitenka (322).
Tada žvaigžd mis lyja, tada žiedlapiais sninga,
Tada žydim ir spindim visais spinduliais (360).
Sumirga ten laki akimirk drugeliai,
Aru pašauta krinta valanda skaudi (365).

¹⁷³ J. Aistis, *Poezija*, 111 psl.

Naktis, žvaigždes pab rus, žaid ,
Diena sukniubo po našta ^{174 175}.

Tai verk ia negyvos raid s,
G džiai užn rusios rankas,

Ir li dn pasak man sek

Ir gal gyvenimas prab gs kaip v tra smarkiai,
Kaip pien s p kas gal atklys, atklys ir apsverks ¹⁷⁶.

Dr ko beržo akys tyros ¹⁷⁷.

Vidurnak io tylos vargonai gaud
Kažkok geduling marš už lang ¹⁷⁸.

Negalima nieko pasakyti prieš, kai autorius siekia, kiek galima, didesnio originalumo. Ta iau, beieškant originalaus subtilumo, lengva neju iomis peržengti rib , už kurios prasideda pamaiviškumas (*préciosité*), kok XVII amžiuje buvo pasiekusios salon damos Pranc zijoje, vadindamos veido skruostus drovumo sostais, o žvak — saul s papildiniu. Panaši vaisi kartais nuskina ir J. Aistis, kai jis skaitytojui teigia, kad jo karalait kadaise pažadino, krisdamas obels žiedelis. Tada ir kyla klausimas, ar ta princes buvo tokia visai be nerv , ar tas žiedas sv r kilogramus ? Nors m sl neišnyksta, ta iau šis mantrumas vis tiek dar palieka švelnumo sp d . Bet kok ma-

¹⁷⁴ Ten pat., 141 psl.

¹⁷⁵ Ten pat.

¹⁷⁶ Ten pat, 160 psl.

¹⁷⁷ Ten pat, 161 psl.

¹⁷⁸ Ten pat, 341 psl. Ir daug kit metafor :

Apkerp jus lauk ir piev s žin (85).

Dar vienas m lynas akis reik s nešiot, kaip talisman (128).

Ilgai mintis, sparnuot sias b r s išk lus,
Stiebus, kaip nuotakas baltai aprenkus,
Aplenkdamas salas užburtas užžav tas
Ir dži gavo viena po m lyną padange (130).

Vaitoja gilios j ri mari gelm s,
O ten, gelm se, miega mano meil (146).

Ras mane apvilt vidur lygaus lauko
Brendant skausmingu rašalo klanu (196).

O ten prik l karalait
Nukrit s žiedas nuo obels (197).

Tai aš tau ant aukuro pad jau šird —
Gal n netik si, kad jinai gyva ? (203).

nom subtilum atskleidžia « apkerp jus lauk ir piev s žin » ? Užuot originalumo ši mantri metafora pataiko rebus . Ta iau blogesni vaisiai pasirodo, kai mantr vaizd netik tai sibrauna nunešiota banalyb , kaip «tau ant aukuro pad jau šird ». Laim , kad šitoki neskani reiškini J. Ais io mantriose metaforose pasi-taiko retai.

MUZIKALUMO KLAUSIMAS

Pasvars ius detaliau tokias m gstamas J. Ais io poetines prie-mones, kaip pakartojimus, palyginimus ir metaforas, jau laikas paklausti : kiek muzikali Ais io lyrika ? Šito klausimo nereikt kelti, jei tur tume reikalo su m s dien ezoterine poezija, kurios autoriai lyrikos muzikalum niekina. Bet gi J. Aistis m s europin paveld jim brangino, kaip liudija jo gaus s sonetai, o jo *rondeau* forma parašyti eil raš iai nurodo specialius m ginimus pasiekti aukštos garsin s darnos lyrikoje.

Gal d l to B. Brazdžionis gyr jos muzikalum net dviem atvejais. Savo *vade J. Ais io poezij* Brazdžionis raš , kad « Jono Ais io k ryba yra viena lietuvi tautos genijaus išraiška, liudijanti nuosta-biai melodingus sakinio ir žodžio, garso ir bals s niuansus »¹⁷⁹. To paties vado *Pilnat* kitoje vietoje B. Brazdžionis nu jo dar toliau tardamas, kad savo « ritmu ir rimais, asonansais ir aliteracijomis Jonas Aistis sukuria toki žodži ir gars muzik , kokios netur jo vokie iai savo poezijoje iki Rilks, pranc zai iki Mallarmé »¹⁸⁰.

Kad šie kolegos žodžiai yra superliatyvinis pagyrimas, teisingas tik iš dalies, gal niekas geriau nepaliudys, kaip priminimas dviej fakt . Pirma, J. Aistis pats save laik neturin iu geros klausos, nors labai m gstan iu muzik . Savo atsiminimuose *Apie laik ir žmones* jis yra užraš s : « Man labai v lai paaišk jo senelio pastabos : « Jonai, tu r ki, ne giedi ». Iš prigimties netur jau klausos ir buvau nemu-zikalus, nors esu melomanas. Mane žav jo poezija, bet prozodija man buvo Kretos labirintas »¹⁸¹.

Antra, tai paliudija priekaištas, kok prad jusiam viešai rodytis su savo poezija Ais iui yra tar s T. Tilytis : « Gerai ! tik vairink ritm , maišyk p das [...] Pas tavo arba chor jas, arba jambas ; tai kai klausai, atrodo, kad vienu ritmu rašai ; reikt pint triskie-

¹⁷⁹ J. Aistis, *Pilnatis*, Schweinfurt 1948, 150 psl.

¹⁸⁰ Ten pat, 152 psl.

¹⁸¹ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, 234 psl.

menės p das »¹⁸². Šis priekaištas d l ritmo monotonijos tebegalioja Ais iui ir šiandien.

Iš *Poezijos* pilnutinio rinkinio (1961 m.), kur yra išspausdinti beveik 350 eil raš i , j bent trys ketvirtadaliai yra sukomponuoti dvip džiu ritmu. Li to dalis ten atitenka jambui, kur J. Aistis buvo prat s dar gimnazijos laikais, versdamas Shakespeare'o dramais. Greta eil raš i , parašyt jambu ir chor jumi, apie ketvirtadalis k rin li yra sukomponuoti triskiemen mis p domis — amfibrachijum ir anapestu. Ši didžiuma buvo parašyta užsieniuose — Pranc zijoje arba Jungtin se Amerikos Valstyb se. Ta iau tarp šit trip džio ritmo eil raš i nepavyko užtikti n vieno daktilio. Tuo tarpu amfibrachijaus ir anapesto kombinacijos pasireiškia gražiais vaisiais (*Tu esi*, 1968 m.). Be abejo, visiška stoka eil raš i pagal daktilin ritm ir didel j gausa pagal jamb greta beveik vis (išskyrus labai negausias išimtis) k rin li suskirstymo ketureiles strofas liudija J. Ais io polink arba muzikin monotonij , arba ritmin nejautrum . O tai n ra tobulumo atestatas lyrikui.

Kad J. Aistis buvo šitiek nejautrus savo eil raš i ritmui, arba j ži r jo žodžio futbolinink *Keturi Vj* takoje, galima spr sti iš dviej fakt . Viena, poetas nevisada su eil raš io nuotaika sugėb davo suderinti jo ritm . Tai aišk ja, žvilgter jus vien taisyklin giausio, bet ne subtiliausio ritmo eil raš i *T syk v jas* (1936 m.). Jo pradžia skamba šitaip :

T syk v jas auks žarst
 Žarst rudenio lapus.
 Keturiese neš karst ,
 Juod karst kapus...¹⁸³

Iš šios vienos strofos matyti J. Ais io pom gis pakartoti pavienius žodžius ir šiek tiek pažaisti gars s skambiais, bet drauge atsisleidžia kai kurios silpnyb s. Viena j susieta su klausimu: ar tinka eil raštyje, kuris byloja apie karst ir kapus, m ginti žaisti garsais ? Ir antra, — tai dar svarbiau, — ar su šio eil raš io kuriama vaizd nuotaika suderinamas chor jas ? Atrodo, kad poetas buvo užmirš s, jog pagal š ritm muzikai komponuoja polkas ir žygio maršus, bet ne gedulingos eisenos palyd . Juk *T syk v j* ritmu K. Binkis

¹⁸² Ten pat, 237 psl.

¹⁸³ J. Aistis, *Poezija*, 204 psl.

rašydavo savo eiliuotus feljetonus apie *Tamoši Bekepur*. Pagaliau t Ais io eil rašt galima padainuoti pagal linksm liaudies dainos melodij *Du broliukai kunigai*, nors m s poetas apie j tikriausiai nepagalvojo. Arba, jeigu jis tai b t prisimin s, jis b t gal j s padidinti to paties chor jo skiemen skai i eilut je dviem ar trim. Šitokiu b du ritmo sugestionuojama šokin jimo nuotaika b t išnykusi. Taigi ia nagrin jamas eil raštis liudija, kad, m gindamas pažaisti gars s skambiais, vis d lto J. Aistis buvo nepakankamai jautrus ritmo bangavimams, arba neži r jo ritmo atitikimo eil raš- io turiniui.

t pat nejautrum nurodo ir antras faktas : vairi ritmini p d painiojimas tame pa iame eil raštyje, sakysime, kai jambas painiojamas su anapestu, arba amfibrachiu. Šito ryšk pavyzd mums parodo Aistis *rondeau* formos eil raštyje *Ratelis* ¹⁸⁴. Kadangi šitokios r šies k rin liui labai svarbu garsinis grakštumas, galima buvo tik tis, kad m s poetas bus ypa atidus ritmui — triskie- meniam anapestui, kuris vyrauja žaismingame eil raštyje. Deja, ia reikia rašyti «vyrauja», nes anapestas viso eil raš io nevaldo : jo pirmosios strofos pirmoji eilut — « atokaitoj žibut s kal s » — para- šyta m s poeto numyl tu jambu, tuo tarpu antrosios strofos antroji eilut — «mergy i spalvingi r beliai » — ir tre iosios strofos antroji eilut — «suting s pavasaris kelias » — yra sukomponuotos amfib- rachiu. Taigi viename grakš iame *Batelio* eil raštyje J. Aistis supai- niojo trejopo ritmo schemas.

Dar didesn ritmo nedarnum , arba painiojim sutinkame *Bal- tijos* eil raštyje (1936 m.). Jame dominuoja jambo ritmas ; ta iau eil raš io visum nesiderina jo pirmosios strofos visos keturios ei- lut s, kur painiojamos amfibrachio, jambo ir anapesto p dos. Kod l šitaip ritmiškai sudarkoma pirmoji strofa ? Kod l ji ritmiškai išski- riama iš viso k rin lio, kuriame vyrauja jambas ? Kod l Baltijos j ros stichijai reikšti buvo pasirinktas energingasis jambas negu l t bangavim primen s amfibrachis, arba anapestas ? (Maironio Baltijos j ros sp džiai eil raštyje *Nuo Birut s kalno* sukomponuoti anapestu). šiuos klausimus negalima kitaip atsakyti, kaip nuro- dymu J. Ais io per menk jautrum muzikaliniam ritmui, nors kai kuriais atvejais jo ritminiai šlubavimai arba netaisyklingumai par jo nuo vidurio aukštai i tarm s (jos kirtis, kaip žinia, nevisada sutampa su bendrin s kalbos kir iu). Ta iau už tarmin kirt didesn s reikš- m s tur jo keturv jininkai, kurie iš taisyklingo ritmo ty iojosi gal ir d l to, kad patys nemok jo gerai lietuvi bendrin s kalbos kir- iavimo. ¹⁸¹

¹⁸⁴ Žr. 210 psl.

Netur damas pakankamai švelnios ausies ritminiams niuansams, kaip jau min ta, J. Aistis buvo jautresnis garsiniams s skambiams. D l to iš dalies jis m go pakartoti tuos pa ius žodžius toje pa ioje arba gretimose eilut se, nes jie sudarydavo jam aliteracij sp d. Kad m s poetas šito s moningai siek , atskleidžia nelabai pavykusi pirmoji strofa eil raš io *Atleisk* (1935) :

Ak, taip kas vakaias vis saul leisis
Plony iais spinduliais ...
Atleisk, nes jei ir tu man neatleisi,
Tai kas gi man atleis ? ¹⁸⁵

ia, nor damas pažaisti s skambiu *leis*, autorius kartuoja labai nevaizdžius veiksmažodžius atleis-neatleis. Tuo tarpu *Pastoral je* žaisdamas s skambiais al ir li, jis pasiek pilnesn sp d :

Toli balti laivai li liavo mar mis —
Balti, kaip baltos chrizantemos ¹⁸⁶.

ia kartojamas b dvardis piešia vaizd tiek optiškai, tiek akustiškai muzikaliniais s skambiais.

Nors J. Aistis aliteracijas kuria, ta iau d l j dideli pastang nededa, nes joms vartojami pakartojimai jam neatseina brangiai. Daug sunkiau jam sek si su eilu i gal ni s skambiais, vadinamais rimais. Bet pasiekti jais garsin darn Aistis tiesiog jaut pareig . Galima sp ti, kad d l jos ne kart jis kovodavo arba ilgai vargdavo. Ta iau t pastang pasiekti vaisiai dažniausiai teb davo asonansai, vieni artimesni rimams, kiti gana tolimi. Pavyzdžiui, neseniai paci tuotoje *Pastoral je* per visas 16 eilu i tik vien kart J. Ais iui tepasisek surasti piln rim — *odami*, kai kitose septyni por eilut se jis tur jo pasitenkinti asonansais, kuri tarpe buvo toki netobul , kad net sunku j s skambius beatpažinti, kaip antai « ap m s — chrizantemos », « pailsusi — konvulsijos ». O jeigu eil - raš io kiekvienoje strofoje užtinki vien por rim , tai jau galima laikyti J. Ais io dideliu muzikaliniu laim jimu.

Ir pasiekti eil raš io garsin darn nors asonansais m s poetas laik svarbesne pareiga, negu laim ti taisyklingas p das ritmui, nors lietuvišk dain tradicija ritmui skiria didesn d mes negu rimui.

¹⁸⁵ J. Aistis, *Poezija*, 169 psl.

¹⁸⁸ Ten pat, 108 psl.

Taip pat kai kurie m s didieji poetai mieliau atsisakydavo rimo negu taisyklingo ritmo. Antai, Maironis savo eil raštyje *Ramios malonios vasaros naktys* ir Putinas savo *R pintoj lyje* pasirodo be rimo, kad tik išlikt joki varžt nepaliestas j k rinio subtilus turinys. Kod l šitaip nepasielg Aistis tais atvejais, kai siekimas asonans j varž ? tai t ra vienas apytikslis atsakymas : geriau už ritmo bangavimus jausdamas s skambius, m s poetas bent jais steng si nenutolti nuo kanon klasikin s poezijos, kurios vert jis pripažino labiau negu *Keturi Vj* išdykavimus poetin mis laisv mis.

Baigiant mintis apie Jono Aleksandriškio-Ais io lyrik , negalima nepasidžiaugti jo poetiniu talentu, kuris atsiskleid ir subrendo laisvoje Lietuvoje. Aistis buvo jos aukl tinis ir jos kult ros pilnaviduris žiedas, kuris puoš savo t vyn jos laisv s dienomis ir kuris nenuvyto jos nelaisv s metais toli nuo t vyn s. Kad ir sunkiomis s lygomis jis pasiliko ištikimas tiek jai, tiek savo jaunyst s idealams. Tod l jo lyrikos gerieji k riniai džiugins lietuvius po daugelio met , nors dabar Lietuvoje jie neleidžiami. Kad ir neb dami karingi n r ksmingi, tie gerieji jo k riniai pamažu prasigriauš sovietin s cenz ros užtvankas, nes juose švyti toki visažmogišk id j , jausm bei aspiracij , kurie nesensta per šimtme ius. Kadangi tos jo lyrikos turinys yra išreikštas grakš iais, švelniais, subtiliais, dažnai gamtovaizdiniais vaizdžiais, ji visada susilauks jautri lietuvišk skaitytoj , ypa t , kuriems bus brangus krikš ioniškas humanizmas nepriklausomos Lietuvos laikais.

M nchenas, 1973. VI. 7. d.